

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANABİLİM DALI
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI BİLİM DALI

KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER
KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN CELÎ TA'LİK HAT
LEVHALARININ HÜSN-İ HAT SANATI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ

NIHAT KAĞNICI
YÜKSEK LİSANS

DANIŞMAN:
Doç. Dr. ALİ FUAT BAYSAL

KONYA-2020

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nihat KAĞNICI		
	Numarası	17812101005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Geleneksel Türk Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN CELİ TA'LİK HAT LEVHALARININ HÜSN-İ HAT SANATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı
İmzası

Nihat KAĞNICI

İÇİNDEKİLER

RESİMLER LİSTESİ	I
TABLOLAR LİSTESİ	İV
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
ÖNSÖZ	VII

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	1

İKİNCİ BÖLÜM

2. HÜSN-İ HAT SANATI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ VE TA'LİK YAZI

2.1. Hüsn-i Hat Sanatının Tarihî Gelişimi	3
2.1.1. İslâm Öncesi Hüsn-i Hat Sanatı.....	3
2.1.2. İslâm Sonrası Hüsn-i Hat Sanatı	4
2.2. Hat Sanatında Ta'lîk Yazı	10
2.2.1. İran'da Ta'lîk Yazının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi.....	11
2.2.2. Osmanlı Döneminde Ta'lîk Yazı	13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN CELİ TA'LİK HAT LEVHALARININ HÜSN-İ HAT SANATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Konya Yazma Eserler Kütüphanesi Tarihçesi	18
3.2. Katalog	19

Katalog No : 1	19
Katalog No : 2	22
Katalog No : 3	25
Katalog No : 4	27
Katalog No : 5	31
Katalog No : 6	34
Katalog No : 7	38
Katalog No : 8	41
Katalog No : 9	43
Katalog No : 10	47
Katalog No : 11	50
Katalog No : 12	55
Katalog No : 13	59
Katalog No : 14	63
Katalog No : 15	68
Katalog No : 16	70
Katalog No : 17	73
Katalog No : 18	78
Katalog No : 19	82
Katalog No : 20	84
Katalog No : 21	88
Katalog No : 22	91
Katalog No : 23	95
Katalog No : 24	99
Katalog No : 25	101
Katalog No : 26	104
Katalog No : 27	107
Katalog No : 28	110
Katalog No : 29	115
Katalog No : 30	118
Katalog No : 31	122
Katalog No : 32	126

Katalog No : 33	129
Katalog No : 34	132
Katalog No : 35	135
Katalog No : 36	137
Katalog No : 37	140
Katalog No : 38	143

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. Değerlendirme	146
4.2. Sonuç	155

KAYNAKÇA	156
-----------------------	------------

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1. Kûfi hattıyla yazılmış bir Kur’ân-ı Kerîm sayfası VIII. Yüzyıl (İÜ. Kütüphanesi 6828)

Resim 3.1. 1-Katalog eserinden “Lafzatullah” (ﷲ) ve “Elif” (ا) harfi detayı, 2-Sâmi Efendi “Lafzatullah” (ﷲ) ve “Elif” (ا) harfi detayı

Resim 3.2. 1-Katalog eserinden nokta detayı, 2-Sâmi Efendi’ye ait bir nokta detayı

Resim 3.3. 1-Katalog eserine ait dik harf detayı, 2-Sâmi Efendi’ye ait dik harf detayı

Resim 3.4. 1-Katalog eserinden “Kef” (ك) harfi sereni, 2-Sâmi Efendi’ye ait “Kef” (ك) harfi sereni.

Resim 3.5. 1-Katalog eserine ait “Be” (ب) harfi detayı, 2-Sâmi Efendi’ye ait “Be” (ب) harfi detayı

Resim 3.6. 1-Katalog eserine ait “Lafzatullah” (ﷲ) detayı, 2-Sâmi Efendi’ye ait “Lafzatullah” (ﷲ) detayı

Resim 3.7 1-Katalog eserinden “Ha” (ح) harfi detayı, 2-Sâmi Efendi’ye ait “Ha” (ح) harfi detayı

Resim 3.8. (Üstte) Katalog eseri, (Altta) Sâmi Efendi’ye ait levha örneği

Resim 3.9. 1-Sâmi Efendi’ye ait aynı yazı örneği, 2-Katalog eseri

Resim 3.10. 1-Katalog eserine ait harf detayı, 2-Sâmi Efendi’ye ait aynı yazı detayı

Resim 3.11. 1-Katalog eserine ait yazı detayı, 2-Sâmi Efendi’ye ait yazı detayı

Resim 3.12. 1-Katalog eserinden satır örneği, 2-Sâmi Efendi’ye ait yazı örneği

Resim 3.13 11 Numaralı katalog eseri

Resim 3.14 1-Katalog eseri, 2- Azîz Efendi’nin H.1334/1916 tarihli bir eseri

Resim 3.15. Katalog eserinden detay

Resim 3.16 1-Katalog eserinden detay, 2-Azîz Efendi'nin H.1334/1916 tarihli bir eseri

Resim 3.17. Katalog eseri

Resim 3.18. Sâmi Efendi'nin H.1324 tarihli Sabancı Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan bir yazısı

Resim 3.19. 1-İncelenen katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir yazıdan detay

Resim 3.20. 1-İncelenen katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir yazı

Resim 3.21. 1-İncelenen katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir yazı detayı

Resim 3.22. Katalog eserinden detay

Resim 3.23. 1-Katalog eserinden harf detayı, 2-Sâmi Efendi'nin harflerinden detaylar

Resim 3.24. 1-Katalog eserinden harf detayları, 2-Sâmi Efendi'ye ait harf detayları

Resim 3.25. 1-Katalog eserinden detaylar, 2-Sâmi Efendi'nin harf detayları

Resim 3.26. 1-Katalog eserinden harf detayları, 2-Sâmi Efendi'ye ait harf detayları

Resim 3.27. 1-Katalog eserinden harf detayları, 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından harf detayları

Resim 3.28. 1-Katalog eseri, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir eser

Resim 3.29. 1-Katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'nin yazısından detay.

Resim 3.30. 1-Katalog eseri 2-Sâmi Efendi'nin benzer bir yazısı

Resim 3.31. 1-Eserin mevcut eğimi, 2-Eserin olması gereken eğimi

Resim 3.32. 1-Katalog eseri 2-Sâmi Efendi'nin benzer bir yazısı

Resim 3.33. 1-Katalog eserimiz 2-Sâmi Efendi'ye ait eser

Resim 3.34. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından satır detayı

Resim 3.35. 1-Katalog eserinin bir satırını, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir satır.

Resim 3.36. 1-Katalog eserinden bir satır detayı, 2-Sâmi Efendi'ye ait eser detayı

Resim 3.37. 1-Katalog eserinden detay 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından bir detay

Resim 3.38. 1-Katalog eserinden satır detayı, 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından bir örnek

Resim 3.39. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından bir örnek

Resim 3.40. 1-Katalog eserinden detay 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından harf detayları

Resim 3.41. Katalog eseri ve Abdülfettah Efendi'ye ait bir yazı örneği

Resim 3.42. 1-Katalog eseri 2-Sâmi Efendi'ye ait örnek harfler

Resim 3.43. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin eserinden detay

Resim 3.44. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin harflerinden detaylar

Resim 3.45. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin eserlerinden detay

TABLolar LİSTESİ

Tablo 4.1. Katalog eserlerinde imzası olan hattatlar

Tablo 4.2. Katalog eserlerinin tarihî sıralaması

Tablo 4.3. Katalog eserlerinin dil, içerik ve tarikat bağlantılarını gösterir tablo

Tablo 4.4. Katalog eserlerinin teknik özellikler tablosu

Tablo 4.5. Katalog eserlerinin fizikî durumlarını gösterir tablo

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nihat KAĞNICI		
	Numarası	17812101005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Geleneksel Türk Sanatları		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL		
Tezin Adı	KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN CELİ TA'LİK HAT LEVHALARININ HÜSN-İ HAT SANATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ			

Hüsn-i hat sanatımızın önemli yazı çeşitlerinden bir tanesi olan Ta'lik yazı, İran'da doğup gelişmiştir. Fatih Sultan Mehmed devri ile Osmanlı'ya gelen yazı estetik olgularıyla büyük ilgi görmüş ve usta hattatlar eliyle kendi estetik ve sanat anlayışımız ile yorumlanarak XVIII. yüzyılda Türk Ta'lik ekolü doğmuştur.

Levha asma geleneğinin en yoğun yaşandığı tekke ve zâviyelerde aynı zamanda hüsn-i hat sanatı da çok rağbet görmüştür. Tarikatlar eliyle hüsn-i hat sanatı ve özellikle Ta'lik yazı çeşidi yaşatılmış ve çokça eser meydana getirilmiştir. Sadelik ve estetik görünüşüyle ön plana çıkan Ta'lik yazı Celî levha formuna çok yakışmıştır.

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte tekke ve zâviyeler kapatılmış bu mekânlar da bulunan levhalar ise en son Türkiye'nin sayılı yazma eserler kütüphanelerinden biri olan Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi koleksiyonuna dâhil edilmiştir.

Kütüphanenin levha koleksiyonunda bulunan ve birçok ünlü hattata ait nadir eserlerin bulunduğu bu koleksiyon ile ilgili bir çalışmanın olamaması tez konumuzu belirlemede etkili olmuştur. Birçok yazı çeşidinden oluşan bu koleksiyon da bulunan Celî Ta'lik hat levhaları yüksek lisans tezi çalışmamızın ana konusunu oluşturmuştur.

Koleksiyonda bulunan Celî Ta'lik levhalar kullanılan teknik, malzeme ve süsleme özellikleri bakımından tasnif edilmiş, kataloglanmıştır. Ayrıca hüsn-i hat sanatı bakımından son devrin ünlü Celî Ta'lik hattatı Sâmî Efendi'nin yazılarıyla kıyas edilerek sanat değerleri ortaya çıkarılmış ve Ta'lik yazının incelenen dönemlere ait tarihî gelişimi değerlendirilmiştir. Bu nadide eserlerin tekrar sergilenmesi için bir farkındalık oluşturulmak istenmiştir.

Anahtar kelimeler: Ta'lik, Celî Ta'lik, Levha, Hüsn-i Hat Sanatı, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Sâmî Efendi.

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	--

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Nihat KAĞNICI		
	Student Number	17812101005		
	Department	Traditional Turkish Arts		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Ali Fuat BAYSAL		
Title of the Thesis/Dissertation	EVALUATION OF JELI TA'LIQ PLATES LOCATED IN KONYA REGION WRITING LIBRARY IN TERMS OF ISLAMIC CALLIGRAPHY			

The Ta'liq script is one of the important script styles in Islamic calligraphy, Ta'liq script was born and developed in Iran, and came to the Ottoman Empire during the era of Fatih Sultan Mehmed, and due to its aesthetic appearance and elegance, it was met with much desire, and the master calligraphers of that time cared for it.

At the time when hanging calligraphy plates was a tradition in the dervish lodges, this type of writing style has been kept alive and many works have been created by the Sufi groups (Tariqah), and it was very suitable to write in Jeli style (Clearer and bigger letters) by Ta'liq because of its simplicity and aesthetic view.

With the declaration of the Republic of Turkey, the dervish lodges got closed and all the plates in these places were taken to the collection of Konya Regional Manuscript Library one of Turkey's leading libraries of manuscripts.

The lack of studies related to this group of manuscripts, which include rare manuscripts of senior calligraphers, influenced our choice of the title of the research. And among all the various styles in this collection, the Jeli Ta'liq part was the main subject of our master thesis study.

The collection was classified and cataloged in terms of technique, material, and decoration features used. Also, in terms of calligraphy, the art values of the last period manuscripts were compared with the writings of the famous calligrapher Sâmi Efendi, and the historical development of them also was evaluated. In addition, we sought to create awareness in order for these rare manuscripts to be re-displayed.

ÖNSÖZ

Merhum müellif Mahmud Bedrettin Yazır, hat sanatımızın en önemli kitaplarından biri olan “Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli” isimli kitabında yazının hususiyetlerini şöyle anlatmıştır. “Yazı dilin eli, elin dilidir. Kafanın mizanı, gönlün tercümanı, iradenin ölçüsü, ruhun aynasıdır. Cesette ruha benzer. Akıllara elçi, marifetlere silah, ilimlere hucet, medeniyetlere senettir. Sinesinde sırlar saklayan, çehresinde göz ve gönül süruru taşıyan, mesafeleri düren devirleri anlara sokan, geçmişî geleceğe bağlayan sihirli bir bedia, rabbanî bir harikadır.”¹

Özellikle geçmişten geleceğe bir köprü vazifesi gören yazı, bunun yanında Allah’ın insana bahşettiği güzellik ve güzeli arama neticesinde sürekli bir gelişme içerisinde olmuş ve kendini yenileyerek bir sanat haline dönüşmüştür.

Yazı sanatını sanatkârlar her devrin dînî, millî, duygu ve düşünceleri, fikir akımları, heyecanları ve kendi kültürüne uygun olarak renk ve şekil birlikteliğiyle şekillendirmiştir.

Böyle bir etkileşimle bilinen yazı çeşitlerinin yani Aklâm-ı Sitte’nin dışında İran’da ortaya çıkan Ta’lîk yazı estetik olgularıyla İslâm dünyası açısından kabul edilmiş ve kısa sürede yaygınlaşmıştır. Osmanlı’nın da benimsediği bu yazı çeşidi, medeniyeti ve sanatı zirve şekilde yaşamış olan, ecdâdımız eliyle kendi benliğimize, kültürümüze ve zevkimize göre yeniden yorumlanmış ve Türk Ta’lîk ekolü ortaya çıkmıştır.

Celî Ta’lîk yazının sade ve estetik yapısı kitâbeler, mimari eserler, mezar taşları ve levhalarda çokça kullanılmıştır. İslâmî bir kimliği olan yazı sanatı aynı zamanda tekke ve zâviyelerde dervişlere öğretilmiş ve bu koldan da gelişmesi sağlanmıştır.

¹ Yazır, Mahmud Bedrettin, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C.1, Ankara 1972, s. 8-9.

Birçok sanatçının elinde şekillenen hat, tezhip, ebru, cilt sanatlarını içeren nâdide eserler tekke ve zâviyeleri uzun yıllar süslemiştir. Cumhuriyetin ilâmı ile birlikte kapatılan tekke ve zâviyelerde bulunan bu kültür mirası en son Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Koleksiyonuna dâhil olmuştur.

Yüksek lisans tezimiz bu koleksiyonun bir parçası olan Celî Ta'lik hat levhalarının katalog şeklinde hazırlanmasıyla meydana getirilmiştir.

Bu çalışmayı yapmam da beni yönlendiren, akademik manada her zaman desteğini esirgemeyen danışman hocam, Sayın Doç. Dr. Ali Fuat BAYSAL'a teşekkür ederim.

Uzun yıllar rahle-i tedrisinde bulunduğum, yazı sanatının inceliklerini, sanatın ve hayatın edeb ve ahlâkını öğrenmemde desteğini, yardımını, kıymetli zamanını hiç esirgemeyen değerli hüsn-i hat hocam Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÖKSÜZ Bey'e teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmamın her aşamasında değerli bilgi ve birikimini esirgemeyen Sayın Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ÖNKOL ERTUNÇ'a, Sayın Prof. Dr. Süleyman BERK'e, saha çalışmalarında ve teknik destek konusunda yardımlarını esirgemeyen Konya Bölge Yazma Eserler Müdürü Bekir ŞAHİN'e ve kütüphane çalışanlarına, ayrıca Arapça ve Farsça çeviri çalışmalarında yardımları için Öğr. Gör. Mehmet Veysi DÖRTBUDAK Bey'e teşekkür ederim.

Ayrıca bu zorlu süreçte maddî ve mânevî desteklerini hep yanımda hissettiğim değerli aileme sabır ve anlayışları için şükranlarımı sunarım.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Mimarî yapılarda, kitâbelerde, mezar taşlarında ve levhalarda hayatın her safhasında yerini bulan hüsn-i hat sanatımız padişahlar ve devlet eliyle desteklenmiş ve bu alanda geçmişten ilham alarak geleceğe ışık tutan değerli sanatçılar ve sanat eserleri meydana gelmiştir.

Hüsn-i hat sanatımızın Aklâm-ı Sitte dışında gelişen önemli yazı çeşitlerinden bir tanesi olan Ta'lik yazı sanatı, İran'da doğup gelişerek İslâm dünyasına ve Fatih Sultan Mehmed devri ile Osmanlı'ya gelerek usta hattatlar eliyle kendi estetik ve sanat anlayışımız ile yorumlanarak XVIII. yüzyılda Türk Ta'lik ekolü doğmuştur. Ecdadımız tarafından en güzel şekli verilerek yazılan ve günümüzde de usta hattatlar tarafından yazılmaya ve öğretilmeye devam edilen bu estetik yazının tanıtılması ve incelenmesi ve bu yazı çeşidi ile ilgili olarak literatürde bulunan eksikliğin giderilmeye çalışılması asıl amacımız olmuştur.

Hüsn-i hat sanatı ve buna bağlı tezhip, ebru, cilt gibi diğer sanatlarla birlikte oluşan kültür varlıklarımız müze, kütüphane ve özel koleksiyonlar aracılığıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu düşüncelerle Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Koleksiyonunda bulunan tekke ve zâviyeler kanunuyla kapatılan yerlerden getirilen levhaların içerisinden tasnif edilerek seçilen Celi Ta'lik hat levhaları hüsn-i hat sanatı açısından incelenmek istenmiştir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmamızın konusu, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Koleksiyonunda bulunan Celi Ta'lik hat levhalarının hüsn-i hat sanatı açısından incelenmesidir. Bu itibarla çalışmamızın kapsamı kapatılan tekke ve zâviyelerden toplanmış olan ve Ankara Etnografya Müzesi'nden Konya Bölge Yazma Eserler

Kütüphane'sine devredilen hat levhalarından Celî Ta'lik çeşidinde olan eserlerle sınırlıdır. Kütüphane bünyesinde bulunan eserlerin durum tespiti yapılarak otuz sekiz adet Celî Ta'lik eser çalışmamıza dâhil edilmiştir.

Birinci bölümde; araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve yöntemi yer almaktadır.

İkinci bölümde; hat sanatının tarihsel gelişimi ve Ta'lik yazı başlığı altında tanımı, tarihî seyri, kullanım alanları hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi hakkında bilgiler ve katalog bölümü yer almaktadır. Katalog bölümünde eserlerin fiziksel özellikleri fotoğraflarla tanıtılmış, eserlerin içerikleri ve mânâları okunarak yazılmış ketebesini ve tarihi olmayan eserler benzer yazı özelliklerine göre hattatları ve dönemleri tahmin edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca her eser son dönem Ta'lik yazı ustası ve bu konuda ekol sahibi olan Hattat Sâmi Efendi'nin yazıları ile kıyaslanarak eserlerin sanat özellikleri ve Ta'lik yazının tarihî gelişimi değerlendirilmiştir.

Dördüncü bölümde; incelen eserlerin genel bir değerlendirmesi yapılarak sonuca ulaşılmıştır.

Çalışmamızda öncelikle Ankara Etnografya Müzesi'nden Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'ne devrolan 220 adet levha taranarak tasnif edilmiş ve içeriklerinden kırk bir adet Celî Ta'lik levha seçilmiştir. Bu levhalardan üç tanesi baskı olması sebebiyle çalışmamıza dâhil edilmemiştir.

Belli zaman aralıklarıyla kütüphanede çalışmalar yapılarak eserlerle ilgili bilgiler toplanmış, eserlerin fizikî incelemeleri yapılarak fotoğraflanmış ve ölçüleri alınmıştır.

Tasnifi yapılan eserlerin içerikleri okunarak detaylandırılmış ve eserler envanter numarasına göre sıralanarak kataloglanmıştır. Eserlerin hattatları hakkında bilgiler toplanarak kaydedilmiştir. Ketebesini ve tarihi olmayan levhaların yazı özelliklerine göre dönem ve hattat tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Bütün eserler Osmanlı'nın Ta'lik yazıda son dönemin ekol sahibi hattatı Sâmi Efendi'nin çeşitli müze, kütüphane ve özel koleksiyonlarında bulunan yazıları ve harf özellikleriyle kıyas edilmiş, tasnifi yapılmış ve bu otuz sekiz adet eserin dönem özelliği olarak harf ve istif gelişimi değerlendirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HÜSN-İ HAT SANATI'NIN TARİHİ GELİŞİMİ VE TA'LİK YAZI

2.1. Hüsn-i Hat Sanatının Tarihî Gelişimi

2.1.1. İslâm Öncesi Hüsn-i Hat Sanatı

Hat, lügatte çizgi, yazı gibi manalara gelmektedir. Master olarak ise yazı yazmak manasında kullanılmaktadır. Hüsn-i hat sanatı Arap yazısını estetik ölçülere bağlı kalarak güzel bir şekilde yazma sanatı (hüsnü'l-hat, hüsn-i hat) olarak tanımlanmıştır. Kaynaklarda genellikle "Cismânî aletlerle meydana getirilen rûhânî bir hendesedir" şeklinde tarif edilen hüsn-i hat sanatı, bu tarife uygun bir estetik anlayış çerçevesinde yüzyıllar boyunca gelişerek süregelmiştir.²

Arap yazısının ortaya çıkışı hakkında islâmî kaynaklarda çok farklı ve çeşitli rivâyetler mevcuttur. Bu bilgiler ihtilâflı olduğu gibi kesin de değildir. Bir görüşe göre: Yazının kaynağı Tevkîfî yani İlahî'dir Buna göre bütün yazıların mucidi ilk insan ve peygamber olan Hz. Adem dir. İkinci bir görüş: Arap yazısının "Güney Arabistan yazısı "Himyeri"³ yazıdan türediği şeklindedir. Bir başka görüşe göre ise: Arap yazısının "Nabat" yazısının değişiminden elde edildiği şeklindedir. Bugün günümüzde kabul gören görüş yazının "Nabat" yazısının geliştirilmesiyle elde edildiği şeklindedir.⁴

² Derman, M.Uğur, "HAT", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 427.

³ Milâttan önce 115-milâttan sonra 525 yılları arasında Yemen'de hüküm süren Arap hânedanı

⁴ Berk, Süleyman, *Hat San'atı*, İstanbul 2010, s. 12.

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan kazıların ve bulunan malzemenin bolluğu neticesinde elde edilen verilere göre Arap yazısının menşei Ârâmî asıllı Nabatî yazısına dayanmaktadır. Nabatî kitâbelerindeki yazılar, dikkatle tetkik edilince bunlarda Arap yazısının iptidaî şekillerinin mevcut olduğu, harflerinin hem köşeli, hem yuvarlak bir karaktere sahip olduğu ve Arap yazısı istikametinde geliştiği görülür.⁵

İslâmiyet'in zuhurundan çok evvel Araplar arasında yazı kıymet kazanarak gerek ticari merkezlerde, gerekse asîl sınıf arasında kullanılır olmuştur. Bunun bir göstergesi olarak Ukaz panayırında derece alan şiirlerin Ka'be duvarına asılması gösterilebilir.⁶

2.1.2. İslâm Sonrası Hüsni Hat Sanatı

İslâmiyet'in gelmesiyle birlikte yazıya verilen önem artmış okur-yazarlık teşvik edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm' de "Kalem"e ve onun yazdıklarına, ehl-i kalem, ve bunların satıra dizdikleri dizecekleri konusunda yemin edilmiştir.⁷ Aynı cihetle Allah Rasûlü Hz. Muhammed (S.a.v.) Besmele-i Şerif'i güzel yazmanın usûlünü beyan için Muâviye'ye hitâb ile şöyle buyurmuştur: "*Hokkaya lika koy; kalemi eğrice kes; besmelenin "Ba" (ب) 'sını dik yap; "Sin" (س) 'in dişlerini iyice göster; "Mim" (م) 'in gözünü kör etme; "Lafza-i Celâl" i (الله) güzel yaz; Rahmân'ın "Nun" (ن) 'unu uzat; "Rahîm" (رحيم) kelimesini de güzel yaz.*" Peygamberimiz bir hadisi şerifte ise şöyle buyurmuştur: "*Her kim besmeleyi güzel yazarsa Cennete girer.*"⁸

İlk hattat olarak kabul edilen Hz. Ali (r.a.) kamyş kalemin açılması, mürekkebin kıvamı gibi teknik konularda bilgiler vermiştir. Bunlara ilâveten, yazıda satır aralıklarının geniş ve harf aralıklarının dar olmasını tavsiye ederek, bir sanat

⁵ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 23-24.

⁶ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 55.

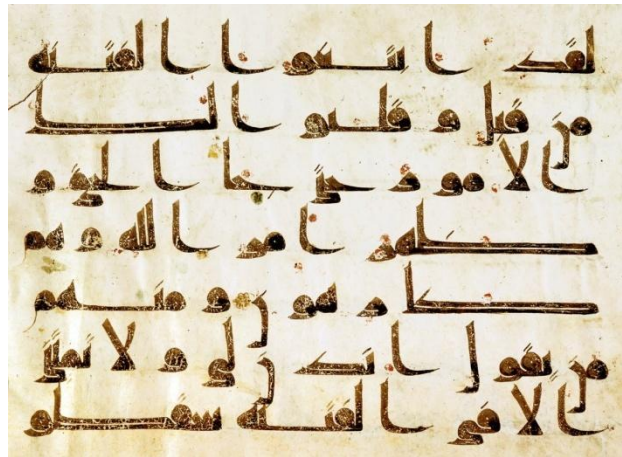
⁷ Kalem Sûresi 1. Âyet., Alak Sûresi 1-5. âyetler., Ahkâf Sûresi 4. âyet.

⁸ İbrahim, Nefeszâde, *Gülzâr-ı Savâb*, İstanbul, 1938, s. 11.

eserinde bulunması gereken birlik ve kompozisyon unsurlarına da dikkat çekmesi⁹ İslâm dininin yazıya verdiği önemi göstermekle birlikte hüsn-i hat sanatı'nın doğmasında ve gelişmesinde en önemli etken olmuştur.

İslâm'ın geldiği ilk yıllarda “Nabat” yazısının farklı karakterdeki iki üsûbu gelişme göstermiştir. Bunlar sert ve köşeli olarak özellikle resmî işlerde kullanılan ”Cezm” isimli yazı, diğeri ise günlük işlerde kullanılan yuvarlak hatlara sahip ”Meşk” isimli yazı tarzı idi.¹⁰

Yazının asıl gelişme yolunu bulduğu şekli günlük işlerde kullanılan “Meşk” ismindeki yazı olmuştur. Bu yazı çeşitlerinin kalın kalemle yazılan şekillerine “Kalem-ül celîl” adı verilmekte idi. Bu yazılar yazıldığı yere göre isimlendirilerek, Mekke’de yazılıyor ise Mekkî, Medine’de yazılan şekline ise Medenî ismi v.b. ile adlandırılmıştır. Baştan beri mushaf, kitâbe ve önemli vesikaların tesbitinde kullanılan köşeli yazı olan “Cezm” geliştirilerek¹¹ Dördüncü Halife Hz. Ali (r.a.) zamanında devletin baş şehri olan Kûfe’ye nisbetle “Kûfî” ismini almıştır.¹² (Resim 2.1.)

Resim 2.2. Kûfî Hattıyla yazılmış bir Kur’ân-ı Kerîm sayfası VIII. Yüzyıl (İÜ. Kütüphanesi 6828)

⁹ Boydaş, Nihat, *Ta’lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım*, İstanbul, 1994, s. 10.

¹⁰ Derman, M. Uğur, “HAT”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 428.

¹¹ Berk, Süleyman, *Hat San’atı*, İstanbul 2010, s. 12.

¹² Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 24.

İslâmiyetin ilk geldiği zamanlarda vahiy kâtipleri tarafından yazı malzemesi olarak inceltilmiş safran ve gülsuyu ile boyanmış deri (parşömen, rak), tahtadan yapılmış tabletler, develerin kürek kemikleri, hurma ağacı yapraklarının orta damarları, ince beyaz taş ve kırık seramik parçaları kullanmışlardır. Yazmak için ise madeni kalemle oymak sureti ile veya parşömen üzerine kamış kalemle mazıdan hazırlanmış siyaha yakın koyu kahverengi mürekkeple yazı yazılmıştır.¹³

Emeviler devrinde Şam'da gelişmesi ve yazılması hızlanan “Meşk” tarzı yazıdan zamanla yeni hat çeşitleri doğmaya başlamış, bu arada kalem ağızlarının hangi ölçüde olması gerektiği de tesbit edilmiştir. Yeni hat çeşitleri arasında büyük boy yazılara mahsus olan Celil (Celî) ve resmî devlet yazılarında kullanılan standart büyük boy Tomar (Tûmâr) ilk bilinenlerdir. Tomar kaleminin üçte ikisi “Sülüseyn” ve üçte biri “Sülüs” ismiyle ve ayrı iki kalem, dolayısıyla iki ayrı yazı cinsi olarak geliştirilmiştir. Yazma aletinin adı olan kalem bu nisbete dayanılarak hat çeşidi manasında da kullanılmaya başlanmıştır. VII. yüzyılın sonlarından itibaren hat sanatkârları'nın güzeli arama gayretinin neticesinde ölçülü olarak şekillenmeye başlayan yazılar “Aslî” ve “Mevzûn hat” ismiyle anılmıştır.¹⁴

Abbâsîlerin ilk devrinde yaşayan meşhur vezir ve aynı zamanda hattat olan Ebû Ali Muhammed Bin Ali (İbn Mukle) (ö.328/940) o zaman kadar uzun tecrübe ve arayışlarla elde edilen harf şekillerini belli ölçülere bağlamıştır. Mühendislik bilgileri ile hüsn-i hat sanatını birleştiren İbn Mukle yazıda noktayı harf ölçüsü olarak alarak “Elif” (ا) harfini dik harflerin boyu, “Elif” (ل) harfini içerisine alan bir daireyi ise çanaklı harflerin genişliği olarak ölçülemiştir.¹⁵ Kullanılan “Aslî” ve “Mevzun” hat yazılarının yerini El-Hattu'l-mensûb (harflerin ayrı ve bitişik hallerdeki şekilleri, belli hendesî esaslara ve ölçülere dayalı nisbetlere bağlanan yazı) almıştır.¹⁶

Bu gelişmeler olurken “Kûfî” hattı da bilhassa mushaf yazılmasındaki parlak devrini sürdürmüştür. Yayıldığı nisbette farklılıklar gösteren “Kûfî” yazı Afrika

¹³ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 58.

¹⁴ Derman, M. Uğur, “HAT”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 428.

¹⁵ Berk, Süleyman, *Hat San'atı*, İstanbul 2010, s. 15.

¹⁶ Çetin, M. Nihad, *İslam Tetkikleri Dergisi Hatıra Sayısı*, C.9, İstanbul 1995, s. 28.

ülkelerinde daha yuvarlaklaşarak önce Tunus'da “Kayravan Kûfisi”, sonra da Endülüs'de ve Mağrib'de “Mağribî” adıyla hükümranlılığını korumuş, İran'da ve doğusunda ise “Meşrik Kûfisi” ve karakterini alarak Aklâm-ı Sitte'nin yayılışına kadar kullanılmıştır.¹⁷

İbn Mukle'den yaklaşık bir asır sonra gelen, onun bu ölçülendirmelerini ve yaptığı gelişmeleri yıllarca inceleyerek onun yazılarını taklid eden İbn el-Bevvab (ö.413/1022) onun mektebini geliştirmiş ve güzelleştirmiştir.¹⁸

İbn el-Bevvab 'dan iki asır sonra Bağdat'ta zuhur eden Yâkut el-Musta'sımî (ö. 698/1298) İbn el-Bevvab yolunu geliştirerek “Aklâm-ı Sitte” (Altı yazı çeşidi) adı verilen Sülüs, Nesih, Muhakkak, Reyhânî, Tevkî ve Rikaa¹⁹ yazılarını mükemmel şekliyle tesbit ederek yazmıştır. Yâkut el-Musta'sımî o zamana kadar düz kesilen kamış kalemin ucunu eğri keserek yazıya büyük letâfet kazandırmıştır.²⁰ Yâkut'un ölümünden sonra onun Aklâm-ı Sitte anlayışı, yetiştirdiği üstadlar vasıtasıyla Bağdat'tan Anadolu, Mısır, Suriye, İran ve Maverâünnehir'e kadar yayılmıştır.²¹

Hüsn-i hat sanatının en hızlı gelişme gösterdiği dönem ise Osmanlı Devleti zamanında olmuştur. Özellikle İstanbul'un fethinden sonra bir câzibe merkezi haline gelen Payitaht, İslâm dünyasının her tarafından gelen nâdir sanatkârlara ev sahipliği yapmıştır. Bu dönemde hüsn-i hat sanatına Yâkut el-Musta'sımî ekolünün önderlik ettiği bir üslup hâkimdir. Kitâbe, levhâ ve câmi yazılarında kullanılan Celî Sülüs²² yazıda Selçuklular ile başlayan bir tasarım ve kompozisyon değişikliği görülmüştür. Celî yazıda harfler henüz olgunlaşmasa da özellikle Yahya Sûfi ve oğlu Ali Bin

¹⁷ Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, İstanbul. 2017, s. 25.

¹⁸ Berk, Süleyman, *Hat San'atı*, İstanbul 2010, s. 15.

¹⁹ “Aklâm-ı Sitte” yazıları hakkında detaylı bilgi için bkz, Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 95-105.

²⁰ Derman, M. Uğur, *a.g.e.* s. 25.

²¹ Derman, M. Uğur, “HAT”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 428.

²² “Celî” Arapça bir kelime olan celî iri, açık, aşikâr manasında kullanılır. Hat sanatında terim olarak her yazının tabii büyüklünden daha iri yazılan cinsine verilen sıfattır. Detaylı bilgi için Bkz. Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 105-109.

Yahya Sûfi Celî Sülûs yazı üzerinde giriftli ve müsenna istif denemeleri yapmışlardır.²³

Osmanlı hüsn-i hat sanâtının temel değişim noktası Şeyh Hamdullah (ö.926/1520) ile olmuştur. Önceleri Yâkut el-Musta'sımî üslûbunu en mükemmel biçimiyle yürütürken hâmisi ve talebesi olan Sultan II. Bâyezid'in teşvik ve tavsiyesi üzerine Yâkut'un eserlerini bir estetik değerlendirmeye tabi tutan Şeyh Hamdullah kendi sanat zevkini de işin içine katarak bunlardan yeni bir tarz ortaya koymayı başarmıştır. “Şeyh üslûbu” denilen bu tarz ile Osmanlı-Türk hüsn-i hat sanâtında Yâkut el-Musta'sımî devri kapanmıştır.²⁴ Osmanlı hüsn-i hat sanatı, Şeyh Hamdullah ekolü ile altı çeşit yazıda özellikle Sülûs ve Nesih yazı tarzında harf güzelliği ve satır nizamını kendi zevk ve üslubunu ortaya koymuştur.

II. Bâyezid ve Yavuz Sultan Selim Hân zamanında yetişmiş Afyonkarahisarlı Ahmed Şemseddin Karahisârî (ö.875/1556) aldığı hat eğitimi sayesinde Şeyh ekolünü sekteye uğratmıştır. Karahisârî, Yâkut el-Musta'sımî üslûbunu yeni bir yorumla canlandırarak, harf ve kelimelere kazandırdığı biçim, oran, istif ve farklı sayfa tasarımlarıyla Yâkut tavrını en güzel ahenge ulaştırmıştır.²⁵ Fakat gelişen Şeyh ekolü karşısında tutunamayarak kendisinden bir nesil sonra terk edilmiştir. Bunun yanında Karahisârî ekolünün “Celî” yazıda Şeyh ekolünden daha başarılı olduğu ise muhakkaktır.²⁶

Şeyh ekolünün takipçilerinden olan Hattat Hâfız Osman Efendi ise (ö.1110/1698) Şeyh Hamdullah'ın yazılarını inceleyerek onun tarzını benimsemiş ve hâmisi Sultan II. Mustafa Hân'nın destekleriyle, Saray'da bulunan bir Şeyh Hamdullah mushafını takliden yazmıştır. Hattat Hâfız Osman Efendi, Hattat Şeyh

²³ Berk, Süleyman, *Hat San'atı*, İstanbul 2010, s. 19.

²⁴ Derman, M. Uğur, “HAT”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 429.

²⁵ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 138.

²⁶ Derman, M. Uğur, *a.g.e.*, s. 429.

Hamdullah ekolünün harf ve satır nizamını bir elemeye tabi tutarak en güzel harf ve kelime gruplarını derleyerek yazıda kendi ekolünü oluşturmuştur.²⁷

Osmanlı Celî Sülüs yazısında bir dönüm noktası olan Mustafa Râkım Efendi h.1171/1758 yılında Ordu Ünye’de dünyaya gelmiştir. Yazı tarihimizde ender görülen Tuğra, Sülüs ve Celî Sülüs de ekol olmuş dehâ bir sanatkârdır.²⁸ Türk Celî Sülüs yazısını keşmekeşlikten kurtaran²⁹ sanatçı, hocası ve aynı zamanda ağabeyi olan Hattat İsmâil Zühdi’nin (ö.1221/1806) ve Hâfiz Osman’ın yazılarını tetkik ederek Celî yazıda istif güzelliğini, harf bünyelerinin büyüklük ve olgunluğunu oturtarak kendi Celî Sülüs hat ekolünü kurmuştur. Mustafa Râkım aynı zamanda padişah tuğralarını yeniden ıslah ederek son şeklini vermiştir. Yazıda yaptığı yenilikler “İnkılap” olarak nitelendirilmektedir.³⁰

Sülüs ve Nesih yazıda zirve olan Hattat Mehmed Şevkî Efendi (ö.1304/1887) aslen Kastamonu Seyyidler köyünde dünyaya gelmiştir.³¹ Büyük bir sanat aşkıyla ömrünü hep yazıya vermiş olan hattat Sülüs ve Nesih yazıda Hâfiz Osman ve İsmâil Zühdi yolundan hiç ayrılmamış onların güzel yazı ve ruhlarından feyz alarak yazısını güzelleştirmiş ve Sülüs ve Nesih yazıda kendi ekolünü kurmuştur.³² Hat hocası olan Hulûsi Efendi yeğenindeki istidadı fark ederek devrin büyük hattatı Kazasker Mustafa İzzet Efendi’ye onu götürmek istediye de bunu kabul etmeyen Mehmed Şevkî Efendi, dayısına gösterdiği bu ahde vefâsı ve dayısının duâsıyla hüsn-i hat sanatında belkide kendi ekolünü kurmanın ilk adımını atmıştır.³³

Bu tez çalışmamızda bulunan katalog eserlerini Celî Ta’lik yazılarıyla kıyas ettiğimiz son devrin büyük hattatı Sâmi Efendi hem Celî Ta’lik hem de Celî Sülüs yazı çeşidinde bu sanatların zirve isimidir. Ekserî olarak yazılarını Zırnık

²⁷ Berk, Süleyman, *Hat San’atı*, İstanbul 2010, s. 26.

²⁸ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 188.

²⁹ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 164.

³⁰ Berk, Süleyman, *Hattat Mustafa Râkım Efendi*, İstanbul 2003, s. 85.

³¹ Berk, Süleyman, *Hat San’atı*, İstanbul 2010, s. 26.

³² Serin, Muhittin., *a.g.e.*, s. 212.

³³ İnal, Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 401.

Mürekkebiyle siyah kâğıt üzerine yazmıştır. Müze, kütüphane ve özel koleksiyonlarda yazılmış ve zerendûd tekniğiyle yapılmış birçok eseri vardır. Ayrıca câmi, kitâbe ve mezar taşları olarak işlenmiş eserleride mevcuttur. Bunlardan en meşhuru Yenicâmi Sebîli kitâbesidir. Celî Sülûs olarak yazılmış olan bu kitâbede üstad Celî Sülûs yazının bütün nüktelerini kullanmıştır. Bu kitâbe hâlâ günümüzde hattatlara yol göstermektedir.³⁴ Hattat Sâmî Efendi, Celî Sülûs yazıda ve Tuğra'da Mustafa Râkım, Celî Ta'lik yazıda ise Yesârîzâde Mustafa İzzet vadisinde yazmayı tercih etmiş, âdeta onlarda kalan noksanlıkları tamamlamıştır.³⁵

2.2. Hat Sanatında Ta'lik Yazı

Hat Sanatında Aklâm-ı Sitte, yani altı yazı çeşidi dışında gelişen yazılarda olmuştur. Bunlardan kullanılmayan birçok yazı çeşidi olmakla beraber³⁶ hala günümüzde kullanılan Divânî, Celî Dîvânî, Rik'a ve Ta'lik gibi yazılarda mevcuttur.

Sözlükte “Asma, asılma askıda bırakma, ilişirme”³⁷ gibi anlamları olan Ta'lik İran'da ortaya çıkmış bir yazı çeşididir. Kırlangıç kanatlarının yayvan uçlarını andıran” yapısıyla gelişmiş bir estetik formu olan yazı çeşididir. Günümüzde kullanılan Ta'lik yazı ile karıştırılmaması adına bu yazıya Uğur Derman hocamızın söylemiyle “**Kadîm Ta'lik**”³⁸ diyeceğiz“Acem yazısı” da denilen yazı'nın mucidi ve menşei hakkında çeşitli görüşler vardır. “Müstakimzâde”ye göre Kadîm Ta'lik yazıyı “Tebrizli Ali” icâd etmiştir. “Hat ve Hattatan”ın kaydına göre ise Kadîm Ta'lik yazının mucidi“Hoca Ebu el-Al”dir.³⁹ Bir başka görüşte ise Adudüddeve (ö.372/983) zamanında Hasan b. Hüseyin Ali Fârisî veya Hoca Tâceddin İsfehânî

³⁴ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 228.

³⁵ Berk, Süleyman, *Hattat Mustafa Râkım Efendi*, İstanbul, 2003, s. 120-121.

³⁶ Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, İstanbul. 2017, s. 26.

³⁷ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1990, s. 1232.

³⁸ Derman, M. Uğur, “HAT”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 430.

³⁹ Müstakimzâde, Süleyman, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul, 1928, s. 616; Habibullah Fezâilî, *Hat-u Hattatan*, İstanbul, 1305, s. 22.

tarafından icat edilmiş, Abdülhay Münşî tarafından ise oran ve ölçüleri ortaya konmuş ve geliştirilmiştir.⁴⁰

İran'da resmî yazışmalarda kullanılan Kadîm Ta'lik hattı Tevkî' hattının 14. yüzyılda İran'da kazandığı değişiklikle ortaya çıkan yazıya verilen isimdir. Osmanlılar'a Akkoyunlular yoluyla XV. yüzyılda gelmiş ve kısa zamanda büyük bir şekil değişikliği geçirerek Divân-ı Hümâyûn'daki resmî yazışmalar için kullanılmaya başlanarak "Dîvânî" adını almıştır. Harekesiz yazılan Dîvânî'nin XIV. yüzyılda İstanbul'da doğan harekeli, süslü ve haşmetli şekline "Celî Dîvânî" adı verilmiş, bu da devletin üst seviyedeki yazışmalarında kullanılmıştır.⁴¹ Sonradan bu yazıya benzemeyen ve onun hükmünü ortadan kaldırdığı için "Nesh-i Ta'lik" diye adlandırılan, bir görüşe göre de Ta'lik'e Nesih karakteri kazandırdığı cihetle "Nesh-Ta'lik" denilen bir yazı türü doğmuş, buna da daha kolay söylenişle "Nesta'lik" denilmiştir. XV. asrın ikinci yarısında İstanbul'a Ta'lik adıyla gelen Nesta'lik'in Kadîm Ta'lik yazı ile bir münasebeti yoktur.⁴²

Günümüzde Ta'lik yazı kendi içerisinde şu şekilde sınıflandırılmaktadır: 2,5 mm ila 3 mm yani Sülüs kalem kalınlığında yazılan şekline "Ta'lik", "Nesta'lik" veya "Nesh-i Ta'lik" denilmektedir. 3 mm kalınlığından daha büyük kalem ile yazılan iri şekline ise "Celî Ta'lik", "Celî Nesta'lik" veya "Celî Nesh-i Ta'lik" denilmektedir. Bunun dışında daha ince bir kalemlle yazılmış şekline "Hurde Ta'lik", kâidesi kırılarak yazılan şekline ise "Kırma Ta'lik", "Kırma Nesta'lik" veya "Şikeste" adı verilmektedir.⁴³

2.2.1. İran'da Ta'lik Yazının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Sülüs ve Nesih yazıdan sonra İslâm dünyasında en çok kullanılan yazı olan Ta'lik VIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra İran'da belirmeye başlamıştır.⁴⁴

⁴⁰ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 309.

⁴¹ Derman, M. Uğur, "HAT", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 430.

⁴² Derman, M. Uğur, *Türk Hat Sanatından Seçmeler*, İstanbul 2017, s. 46.

⁴³ Boydaş, Nihat, *Tâ'lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım*, İstanbul 1994, s. 97-99.

⁴⁴ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 309.

Tarih ve tezkire müelliflerinin çoğu Ta'lik yazının mucidi olarak Timur ve Şahrüh devri sanatkârlarından olan Mîr Ali Tebrizi'yi (ö.850/1446) gösterilmektedir. Bu konuda en doğru yaklaşımı “Menâkıb-ı Hünerverân” müellifi Mustafa Âli: *Mîr Ali Ta'lik yazıya yeni bir çehre kazandırdı. Onu Müstakil bir hat haline getiren ilk Ta'lik hattatıdır.*⁴⁵ diyerek noktalamıştır.

Ta'lik Mîr Ali Tebrizi'nin gayretiyle ve eliyle ıslah edildikten sonra iki üslûba ayrılmıştır.

- Birinci üslup: Ca'fer-i Tebrizî (ö.861/1456) ve Ezher-i Tebrizî üslûbu. Bu üslûba “Horasan Üslûbu” da denilmiştir. Bu üslub da harflerin ve kelimelerin boyları mutedil yani normal uzunluktadır.
- İkinci üslup: Abdurrahmân-ı Harezmî (ö.886/1481) üslûbu dur. Bu üslup da harfler ve kelimeler birinci üslûba göre daha uzun ve geniştir. Yuvarlak hatlardaki dönüşler daha geniş yapılmıştır.

Bu iki üsluptan ikincisi İran'da yazı zevkine uymadığı için zamanla terk edilmesine rağmen Afganistan ve Pakistan bölgelerinde halen kullanılmaktadır. Birinci üslup ise zamanla yetişen kudretli hattatlar eliyle olgunlaşarak gelişme göstermiş ve halen kullanılmaktadır.⁴⁶

Ta'lik, hüsni hat sanatının önemli temel taşlarından biri olan Safevîler devrinin ünlü Ta'lik hattatı ve şâiri Mîr İmâd el-Hasenî dir (ö.1024/1615) Kazvin'de doğan hattat⁴⁷ Türk hat tarihinde de pek mühim bir yere sahiptir. İcâzetini aldıktan sonra Hacca ve Osmanlı Devleti'ne gittiği rivâyet edilir. Tekrar İran'a döndükten sonra İsfahan'da Büyük Şah Abbas'ın hizmetine girmiştir. Yazdığı eserlerle şöhreti İslâm dünyasının her köşesine yayılmıştır.⁴⁸ Saray'da çok sevilen hattatın kazandığı bu şöhret kendisini çekemeyen kişiler tarafından kiskanılarak Şah ile arası türlü nifak tohumlarıyla açılmıştır. Şah ile arası açılan Mîr İmâd, sonuç olarak katledilmiştir.

⁴⁵ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 317.

⁴⁶ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 220.

⁴⁷ Serin, Muhittin, *a.g.e.*, s. 341.

⁴⁸ Alparslan, Ali, *a.g.e.*, s. 221.

İmâd'dan sonra İran sahasında hiçbir hattat, onun kitap ve kıt'a yazılarında kullandığı harflerin en, boy, çanak, keşide ve satır anlayışında ortaya koyduğu kâidelere bir yenilik ilâve edememiştir. Türk sanatkârlar tarafından da benimsenen Mîr İmâd'ın bu sanatta ortaya koyduğu ustalık ve maharet kendinden sonra gelen ve onun vadisinde ustalık gösteren bazı Türk hattatlara "İmâd-ı Rûm" (Anadolu İmâdı) lâkabı verilmesine sebep olmuştur.⁴⁹

2.2.2. Osmanlı Döneminde Ta'lik Yazı

Fatih Sultan Mehmed devri ile Osmanlı'ya gelen Ta'lik yazı, ilmiye sınıfının resmî yazısı olarak benimsenmiş özellikle vakıf dairelerinde, kadılıklarda ve şer'îye sicillerinde kullanılmıştır.⁵⁰ Bu dönemde tanınmış hattatların çoğu Azerbaycan ve İsfahan'dan gelip İstanbul'a yerleşmişlerdir. Sâbir, Hâmidî ve Gıyâs el-Mücellid bunlardan bir kaçıdır.⁵¹ Mîr İmâd'ın şöhreti İslâm dünyasına yayılınca Ta'lik hattatları, onun ele geçirebildikleri yazı numunelerine bakarak kendi yazılarına istikamet vermeye başlamışlardır.⁵²

Mîr İmâd'ın önemli talebelerinden olan Seyyid Mevlevî (ö.1057/1647) Buhara Türkleri'ndendir. İsfahan'da Mîr İmâd el-Haseni'den Ta'lik hattını meşk ederek icâzet almış olan hattat daha sonra İstanbul'a gelerek Mevlevî tarikatına intisab etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'ne yerleşmiştir. Tekrar hocasını görmek arzusuyla İran'a giden sanatçı onun öldüğünü öğrenmiş ve bu durumdan çok müteessir olmuştur. Hocasının kendisine bıraktığı bir yazı altlığını alarak İstanbul'a tekrar dönen hattat, yazı altlığının içerisine hocası tarafından gizlenmiş olan on adet kıt'a formunda yazıyı bulmuştur.⁵³ Bu yazılardan çok istifade eden Seyyid Mevlevî Osmanlı kültüründe Ta'lik hattının sanat seviyesinde yerleşmesine, öğrenilmesine ve

⁴⁹ Derman, M. Uğur, *Harflerin Aşkı*, İstanbul. 2014, s. 80.

⁵⁰ Özcan, Ali Rıza, *Türk Nasta'lik Ekolü, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Hat Programı, Sanatta Yeterlik Eser Çalışması*, İstanbul 1996, s. 21.

⁵¹ Alparslan, Ali, *Ünlü Türk Hattatları*, Ankara 1992, s. 24.

⁵² Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 222.

⁵³ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 224.

yazılmasına öncülük etmiş, bu sebeple Osmanlı Ta'lik hattatları silsilesinin ilk ve önemli bir üstâdı olarak kabul edilmiştir.⁵⁴

Seyyid Mevlevî'nin en meşhur talebesi Tophâneli Mahmud'dur. (ö.1080/1669) Silsile yoluyla Siyâhî Ahmed Efendi (ö.1099/1687), Abdülbâki Ârif (ö.1125/1713) ile yayılmaya başlayan Ta'lik yazı Durmuşzâde Ahmed (ö.1129/1716), Dedezâde Seyyid Mehmed (ö.1173/1759), Veliyyüddin Efendi (ö.1182/1768) ve Kâtibzâde Mehmed Refi' Efendi (ö.1183/1769) ile olgunlaşmaya başlamıştır.⁵⁵

Bu hattatlardan Kâtibzâde Mehmed Refi' Efendi'nin (ö.1183/1769) Türk Ta'lik sanatında etkisi büyük olmuştur. Ta'lik yazıda İmâd ile mukayese edilen hattat Anadolu'nun İmâd'ı manasında "İmâdu'r-Rûm", zamanın İmâd'ı manasında "Mîr İmâd-ı Zamân" ve "Mîr'i Devrân"⁵⁶ lâkapları ile meşhur olmuştur. Kendinden sonra yetiştirdiği en önemli talebesi olan Yesâri Mehmed Es'ad Efendi, Türk Ta'lik ekolünün öncüsü sayılır. Mehmed Refi' Efendi'nin yazıları dikkatle tetkik edilirse Türk üslûbunun belirtileri yazılarında sezilir.⁵⁷

Mîr İmâd mektebinin Türkiye'deki en büyük temsilcisi olan Mehmed Es'ad Efendi (ö.1213/1798) anadan doğma solak ve felçlidir. Solak olduğu için kendisine "Yesârî" lakabı verilmiştir.⁵⁸ Felçli olmasına rağmen küçük yaştan itibaren hüsn-i hat sanatına gönlünü vermiş olan hattat, Veliyyüddîn Efendi'nin bunu bahane ederek ders göstermemesi üzerine Mehmed Dedezâde Seyid Efendi'den kısa zamanda terakkî ederek Kâtibzade Mehmed Refi' Efendi ve İsmâil Refik'in de kendisini tasdik etmesi ile icâzetini almıştır.⁵⁹ Yesâri'nin ilk yazıları tamamen Mîr İmâd tarzındadır. Sonraki yazılarında ise dönem dönem kâh harfleri küçülterek kâh

⁵⁴ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 350-351.

⁵⁵ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 226-227.

⁵⁶ Serin, Muhittin, *a.g.e.*, s. 360.

⁵⁷ Alparslan, Ali, *a.g.e.*, s. 232.

⁵⁸ Alparslan, Ali, *a.g.e.*, s. 233.

⁵⁹ Özcan, Ali Rıza, "*Yesârîzâde Mustafa İzzet Mektebi*", *Hat ve Tezhip Sanatı*, (Ed. Ali Rıza Özcan), Ankara 2012, s. 145.

büyülterek bir tarz arayışına girdiği görülmektedir. Ömrünün son devresinde ise harflerini küçülerek yazılarının bir insicam yani denge ve uyum içerisine girdiği görülmektedir.⁶⁰ Yesârî'nin yazıları incelendiğinde yazılarının satıra oturuşlarında, harflerinin aralarındaki mesafelere ve tekrarlanan harflerin birbiriyle aynı olmasına dikkat ettiği görülür.⁶¹ Yetiştirdiği talebeleri arasında en önemlisi Türk Ta'lik ekolünün kurucusu ve aynı zamanda oğlu olan Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'dir.

Yukarıda bahsedildiği üzere Ta'lik yazı XVIII. yüzyılın sonunda Hattat Yesârî'nin elinde tedrici bir kâideleşme yoluna girmiş ve böylece aynı cinsten olan harflerin boyları ve genişliklerinde değişmez kâideler belirmeye başlamıştır. Bu durum Türk Ta'lik ekolünün kurulmasına sebep olmuştur. Bu iki yazı ekol yani İran Ta'lik ekolü ve Türk Ta'lik ekolü arasındaki fark, iki millet arasındaki bir sanat anlayışı ve zevk meselesinden başka bir şey değildir.⁶²

Türk Ta'lik ekolünün kurucusu ve Mehmed Es'ad Yesârî'nin oğlu olan Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi (ö.1265/1849) İstanbul'da doğmuştur. Medrese tahsili esnasında Ta'lik yazıyı babasından öğrenerek icâzet almış olan⁶³ hattat babasının vefatına kadar onun tarz ve üslûbundan ayrılmamış ve onun gibi yazmaya muvaffak olmuştur. Yesârîzâde babasının yazılarındaki en güzel harflerini seçerek yazıda bir standart oluşturarak babasının yazıda eksik bıraktığı yerleri tamamlamış ve kendi ekolünü oluşturmuştur. H.1215/1800 tarihinden sonra Türk hattatları yavaş yavaş İran ekolünü terk ederek Yesârîzâde ekolünü yani Türk Ta'lik ekolünü benimseyip takip etmeye başlamışlardır.⁶⁴ Günümüze kadar devam eden ve edecek olan bu ekol yaklaşık yüz doksan yıllık bir geçmişe sahiptir.⁶⁵ Yesârîzâde'nin en meşhur talebeleri Kıbrısîzâde İsmâil Hakkı (ö.1200/1875), Ali Haydar Bey

⁶⁰ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 237.

⁶¹ Özcan, Ali Rıza, "Yesârîzâde Mustafa İzzet Mektebi", *Hat ve Tezhip Sanatı*, (Ed. Ali Rıza Özcan), Ankara 2012, s. 146.

⁶² Alparslan, Ali, *a.g.e.*, s. 241.

⁶³ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010, s. 365.

⁶⁴ Alparslan, Ali, *a.g.e.*, s. 242.

⁶⁵ Özcan, Ali Rıza, *a.g.e.*, s. 148.

(ö.1287/1870), Kazasker Mustafa İzzet Efendi (ö.1200/1875) ve Abdülfettâh Efendi'dir (ö.1230/1814)

Yesârîzade'nin kurduğu Türk Ta'lik ekolü ile İran Ta'lik ekolünü birbirinden ayıran iki temel özellik şunlardır;

- Birincisi; katı kâideler: İran ekolünde aynı kalemle yazılan harfler birbirine benzese de yazılıştâ birbirinden farklı olabilirler. Uzatılarak yazılan harflerde bazen on, on bir nokta olan uzunluk, başka bir yerde yedi, sekiz veya dokuz nokta olabilmektedir. Bunun aksine Türk Ta'lik ekolünde aynı yazılan harfler üst üste konulduğu zaman bir fark oluşmaz, eğer fark oluşuyorsa bu bir hata olarak görülür. Keşîdeli yani uzatılan harflerde de uzunluk aynı yani on veya on bir nokta olarak yapılır.
- İkincisi; fizyolojik görüntü: Yazının fizyolojik görüntüsü ise harflerin duruşları, yazının leke dengesi, kalem hareketleri ve bu hareketlerin meydana getirdiği parçalardır. İran ekolünde harfler sıkışık ve kelime araları dar olmasına rağmen Türk Ta'lik ekolü bunun aksine ferah ve rahat görünümündedir. İran ekolünde Harfler daha yayvan ve eğri bir görünüş pozisyonu alırken Ta'lik yazı Yesârîzâde ile daha yatay bir forma kavuşmuştur.⁶⁶

XIX. yüzyılın şüphesiz en büyük hattatı Sâmi Efendi'dir. (ö.1330/1912)⁶⁷ Sâmi Efendi, Yesârîzade'nin talebelerinden olan Kıbrısîzâde İsmâil Hakkı Efendi ve Ali Haydar Bey'den Ta'lik yazıyı öğrenmiştir. Kendi zevkiyle yazısını geliştiren Sâmi Efendi hocalarını mukayese kabul edilmeyecek derecede geride bırakmıştır. Türk Ta'lik ekolünde Yesârîzâde'nin bazı eksik taraflarını tamamlayan hattat onun ekolünün adeta bir şubesini kurmuş ve bu yazıyı güzellik bakımından en yüksek

⁶⁶ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 248-249.

⁶⁷ Özcan, Ali Rıza, “*Yesârîzâde Mustafa İzzet Mektebi*”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, (Ed. Ali Rıza Özcan), Ankara 2012, s. 149.

noktasına ulařtırmıřtır.⁶⁸ Diđer yazı tűrllerinde de mâhir olan Sâmi Efendi esas ustalıđını Celî Sűlűs ve Celî Ta'lik yazıda gűstermiřtir. Yazıyı tek kurřun kalemle resmederek bitirebilecek kabiliyette olan bűyűk űstad ‘‘Celî yazmadan esrâr-ı hatta vâkıf olunmaz’’ ve ‘‘Celî benim hem elimde hem de kafamda mevcuttur’’ sűzleriyle bu kalem hâkimiyetine iřâret etmiřtir.⁶⁹

Bıraktıđı eserlerle halen gűnűműze ıřık tutan Sâmi Efendi'nin yetiřtiridiđi űđrencilerinin çođu űlűműnden sonra kurulan Medresetű'l-Hattatin'e hoca olarak tayin olarak, bu sanatın geliřmesi ve bűyűmesinde bűyűk pay sahibi olmuřlardır. En űnemli Ta'lik űđrencileri Nazif Bey (ű.1331/1913), űmer Vasfi Efendi (ű.1347/1928), Azîz Efendi (ű.1353/1934), Hulusi Yazgan (ű.1358/1940), Halim űzyazıcı (ű.1384/1964) ve Necmeddin Okyay (ű.1396/1976) olarak sıralanabilir.

⁶⁸ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 252-253.

⁶⁹ Derman, M. Uğur, ‘‘Sâmi Efendi, İsmâil Hakkı’’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 73.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KONYA BÖLGE YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİNDE BULUNAN CELÎ TA'LİK HAT LEVHALARININ HÜSN-İ HAT SANATI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Konya Yazma Eserler Kütüphanesi Tarihçesi

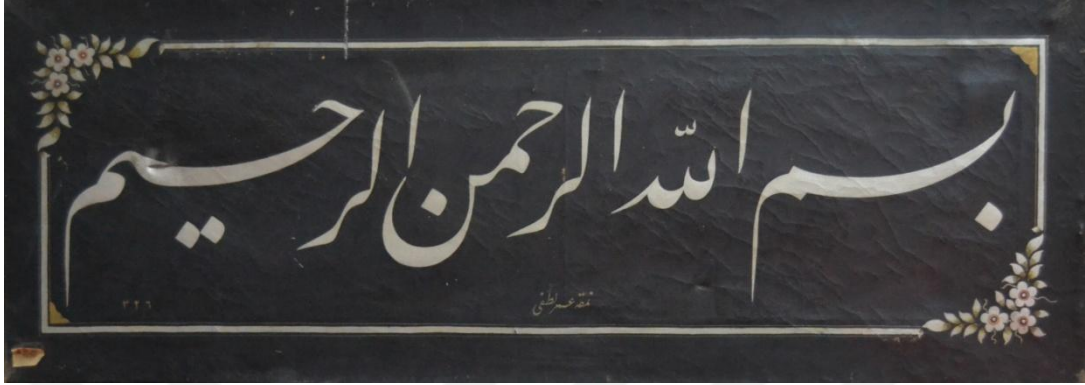
Kitabî sanatların her dalı gibi hat levhalarında bulunduğu Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürlüğü, 20 Temmuz 1984 tarihinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hizmete açılmıştır. Kütüphane, Burdur İl Halk Kütüphanesi'ni sel basmasının sonucu çok değerli yazma eserlerin zarar görmesi üzerine, ülkemizin çeşitli kütüphanelerinde bulunan değerli yazma koleksiyonlarını bir araya toplamak, bakım ve onarımlarının yapılmasını sağlamak, eserleri uygun ortamlarda muhafaza ederek araştırmacıların hizmetine sunmak amacıyla kurulmuştur.

Kütüphanede bugüne kadar 101 farklı yazma ve nâdir yazma eser koleksiyonu kuruma devredilmiştir. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Müdürlüğü, 28 Aralık 2010 tarihinde kabul edilen 6093 sayılı "Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü olmuştur. Buraya bağlı kütüphaneler şunlardır;

1. Konya Yusuf Ağa Yazma Eser Kütüphanesi Müdürlüğü
2. Diyarbakır Ziya Gökalp Yazma Eser Kütüphanesi Müdürlüğü
3. Kayseri Reşid Efendi Yazma Eser Kütüphanesi Müdürlüğü
4. Manisa Yazma Eser Kütüphanesi Müdürlüğü

3.2. Katalog

Katalog No : 1

Eser No : 1

Envanter numarası : 28685

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Bismillâhirrahmânirrahîm

Dili : Arapça

Manası : Rahmân ve Rahîm olan Allahın Adıyla

Hattatı : Ömer Lütfi (1271/1855-1336/1918)

Yazım yılı : H.1326/1908

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 35 x 12,4 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celi Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine 7 mm kalem kalınlığında zerendûd⁷⁰ tekniği ile işlenerek meydana getirilmiş

⁷⁰ Zerendûd: Farsça kökenli olan. zer "altın" ve endûd "sürülmüş" kelimelerinin birleşmesiyle sürülmüş altın manasına gelir. Ezilmiş varak altının zer mürekkep hâline getirilerek beyaz veya renkli kâğıda fırçayla sürülmesiyle hazırlanmış hat veya tezyînat eserine verilen isimdir.

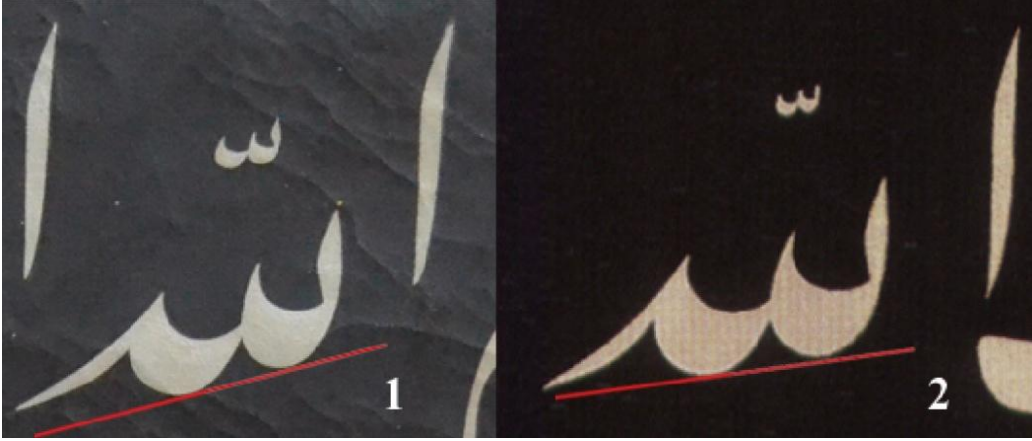
bir levhadır. Bu yazının alt kısmında hattat'a ait imza bulunmaktadır. İmzada “*Ömer Lütfi yazdı*” manasında arapça olarak “*Nemekahû Ömer Lütfi*” yazmaktadır. Yazının çevresinde 2 mm kalınlığında cedvel bulunmaktadır. Cedvellerin devamında sağ alt ve sol üst köşelerinde bitkisel tezeyyat vardır. Ayrıca sağ üst ve sol alt köşelerde birer üçgen köşelik yapılmıştır. Eser çerçevesiz muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Hattat el-Hac Ömer Lütfi bin Mehmed Efendi, İzmir’lidir. Halı tâcirlerinden Hattat Mehmed Efendi’nin oğludur. H.1271/1855 yılında İzmir’de doğmuştur. Beldesinde bulunan hattatlardan mütenevvi yazı meşk etmiş, Üsküdarlı Hasan Haşim Efendi’nin İzmir’deki medresesine devamla ilim tahsil ederek icâzet almıştır. Evvela İzmir emlak ve müahharen muhasebe kalemlerine memur edilerek senelerce hizmet ettikten sonra istifa ederek asıl mesleği olan hattatlıkla işigal etmiştir. H.1336/1918 yılında İzmir’de vefat eden hattat, Sülüs, Nesih, Ta’lik, Celî Divanı, Kûfi ve Rı’ka hatlarıyla yazılar yazmıştır. Eserleri arasında Hisar, Hacı Hüseyin ve İki Çeşmelik camilerinin yazıları sayılabilir. Hattat Mehmed efendi Aynı zamanda ressamdır.⁷¹

Değerlendirme : Eser Ta’lik hattı açısından incelendiğinde bu nevi yazıya ait kalem hakkının ve özelliklerinin başarıyla uygulandığı görülmektedir. Eser, Osmanlı Türk zevkine uygun Ta’lik hattının tarihi seyri içinde tekâmülünü tamamlayan Osmanlı’nın, son döneminde yaşamış olan meşhur Hattat Sâmi Efendi’ye⁷² ait H.1328 tarihli bir yazısıyla kıyas edildiği zaman “Lafzatullah” (الله)’ın eğiminin fazlaca olduğu görülmektedir. Katalog eserinde kullanılan şedde işareti de olgunlaşmamış bir tavır göstermektedir. (Resim 3.1.)

⁷¹ İnal, Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 580.

⁷² Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 229.

Resim 3.1. 1-Katalog eserinden “Lafzatullah” (الله) ve “Elif” (ا) detayı, 2-Sâmi Efendi “Lafzatullah” (الله) ve “Elif” (ا) detayı

Ayrıca katalog eserinde bazı “Elif” (ا) harflerinde sağ alt kısımda olması gereken hafif sola dönüş yoktur. Bu, hattatın kaleminden mi yoksa zerendûd’u uygulayan sanatçıdan mı kaynaklandığı tespit edilememiştir.

Katalog No : 2

Eser No : 2

Envanter numarası : 28697

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Mubârek bâd

Dili : Farsça

Manası : Mübârek olsun

Hattatı : İbrahim Efendi Çekerdî (ö.1200/1786)

Yazım yılı : H.1183/1769

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 63,5 x 43 cm.

Eserin özellikleri : Eser açık renk zemin üzerine 10 mm kalem kullanılarak Celî Ta'lik hattıyla satır istifi halinde yazılmış bir levhadır. Yazının uygulandığı kâğıt ahşap zemin üzerine yapıştırılmıştır. Ahşap zeminin zamanla kurtlar tarafından yenildiği ve yüzeyde deliklerin oluştuğu görülmektedir. Kâğıt zamanla yıpranmış yer yer rutubetlenerek rengi solmuş ve kirlenmiştir. Yazının çevresine altınla çift sıra cedvel çekilmiştir. Ayrıca orta da bulunan “Ra” (ر) harfinin ve “Kef” (ك) harfinin altında bulunan boşluğa altınla çiçek motifleri tezyinatı yapılmıştır. Yine “Kef” (ك) harfinin altında bulunan boşluğa hattat “el-Fakîr el-Hac İbrahîm Çekerdi ğufira lehû sene 1183” ketebesini koyarak tarih atmıştır. Eser çerçevesiz muhafaza edilmektedir.

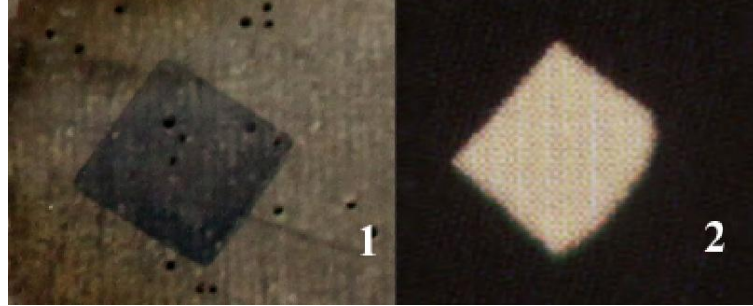
Hattatın hayatı : Mahmut Kemal İnal Son Hattatlar isimli eserinde “Ta'lik-nüvisânın mütevassıtlarından ma'dud, Âsitâne'nin ekser mahâllerinde levhâları meşhuddur. Kuzatdandır”⁷³ diye not düşülen hattatın hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Ancak başka bir kaynakta “Perşembe pazarı Karyesi'nde doğduğu, daha sonra medrese eğitimi için İstanbul'a giderek, burada iken Hacızâde Cami Hatibi Abdullahzâde Mehmed Bâkî Efendi'den Ta'lik dersleri aldığı ve ilminden istifade ettiği ve ayrıca Karabaşîzâde İsmâil Efendi'ye dâmâd olduğu kaydedilmektedir. Hat sanatı eğitimini tamamladıktan sonra müderris olup muhtelif medreselerde görev yaptıktan sonra ilmiye sınıfına alınmış ve bir müddet Anadolu'da kadılık hizmetinde bulunmuştur. Daha sonra pâyitahta dönerek, Bâb-1 Fetvâ Tesvîd Dâiresi'ne girmiş, nice zaman hizmetten sonra Baş Müsevvid'liğe terfi ettikten sonra Selânik Mollası olarak taşraya çıkarılmıştır. Sultan III. Selim zamanında tekrar İstanbul'a dönerek fetvâ emîni olmuş fakat senesi dolmadan azledilmiş ve bu haldeyken vefât etmiştir.”⁷⁴ kaydı düşülmüştür.

Değerlendirme :Eser Ta'lik hattı açısından incelendiğinde bu yazı türüne ait özelliklerin uygulanmasında hataların olduğu görülmektedir. Satır nizamına uygun olarak yazılan eserin Sâmi Efendi'ye ait harf detaylarıyla karşılaştırıldığı zaman ortaya çıkan kusurlar şunlardır. Eserde noktalarının Ta'lik yazıya uygun formda olmadığı, (Resim 3.2.) dik çıkan harflerinin yazının özelliklerine aykırı olarak kendi

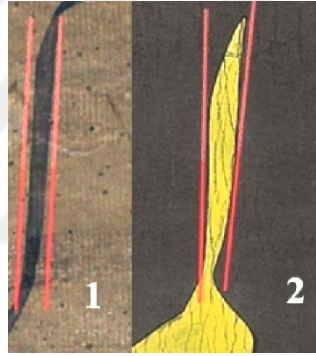
⁷³ İnal, Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 558.

⁷⁴ <https://www.ketebe.org/sanatkar/cekerdi-ibrahim-efendi-205> (Erişim tarihi 14/11/2019)

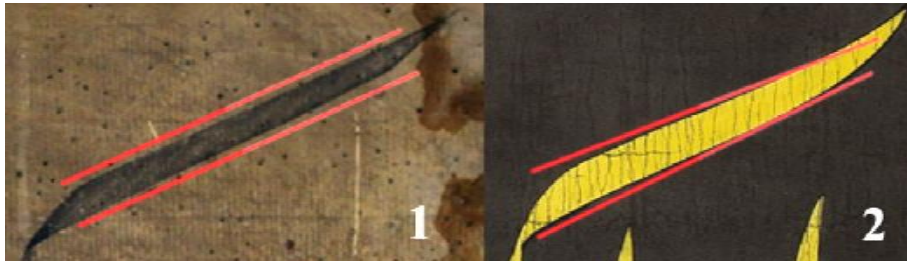
içinde paralel hareketlerle yazıldığı (Resim 3.3.) ve Kef (ك) sereni nin paralel olan hareketlerinin Ta'lik yazımın özelliklerine uymadığı görülmektedir. (Resim 3.4.)

Resim 3.2. 1-Katalog eserinden nokta detayı, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir nokta detayı

Resim 3.3. 1-Katalog eserine ait dik harf detayı 2-Sâmi Efendi'ye ait dik harf detayı

Resim 3.4. 1-Katalog eserinden “Kef” (ك) harfi sereni, 2-Sâmi Efendi'ye ait “Kef” (ك) harfi sereni.

Katalog No : 3

Eser No : 3

Envanter numarası : 28709

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Meded Yâ Rab

Dili : Arapça

Manası :Yardım et ey Rabbim

Hattatı :Ahmed Rif'at (..... /

Yazım yılı : H.1308/1890

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 53 x 36 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine 13 mm kalem kalınlığında zerendûd tekniği ile işlenerek meydana getirilmiş bir levhadır. Yazının alt orta kısmında hattata ait imza da Ahmed Rif'at yazdı manasında “Eser-i hâme-i Ahmed Rif'at” ve alt sol kısımda ise yazının tarihi olarak H.1308 tarihi yazmaktadır. Yazının çevresine altınla biri 4 mm kalınlıkta diğerleri ince üç sıra ana ve kuzu cedveller bulunmaktadır. Ayrıca yazının sağ ve sol üst kısımlarında altınla birer çiçek demeti tezyinatı yapılmıştır. Eser çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Hattat hakkında bir malumata ulaşılamamıştır.

Değerlendirme : Eser Ta'lik hattı açısından incelendiğinde bu yazıya ait özelliklerin taşıdığı görülmektedir. İstifteki denge unsurları gayet başarılı bir şekilde uygulanmış olup alt kısımdaki boşluklar tarih ve imzayla üst kısımdaki boşluklar ise çiçek demetleriyle tamamlanmıştır. Eser Hattat Sâmi Efendi'nin yazılarına kıyas edildiği zaman eserde göze çarpan tek husus keşîdeli yazılan “Be” (ب) harfinin uzunluğudur. On nokta olan bu harf, on iki nokta olarak yazılmıştır. (Resim 3.5.)

Resim 3.5. 1-Katalog eserine ait “Be” (ب) harfi detayı, 2-Sâmi Efendi'ye ait “Be” (ب) harfi detayı

Katalog No : 4

Eser No : 4

Envanter numarası : 28720

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Hasbiyallâhü vahdeh

Dili : Arapça

Manası : Allah bana yeter, O tektir.

Hattatı : Mehmed Bâhir (1205/1790-1282/1865)

Yazım yılı : H.1280/1863

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 31,5 x 38 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile istifli bir şekilde açık renk aherli kâğıt üzerine is mürekkebi kullanılarak 5 mm kalem ile yazılmış bir levhadır. Yazıda “Ha” (ح) harfi hem “Hasbiyallahu” (حسبى الله) kelimesinde hem de “Vahde” (وحده) kelimesinde iki sefer okunmuş fakat tek sefer yazılarak tetabuk yapılmıştır. Tetabuk “uyuma, uygun gelme, uygun düşme”⁷⁵ anlamına gelmekte olup hüsn-i hat sanatında istifli terkiplerde kullanılan harflerin birbirine uygun olan formlarının denk gelmesi veya denk getirilerek ortak olarak kullanılmasına verilen isimdir. Bu türlü yazma işine tetabuklu yazma, böyle yazılara ise tetabuklu yazı denilmektedir. Eserin alt sağ kısmında hattat'a ait imza bulunmaktadır. İmza da hattat aciz insan MehmedBâhir manasında arapça olarak “el-Fakîr es-Seyyid Mehmed Bâhir” yazmaktadır. Sol alt kısımda ise yine Arapça olarak hazineyi hümâyun hocası manasında “Havâce-i hazîne-i hümâyun” yazmış ve tarih olarak H.1280 tarihini atmıştır. Ayrıca yazının çevresine ince bir altın cedvel vardır. Yazının dört köşesi altın kullanılarak çiçek demeti motifleri ile tezyin edilmiştir. Dış pervazda ise sonradan ilâve edildiği düşünülen mavi bir karton bulunmaktadır. Eser çerçeveleli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Mahmut Kemal İnal'e göre es-Seyyid Mehmed Bâhir Efendi: “H.1205/1790'da doğmuştur. Esbak Şeyhulislâm Sâhib Molla Beyzâde merhum İbrahîm Bey de görülen H.1273 tarihli nefis bir levhasında Yağlıkcizâde Sadriâzam Mehmed Emin Paşa'nın torunu kadıasker Abdülkâdir Bey'in tilmizlerinden olduğunu ketebe kısmında yazmıştır. Enderûn-u Hümâyun'a Ta'lik muallimi tayin olundu. Molla Gürâni civarında, halıcılar köşkünde Molla Şeref mahallesindeki evinde müracaât edenlere perşembe günleri Ta'lik meşk ederdi. Pazartesi günleri Enderûn'daki vazifesini ifa eylerdi. Nakl olduğuna göre, iki taraftaki talebenin adedi 200'ü bulurdu. Sıra ile ta'lim ederken boş olan talebenin eline mürekkep şişesini vererek çalkalatır, mürekkebi terbiye ederdi. Kâğıdın iyi olmasına itina ederdi.

⁷⁵ Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara 1997, s. 1098.

Mevlevî tarîkatine mensûb idi. H.1282/1865 de vefat etti. Eyüp Kaşgâri dergâhı önünde medfundur.”⁷⁶

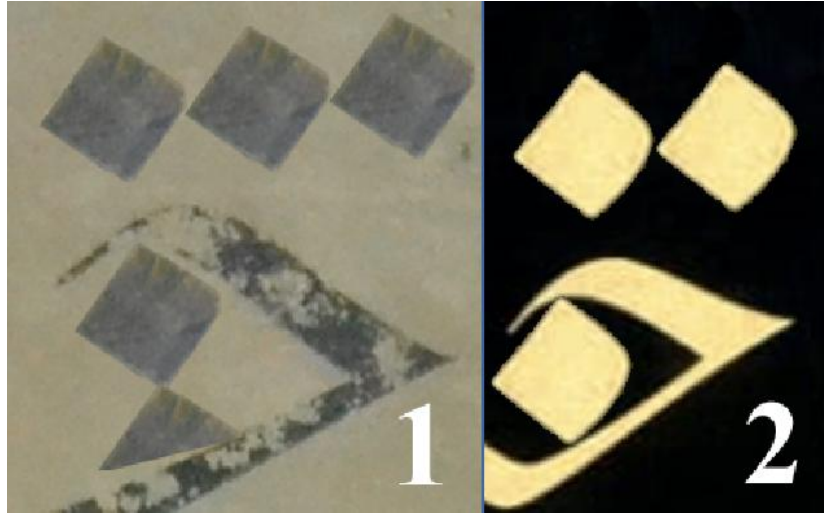
Değerlendirme : Eser Ta’lik yazısı açısından incelendiğinde bu yazıya ait özellikleri sergilediği görülmektedir. Bu eserde, uygulama açısından Celî Sülüs yazıda kullanımı daha yaygın olan tetabuklu yazma ameliyesi başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Eser Ta’lik hattı açısından incelendiğinde Sâmi Efendi’ye ait H.1329 tarihli bir yazısında bulunan benzer harflerle kıyas edildiğinde “Lafzatullah” (الله) lafzının özellikle ikinci dönüşünün büyüklüğü göze çarpmaktadır. (Resim 3.6.)

Resim 3.6. 1-Katalog eserine ait “Lafzatullah” (الله) detayı, 2-Sâmi Efendi’ye ait “Lafzatullah” (الله) detayı

Ayrıca “Ha” (ح) harfinin iki nokta olan boyu üç nokta, bir nokta olan ara boşluğu ise bir buçuk nokta olarak yazılmıştır. “Ha” (ح) harfinin ince başlayarak kalınlaşan formu ise yazıda tatbik edilmemiştir. (Resim 3.7.)

⁷⁶ İnal, Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 516.

Resim 3.7. 1-Katalog eserinden“Ha” (ح) harfi detayı, 2-Sâmi Efendi'ye ait “Ha” (ح) harfi detayı

Katalog No : 5

Eser No : 5

Envanter numarası : 28727

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Yâ Hazreti Pîr Seyyîd Abdülkâdir Geylânî

kuddise sirrahu'l-azîz

Dili : Arapça

Manası : Ey Hazretî Pîr Seyyîd Abdülkâdir Geylânî

Ruhun mukaddes olsun

Hattatı : Ali Haydar Bey (1217/1802-1287/1870)

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur.

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 50 x 142 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celi Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine 16 mm kalem kalınlığında zerendûd tekniği ile işlenerek yapılmış bir

levhadır. Yazının altında bulunan hattat'a ait imza da Ali Haydar yazdı manasında "Nemekahû Alî Haydar" yazmakta, üst orta kısımda ise daha küçük bir kalemle yazılmış istifli bir formda Azîz ruhun mukaddes olsun manasında arapça olarak "Kaddese sirrahul azîz" yazmaktadır. Yazının çevresi oval formda altın ve beyaz renk ile cedvel çekilmiştir. Yazının dış pervazında alt ve üst kısımda ortadan kalın başlayıp kenarlara doğru incelen yine beyaz ve altınla birer kurdele motifi yapılmıştır. Köşelerde ise yine altının içerisine beyaz boya kullanılarak oluşturulmuş tezyîni desenler vardır. Esere tarih konulmamıştır.

Hattatın hayatı : Ta'lik hat üstadlarımızdan ve Türk Ta'lik ekolünün kurucusu Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin en önemli talebelerinden olan Ali Haydar Bey aynı zamanda son dönemin ünlü Ta'lik hattatı Sâmi Efendi'nin hat hocasıdır. Süleyman Berk'e göre; "Ali Haydar Bey H.1217/1802 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Eski sadrazamlardan Melek Ahmed Paşa'nın torunudur. Bu sebeple bazı imzalarında bunu "Hafid-i Melek Paşa" şeklinde belirtmiştir. Müderris, Galata Kadısı ve Filibe Mollası, H.1271/1855 Mekke, H.1279/1863'de İstanbul Kadısı oldu. Ta'lik yazıyı Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'den meşk ederek icâzetnâme aldı. Ortaköy, Dolmabahçe camilerinin kitâbeleri ile Selimiye Kışlası büyük kapı kitâbesi Ali Haydar Bey imzalıdır. Sultanahmed Camii'nde bulunan Celî Ta'lik zerendûd "el-Kâsibu Habîbullah" levhası çok meşhurdur. Ali Haydar Bey, 28 Rebiulevvel 1287/28 Haziran 1870 tarihinde vafat etti. Kabri Yahya Efendi Haziresi'nde olup kabir kitâbesi talebesi hattat Sâmi Efendi tarafından yazılmıştır.⁷⁷ "Mahmude Kemal'e göre ise hattatın hayatıyla ilgili : "3 Rebi'ü'l-âhir 1287 (3 Temmuz 1870) tarihli Terâkki Gazetesi'nde vefâtı şu sûretle ilân olunmuştur: Hattat-ı benâm ve hatt-ı Ta'lik'de İmâd-ı Rûm olmakla meşhur-ı en'âm olan dârü'l-hilâfeti'l-âliyye kadısı sâbık Melek Mehmed Paşa hafîdi Alî Haydar Bey Efendi, şehri sâbıkın 28.salı günü hulûl-i ecelî mev'ud ile irtihâl-i sarây-ı beka eylemiştir. Merhûm-ı mûmâ-ileyh, sahîhân hıttâ-i Rûm'da İmâd'a fa'ik âsâr-ı hüsn-i hac ile sahife-i âlemde ibka-yı nâm

⁷⁷ Berk, Süleyman, *İstanbul'un 100 Hattatı*, İstanbul 2012, s. 111.

etmiş hüner-verân-ı asrdan idüğünden vefâtı bâ'isi esef-i kadr-şinâsân olmuştur. Rahmetullahi-aleyh⁷⁸” ifadeleri yer almaktadır.

Değerlendirme : Ali Haydar Bey’in bu eserini öğrencisi Sâmi Efendi’nin müsavi bir yazısı ile kıyasladığımız zaman hattatların benzer özellikleri olarak eserdeki doluluk hissi harf aralarındaki boşluk dengesi ve harflerin şekil benzerlikleri olarak sayabiliriz. Bazı küçük farklar ise şöyledir: Sâmi Efendi’nin “Dal” (د) harflerindeki uzunluk ve dik harflerindeki meyil farkı, “Pir” (پیر) kelimesinin yazımındaki sola meyil ve keşîdeli harfin sonundaki bağlantı nın Ali Haydar Bey’in yazısında daha tok yazılması olarak söyleyebiliriz. (Resim 3.8.)

Resim 3.8. (Üstte) Katalog eseri, (Alta) Sâmi Efendi’ye ait levha örneği

⁷⁸ İnal, Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 516.

Katalog No : 6

Eser No : 6

Envanter numarası : 28730

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Hâzâ min fazli rabbî

Dili : Arapça

Manası : Bu, Rabbimin bir lütfudur

Hattatı : Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi

(1190 /1776 - 1265/1849)

Yazım yılı : H.1252/1836

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 57,5 x 41 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile istifli olarak lacivert zemin üzerine 14 mm kalem kalınlığında, zerendûd tekniği ile işlenerek meydana getirilmiş bir levhadır. Yazının alt kısmında hattat'a ait arapça olarak atılmış imza bulunmaktadır. İmzada Bu yazıyı yazan Yesârîzade Allah günahlarını affetsin manasında “Ketebehû Yesârîzade ğufira lehû H.1252” tarihi yazmaktadır. Yazının etrafına çift sıra 5 mm cedvel çekilmiş ve arası yeşil renk ile doldurulmuştur. Dış kenar pervaz zemini siyah renktedir. Dış pervazın dört köşesinde altınla yapılmış birer yıldız madalyon, orta yan ve üst kısımlarında ise yine altınla yapılmış çiçek motifi ile tezyin edilmiştir. Eser beyaz renkli bir çerçeve içinde muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi, Ta'lik hat üstadlarımızdan ve Türk Ta'lik ekolünün kurucusudur. Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar adlı esere göre; “H.1190/1776'da İstanbul'da doğduğu tahmin edilen Yesârîzâde, medrese tahsili esnasında Ta'lik yazıyı babasından meşkederek H.1202/1788'de icâzet aldı. Ayrıca Osman el-Üveysî Efendi de kendisine icâzetnâme verdi. Başlangıçta babasının yolunu takip eden Mustafa İzzet H.1215/1820'den sonra babasının tavrını geliştirerek harf bünyeleri ve bağlantılarındaki incelik ve kalınlığın kesin nisbet ve kâidelerini ortaya koydu ve Türk Ta'lik ekolünün kurucusu oldu. Bu ekolde bilhassa Celî Ta'lik en güzel âhenge ulaştı. İran Ta'lik yazısında görülen sıkışıklık ve daralma Yesârîzâde mektebinde yerini ferahlığa ve açıklığa bıraktı; çanak ve küpler genişledi. İranlı sanatkârların pek riayet etmedikleri satır nizamı Yesârîzâde ekolünde önem kazandı. İran üslûbunda harflerin boyları, çanak ve küplerin genişliği, keşidelerin uzunluğu sanatkârın zevk ve terkip anlayışına göre yer yer farklılık arzederken, Türk Ta'lik yazısında kâideler ve kati ölçüler tesbit edildi. Altmış yıllık sanat hayatı boyunca dinmeyen yazı zevk ve heyecanı, çalışkanlığı, ince zekâsı onu hattatlığın zirvesine yükseltmiştir. Hattatlar tarafından Celî Ta'lik yazının mimarı olarak kabul edilen Yesârîzâde, III. Selim, II. Mahmûd ve I. Abdülmecid zamanında inşa veya tamir edilen binaların kitâbelerini yazmıştır.”⁷⁹

⁷⁹ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 365-369.

Değerlendirme : Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin bu eserini son dönem Ta'lîk üstadı Sâmi Efendi tarafından yazılan benzeri bir eser ile kıyasladığımız zaman Sâmi Efendi'nin harf bünyelerinin daha dolgun olduğu ve bununla beraber istifin daha tok bir görünüm aldığı söylenebilir. Bunun yanında göze çarpan diğer bir husus keşîdeli yani uzatılarak yapılan harflerin boylarının Sâmi Efendi'nin yazısında daha kısa olmasıdır. Sâmi Efendi Yesârîzâde'ye göre keşîdeli harfleri daha kısaltmıştır. “Min” (من) kelimesinin yazımında Sâmi Efendi“ Mim” (م) harfini daha yatık yaparken Yesârîzâde daha hareketli ve daha dik yapmıştır. “Fe” (ف) harfi, “Dat” (ض) harfi, “Nun” (ن) ve “Lam” (ل) harfi çanaklarının Sâmi Efendi'nin yazısında yarım nokta kadar büyük olduğu gözlenmektedir. Bunun aksine “Sad” (ص) harfinin yazımında ise Yesârîzâde'nin harfi daha dar yaptığı görülmektedir. Genel bir bakışla Sâmi Efendi, Yesârîzâde'ye göre keşîdeleri daha kısa tutmuş ve buna mukabil harfleri biraz büyütürken genel istif dengesinde Celî yazı formunu daha gösterişli bir hâle getirmiştir. (Resim 3.9.)

Resim 3.9. 1-Sâmi Efendi'ye ait aynı yazı örneği, 2-Katalog eseri

Katalog No : 7

Eser No : 7

Envanter numarası : 1156

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Yâ Hazret-i Pîr İsmâil-i Rûmî es-Sâmi kuddise sirruhu

Dili : Arapça

Manası : Ey Hazret-i Pîr İsmâil Rûmî es-Sâmi

Allah ruhunu mukaddes kılsın

Hattatı : Eşrefzâde (...../.....)

Yazım yılı : H.1265/1848

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 37 x 95,5 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde nohûdi renk kâğıt üzerine is mürekkebi ile 20 mm kalem kullanılarak yazılmış bir levhadır. Eserin alt kısmında hattat'a ait imza bulunmaktadır. "Nemekahû Eşrefzâde" şeklindeki arapça ibare Eşrefzâde yazdı manasındadır. Sol tarafta ise metnin devamı mahiyetinde

arapçası “es-Sâmi kuddise sirrahû” manası ise “es-Sami Allah ruhunu mukaddes kılsın” şeklindeki metin yazmaktadır. İmzanın altında ise H.1265 tarihi yer almaktadır. Eser ahşap üzerine yapıştırılmıştır. Ahşap zeminin zamanla kurtlar tarafından yenildiği ve yüzeyde deliklerin oluştuğu görülmektedir. Yazının etrafına 5 mm kalınlığında altın cedvel çekilmiştir. Eserde başkaca tezyinat yoktur. Dış pervaz yeşil renktedir. Eser ahşap bir çerçeve ile muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Eşrefzâde mahlasını kullanan hattat hakkında kesin bir malumata ulaşılamamıştır. Yazılan levhada ismi geçen Kâdirî şeyhi Rûmiye kolu kurucusu İsmâil Rûmî (ö.1041/1631) nin Bursa da bulunan Kâdirî tarikatı Eşrefiye kolu ile birleşerek bu tarikatın Osmanlı da yaygınlık kazandırdığı⁸⁰ bilgisi göz önüne alındığı zaman hattatın Bursa eşrâfindan Eşrefzâde’lerden olma ihtimali yüksektir. Ayrıca aynı sülâleden Eşrefzade Ahmed Ziyâeddin (ö.1198/1784) ve Şeyh Ali Sırrı Efendi gibi (ö.1332/1914) gibi Ta’lik hattatları çıkmış ve hatta Eşrefzâde mahlasını kullanmışsalar da yaşadıkları dönem itibariyle bu yazıyı başka bir hattatın yazdığı anlaşılmaktadır.

Değerlendirme : Eseri Ta’lik yazı kuralları açısından değerlendirdiğimizde harf ve ölçü bozuklukları hemen göze çarpmaktadır. Ta’lik yazıya ait hususi özellikler arasında olan ince başlayıp kalınlaşan harf olguları bu yazıda yoktur. Katalog eserimiz Sâmi Efendi’ye ait H.1330 tarihli bir yazının aynı harf detayları ile karşılaştırıldığında şunlar söylenebilir. Harf başlangıç ve bitiş noktaları kalın yapılmıştır. Katalog eserinde “Yâ” (ﻱ) nidâsının yazımında “Elif (ا) harfine çıkışta sol tafaraftaki düzlük Ta’lik yazının kuralına uygun olmayan bir şekilde yazılmıştır. “Elif” (ا) harfinin son bitiş kısmı hafif bir meyil ile bitirilmiştir ve ayrıca “Ra” (ﺭ) harfinin de kısa olduğu ve formunun bozuk olduğu görülmektedir. (Resim 3.10.)

⁸⁰Akkuş, Mehmet, “İsmâil Rûmî”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001, s. 120.

Resim 3.10. 1-Katalog eserine ait harf detayı, 2-Sâmi Efendi'ye ait aynı yazı detayı

Katalog No : 8

Eser No : 8

Envanter numarası : 1317

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : YâHazret-i Şems-i Tebrîzî kuddise sirruhû.

Dili : Arapça

Manası : Ey Hazret-i Şems-i Tebrîzî Allah ruhunu mukaddes kılın

Hattatı : Rafî (...../

Yazım yılı : H.1286/1869

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 34 x 86cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celi Ta'lik hattı ile satır istifi halinde açık renk zemin üzerine 15 mm kalem kullanılarak lâcivert çivit rengi mürekkeple yazılmıştır. Yazının altında hattata ait imza ve tarih yer almaktadır. Yazının üstünde ise arapça olarak Allah rûhunu mukaddes kılın manasında "Kaddese sirruhû" yazmaktadır. Yazının

çevresindeince iki sıra cedvel vardır. Cedvellerin arasında ki turuncu bordürün üzeri ise beyaz renk küçük çiçekler ile tezyin edilmiştir. Dış pervaz da ise açık yeşil bir fon üzerine altınla ince bir cedvel çekilmiş ve iç köşeler küçük yapraklarla bezenmiştir. Eser çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Hattatın hayatı hakkında bir malumata ulaşamamıştır.

Değerlendirme : Eser Ta'lik yazısı sanatı açısından incelendiğinde yazının satır halinde güzel bir kompozisyonla tasarlandığı görülmektedir. Eserin ortasında keşideli olarak kullanılan “Sin” (س) harfi ile yazı dengelenmiş oluşan boşluğa ise ince Ta'lik ile bir yazı yazılarak boşluk doldurulmuştur. Sonda bulunan “Ye” (ی) harfi hüsn-i hat sanatının genel kullanımında sıklıkla kullanılan satır yazılarında son harfin satırdan yukarıda yazılması geleneğine uygun olarak satırın üstünde yazılmıştır. Yazı Ta'lik hattının kurallarını karşılamaktadır. Katalog eserinin harfleri Sâmi Efendi'nin benzer yazılarına kıyas edildiği zaman eserin harflerinde açığı ve eğimlerin farklı olduğu ve harflerin geniş yazıldığı görülmektedir. (Resim 3.11.)

Resim 3.11. 1-Katalog eserine ait yazı detayı, 2-Sâmi Efendi'ye ait yazı detayı

Katalog No : 9

Eser No : 9

Envanter numarası : 1360

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Hamd edüp ey bendegân-ı evliyâ

Eyleyün Sultâna hayr ile du'â⁸¹

Yapdı bu dârü't-ta'âmı bî bedel

Ol şehinşâh-ı kerâmet intümâ

Pîr İsmâil-i Rûmî'nin edin

Rûhunu takdîs her subh u mesâ

⁸¹ Aruz vezninde yazılmış bir şiirdir kalıbı : Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün şeklindedir

Zikr-i Hak'la nûr idin her lokmayı

Gönlünüz olsun demâdem pürsafâ

Yazdı bir tarih *Vasfî* cevherin

Hân-ı ihsân-ı Hudâya Hu salâ

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Ey evliyâullaha bağlı olan kişiler

Hamd edip Sultanı hayır duâ ile anm.

Bize bir ikramda bulunarak

Bu yemek evini bedelsiz olarak yaptı

Her sabah ve akşam Pir İsmâil Rûmî'nin

Ruhunu mukaddes kılın

Her lokmada Allâh'ı anıp o lokmayı nur edin⁸²

Gönlünüz her daim huzur içinde olsun

Vasfî mücevher bir tarih yazdı

Havân-ı ihsân-ı hudayâ hu salâ

Hattatı : Sofizâde Hasan Vefâ Efendi (ö.1336/1917)

Yazım yılı : H.1311/1893

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 116x 75cm.

⁸²“Lokmayı nur etmek” tasavvufî bir terim olup bir şeyin yenilmesi manasında kullanılmıştır.

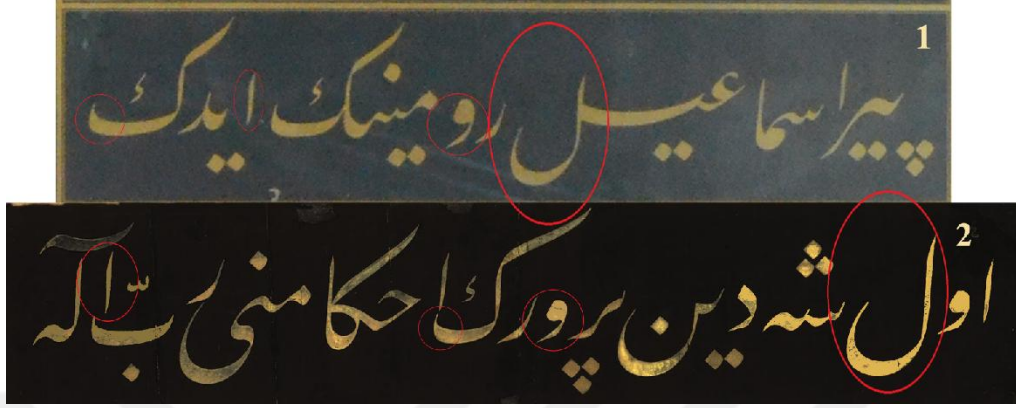
Eserin özellikleri : Eser Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine 8 mm kalem kalınlığında, zerendûd tekniği ile işlenerek meydana getirilmiştir. İki sütun ve beş satırdan meydana gelmiş olan eserin araları ve kenarları 4 mm kalınlığında bir ana ve iki kuzudan meydana gelen altın cedvel ile ayrılmıştır. Eserin son satırında ebced hesabı ile tarih düşürülmüştür. Yapının tarihi olan H.1310 son satırın ikinci kısmında (خوان احسان خدایه هو صلا) cümlesinde bulunan noktalı harflerin toplamı (ي 10 + خ 600 + ن 50 + ن 50 + خ 600 = 1310) tarihini vermektedir.

Hattatın hayatı : Hattat hakkında mahdud bilgi bulunmakla beraber İsmâil Orman'a göre; "H.1336/1918'den sonra vefât ederek, mezkur tekkenin hazîresine defnedilmişse de mezarı mevcut değildir. H.1299/1882, H.1313/.1895-1896 ve H.1322/.1903 tarihli Celî Ta'lik levhâları görülmüş olan Sofizâde Hasan Vefâ Efendi'nin hatt-ı Ta'likte mâhir olduğu anlaşılmaktaysa da, hocası hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Sofizâde Hasan Vefâ Efendi, Hâlvetî Târikatı'nın Sünbülî şubesinin meşâyihinden olup Kocamustafapaşa civârındaki Hacı Evhâd Tekkesi'nin post-nişini idi."⁸³ şeklindedir.

Değerlendirme : Eser Ta'lik hattı açısından incelendiğinde bu yazıya ait özellikleri taşıdığı görülmektedir. Eser satır nizamına uygun olarak yazılmıştır. Yazıda ahengi sağlamak ve kısa kalan satırları aynı ölçüye getirmek için bazı harfler keşîdeli yani uzatılarak yazılmıştır. Yazının geneline bakıldığı zaman keşîdeli harflerin dengeli, dik harflerin açılarının birbirine uygun, harf eğimlerinin satıra göre doğru olduğu görülmektedir. Eserin ahenkli, dengeli ve sanat açısından güzel bir yazı olduğu söylenebilir. Bunun yanında bazı yerlerde harf aralarındaki boşluk dengesinin bozulduğu, birkaç harfin büyük yapıldığı ve bazı dik harflerin kısa yazılarak keşîdelerde olması gerken ölçüden kısa yapıldığı da görülmektedir. Yazı Sâmi Efendi'nin yazılarına kıyas edildiği zaman çanaklı harflerdeki küçüklük, "Lam" (ل) ve "Elif" (ا) harflerindeki kısalık hemen göze çarpmaktadır. "Vav" (و) harfinin yazımında ise bariz bir büyüklük görülmektedir. Hasan Vefâ Efendi'nin "Kef" (ك) harfi Sâmi Efendi'nin "Kef" (ك) ve "Ba" (ب) harfine kıyas edildiği zaman Hasan

⁸³ <https://ketebe.org/sanatkari/sofizade-hasan-vefa-efendi-881> (Erişim tarihi 15/12/2019)

Vefâ Efendi'nin son dönüşlerinde kalemin eğimini değiştirmeyerek daha dolgun olarak yaptığı görülmektedir. (Resim 3.12.)

Resim 3.12. 1-Katalog eserinden satır örneği, 2-Sâmi Efendi'ye ait yazı örneği

Katalog No : 10

Eser No : 10

Envanter numarası : 1363

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Hazretün rûhunu şâd eyledî sultânı zemân

Ömr-ü ikbâlinî tezyîd ede Rabb-i yektâ

Tâ ki zâkirler ide Hazret-î Hakkı tevhîd

Pâyidar eyle tahtında Cenâb-ı Mevlâ

Pîr-i rûşen-dil ide bâ'is-i inşâsı olan

Şeyh-i dergâh-ı şerîf Ahmed Efendiyî Hudâ

Şevk ile yazdı Bahâikulu tarih-i Güher

Kâdirihâne'yi Sultân Hamîd etti binâ

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Zamanın Sultanı, Hazret-in ruhunu sevindirdi;

Eşi ve benzeri olmayan Rabbimiz

Ömrünü, makam ve mevkîini artırsın

Zâkirlerin Hazret-i hakkı tevhid ettiği müddetçe,

Mevlâmız da padişâhı tahtında devamlı eyleye

Allah bu dergâhın yapılmasına sebep olan

Şerefli dergâhın şeyhi Ahmed Efendi'nin de gönlünü

nurlandırın, feyzini arttırsın

Bahâî kulu sevinçle tarîh-i cevherle yazdı

Kâdirhâneyi Sultân Hamîd etdi binâ.

Hattatı : Tevfik (...../.....)

Yazım yılı : H.1312/1894

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 53 x 95,5cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lîk hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine beyaz mürekkeple 9 mm kalem kullanılarak iki sütun ve dört satır halinde yazılmıştır. Eser bir tekkenin inşası ile ilgili bilgiler içermektedir. Her bölüm arasına ana ve kuzu cedvel çekilerek ayrılmıştır. Altınla çekilmiş olan ana cedvellerde zamanla altın deforme olmuş bazı yerleri dökülmüştür. Yazıda eksik parçalar ve delikler mevcuttur. Yazı çerçevesiz olarak muhafaza edilmektedir. Yazının son satırında ki ibarede (قادرىخانه يى سلطان حميد ايتدي بنا) noktalı harflerle ebced hesabı

kullanılarak tarih düşürölmüştür. (ق 100 + ي 10 + خ 600 + ن 50 + ي 10 + ي 10 + ن 50 + ي 10 + ي 10 + ت 400 + ي 10 + ب 2 + ن 50 = 1312)

Hattatın hayatı : Hattatın hayatı hakkında bir malumata ulaşılammıştır.

Değerlendirme : Celî Ta'lik hattıyla yazılmış olan bu yazının bazı yerlerinde ölçülü sanatsal hareketlerin olduğu görölse de harflerdeki ölçü kayıpları estetik eksikliği dik harflerdeki açđ farklılıkları gibi birçok sanat kuralına uymadığı için sanat açısından değerlendirmeye alınmamıştır.

Katalog No : 11

Envanter numarası : 5263

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Şeh-i şâhân-ı âlemdir cenâb-ı kutb-ı rabbânî⁸⁴

Ser-efrâz-ı gürûh-ı evliyâ mahbûb-ı sübhânî

Keder görmez dû âlemde erer maksûduna *Hâmî*

Eden bir kerre tavaf âsitân-ı Ğavs-ı Geylânî

Dili : Osmanlı Türkçesi

⁸⁴ Aruz vezni ile yazılmış bir şiir olup kalıbı: Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün dür.

Manası : Gönünü Allah'a veren
 Ulu hazret bu dünyadaki şahların şâhıdır
 Evliyaların baştâcı, her türlü noksandan uzak olan
 Allah'ın sevgilisi *Hâmî*, bir kere Gavs-ı Geylânî'nin eşîğini
 tavaf eden kişi iki âlemde de keder görmez, maksadına erer.

Hattatı : Mehmed Azîz Rifâî (1289/1872 – 1353/1934)

Yazım yılı : H.1317/1899

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 58 x 70cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celfî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde 5 mm kalem kullanılarak açık renk aherli kâğıt üzerine is mürekkebi ile dört satır halinde yazılmıştır. Son satırın son kısmında hattata ait imza bulunmaktadır. İmzada "Harrarahû Muhammed Azîz Sene 1318" yazmaktadır. Her satır arası 4 mm altın cedvel ile ayrılmıştır. Eserin çevresi çift sıra cedvel ve arasuyu ile tezyin edilmiştir. Dış pervazda ise gülkurusu renk kâğıt üzerine altın ve beyaz mürekkeple geç dönem bir tezhip yapılmıştır. Eser varaklı bir çerçeve ile muhafaza edilmektedir.

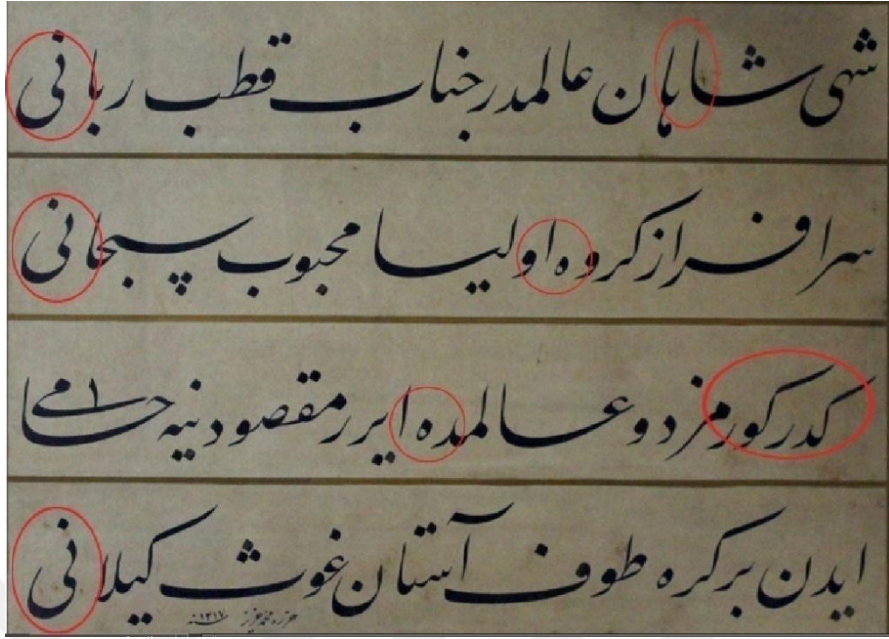
Hattatın hayatı : Hüsn-i hat sanatımızın önemli hattatlarından olan Azîz Efendi'nin hayatı Eyüplü Hattatlar isimli eserde; "H.1289/1872 tarihinde Trabzon'un Maçin (Maçka) ilçesinde doğdu. Babası Rize Salâha deresi eşrafından Molla Mehmed Abdülhamid Efendi, annesi Esmâ Hanım'dır. Henüz beş yaşında iken H.1293'deki Osmanlı-Rus harbi dolayısıyla babası ile birlikte İstanbul'a geldiler. Eyüp Şah Sultan Sıbyan Mektebi sıralarında yazıya olan ilgisinden dolayı. Filibeli Bakkal Ahmed Arif Efendi'den Sülüs-Nesih meşk etmeye başladı. Küçük yaşında haftada iki gün Arif Efendi'ye; bir gün evine, bir gün de Nuruosmaniye'deki meşkhâneye derse devam ederek 26 Recep 1314/31 Aralık 1896'da Sülüs Nesih icâzetnâmesini aldı. Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey'de bu icâzeti tasdik etmiştir

Ta'lik yazıyı Karînâbâtlı Hasan Hüsni Efendi'den meşkederek H.1312/1894 yılında icâzet aldı Meclis-i idare-i eytâm (Yetim malları idaresi) yazı işlerinde sekiz yıl memuriyetten sonra, 1903 yılında aynı dairenin Mektubi Meşihat-ı Ulyâ Kalemi Ketebesine memur oldu. 1914 yılında yine aynı dairenin Ma'ruzat-ı Mühimme Kitâbeti'ne terfi ederek güneş liyâkat madalyası verildi. Mısır Kral Fuad'a Kur'ân-ı Kerîm yazmak üzere 1922'de Mısır'a altı aylığına davet edildi. Kur'ân-ı Kerîm'in tezhibinin de kendisinden yapılması istenince altı ay daha orda kaldı. Bu arada İstanbul'daki memuriyeti kaldırılınca Mısır'da kalarak, Kral Fuad'ın isteği üzerine Halil Ağa ve Şeyh Salih medreselerinde on bir yıl hat ve tezhip dersi verdi. Mısır'ın iklimi ağır geldiğinden, rahatsızlığından emekliliğini isteyerek İstanbul'a döndü 5 Cemaziyelevvel 1351/46 Ağustos 1934 tarihinde, Fatih Çarşamba'daki evinde vefat etti. Kabri Edirnekapı mezarlığındadır.”⁸⁵ bu şekilde anlatılmaktadır.

Değerlendirme : Hattat Mehmed Azîz Rifâî Efendi bu eseri Ta'lik icâzetini aldığı 1894 yılından beş yıl sonra yazmıştır. Ta'lik hocası Hasan Hüsni Efendi'den sonra ise Sâmi Efendi'ye devam ederek Celî Sülûs ve Celî Ta'lik hattını inceliklerini öğrenmiştir⁸⁶. Bu eser ilk dönem yazılarından olup bazı denge eksikleri harf nispetlilikleri görülmektedir. Kendisinde Sâmi Efendi'nin bir öğrencisi olması münasebetiyle bu yazıyı yine kendine ait H.1333/1914 tarihinden sonra yazdığı ve daha olgun bir dönemine ait farklı bir eser ile kıyaslayacağız. Yazıyı öncelikle kendi içerisinde değerlendirmek gerekirse; ilk satırın başında bulunan “Şâhâne” (شاهان) kelimesinin yazımında dik harflerin birbirine olan paralel olamaması, birinci, ikinci ve dördüncü satırın sonunda yazılan “Nî” (ني) ibarelerinin ve üçüncü ve dördüncü satırda bulunan “He” (ه) harflerinin farklı farklı yazılmış olması, üçüncü satırın başında bulunan “Keder” (كدر) ve “Görmez” (كورمز) kelimelerindeki “Ke” (ك) harflerinin büyüklükleri, birbirleri ile nispet sorunları bu yazı için ilk göze çarpan değerlendirmelerimizdir. (Resim 3.13.)

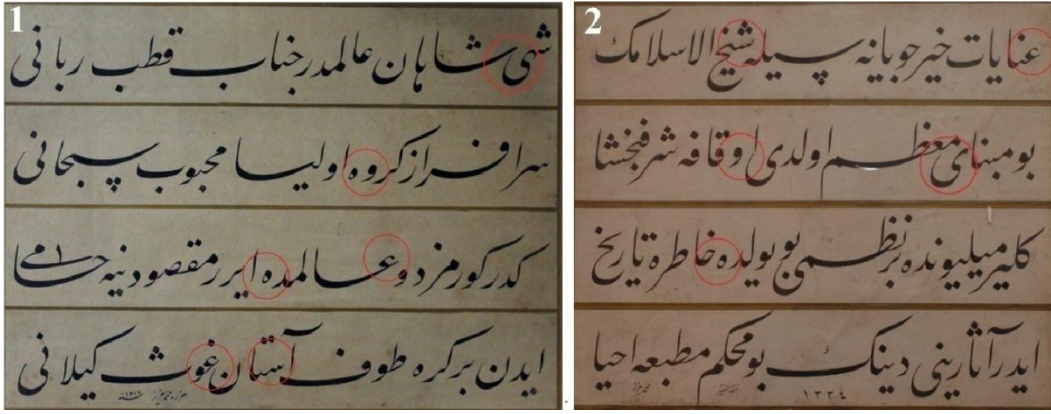
⁸⁵Berk, Süleyman, *Eyüplü Hattalar*, İstanbul 2004, s. 90-92.

⁸⁶Serin, Muhittin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1988, s. 14.

Resim 3.13 11 Numaralı katalog eseri

Azîz Efendi'nin H.1334/1916 yılında yazdığı benzer bir yazı ile katalog eserimizi H.1317/1899 karşılaştırdığımızda bu zaman aralığındaki Azîz Efendi'nin yazısının olgunlaşma seyri gayet açık olarak görülmektedir. Yazının kendi içindeki denge unsurları olgunlaşmış, harflerin satırdaki dizimleri yerli yerine oturmuş harf nispetleri kıvamına ermiştir. bir numara ile gösterilen katalog eserinde yuvarlak içerisine alınan harfler den özellikle çanaklı harflerin darlığı göze çarpmaktadır. İkinci satırda bulunan “He” (ه) harfinin dar ve küçük yazılması, “Ayn” (ع), “Vav” (و), ve “Sin” (س) gibi harflerindeki şekil bozuklukları bariz bir şekilde görülmektedir. (Resim 3.14.)

Resim 3.14 1-Katalog eseri, 2-Azîz Efendi'nin H.1334/1916 tarihli bir eseri

Katalog No : 12

Eser No : 12

Envanter numarası : 5267

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Gel ey âzâde-serlik isteyen kayd-ı dü 'âlemden⁸⁷

Mürîd-i Şâh-ı Abdulkadir ol kurtul ebed gamdan

İkilikden geçüp bî şübhe erdi sırr-ı tevhide

⁸⁷ Aruz vezni ile yazılmış olan esrin vezin kalıbı : Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün şeklindedir.

Giren bâb-ı tarik-i pîr-i pîran Gavs-ıA‘zam’dan

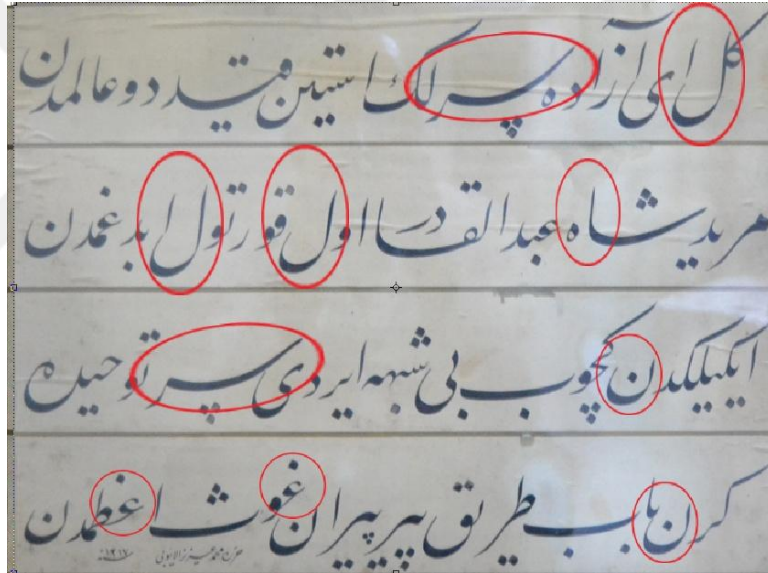
Dili	: Osmanlı Türkçesi
Manası	: Ey her iki dünyanın da bağlarından kurtulmak isteyen özgür insan, gel Abdülkâdir’in müridi ol da bu ebedî kaygılarından kurtul Pîrlerin pîri Ğavs-ı Â‘zam’ın kapısından girenler Şüphesiz ikilikten geçti tevhidin sırrına erdi.
Hattatı	: Mehmed Azîz Rifâî (1289/1872 - 1353/1934)
Yazım yılı	: H.1317/1899
İncelendiği tarih	: 12/06/2019
Eser ölçüleri	: 58 x 70 cm.

Eserin özellikleri : Eser Celî Ta’lîk hattı ile satır istifi halinde, açık renk kâğıt üzerine is mürekkebi kullanılarak 5 mm kalem ile dört satır olarak yazılmıştır. Eserin son satırının altında hattata ait arapça imza vardır. İmzada hattat arapça olarak “Harrara-hû Muhammed Azîz el Eyyûbî Sene 1317” yazmıştır. Her satır arası altın cedvel ile ayrılmıştır. Eserin çevresi çift sıra cedvel ve arasuyu ile tezyin edilmiştir. Dış pervazda ise gülkurusu renk kâğıt üzerine altın ve beyaz mürekkeple geç dönem bir tezhip yapılmıştır. Eser varaklı bir çerçeve ile muhafaza edilmektedir Eser zemininde yer yer altın cedvellerde dökülmeler görülmektedir. Eser on bir numaralı katalog eseri ile aynı mahiyettedir.

Hattatın hayatı :Hattatın hayatı ile ilgili olarak on bir numaralı katalog da malumat verilmiştir.

Değerlendirme : Hattat Azîz Efendi yine bu eserini on bir nolu katalog eserindeki gibi Ta’lîk icâzetini aldığı 1894 yılından beş yıl sonra yazmıştır. Ta’lîk

hocası Hasan Hüsnü Efendi'den sonra ise Sâmi Efendi'ye devam ederek Celî Sülüs ve Celî Ta'lik hattını inceliklerini öğrenmiştir⁸⁸. Bir üst katalog eserinde olduğu gibi bu eserde ilk dönem yazılarından olup bazı denge eksikleri harf nispetlilikleri bu eserde de görülmektedir. Bu yazıyı yine kendine ait olan H.1333/1914 tarihinden sonra yazdığı ve daha olgun dönemine ait bir yazısıyla kıyaslayacağız. Yazıyı öncelikle kendi içerisinde değerlendirmek gerekirse birinci satırda bulunan “Lam” (ل) harfi ile ikinci satırda bulunan “Lam” (ل) harfleri büyüklük olarak farklıdır. Ayrıca bu harfler yazının genelinde bulunan dik harflerin açılarıyla da farklıdır. İlk satırda bulunan keşîdeli yazılmış “Ser” (سر) kelimesi ile üçüncü satırda yazılmış “Ser” (سر) kelimesi ve üçüncü ve dördüncü satırda bulunan “Ayn” (ع) harfleri yine aynı harfler ve şekilden oluşmasına rağmen farklı yazılmıştır. (Resim 3.15.)

Resim 3.15. Katalog eserinden detay

Azîz Efendi'nin H.1334/1916 yılında yazdığı benzer bir yazı ile katalog eserimizi H.1317/1899 karşılaştırdığımız zaman Azîz Efendi'nin yazısının olgunlaşma seyri açık olarak görülmektedir. Yazının kendi içindeki denge unsurlarında ki uyum, harflerin satırdaki dizilimleri ve birbirine olan nispetleri bunu açıkça göstermektedir. Katalog eserinde yuvarlak içerisine alınmış olan harflerden ilk satırdaki İran üslûbuyla yazılmış keşîdeli “Sin” (س) harfinin yazılışı ikinci yazıda farklılaşarak

⁸⁸Serin, Muhittin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1988, s. 14.

hattatın bir üslup değişikliğine gittiğini de göstermektedir. Katalog eserinde bulunan, “Ayn” (ع), “Vav” (و), “Sin” (س) ve “Mim” (م) gibi harflerindeki şekil farklılıkları bariz bir şekilde görülmektedir. (Resim 3.16.)

Resim 3.16 1-Katalog eserinden detay, 2-Azîz Efendi'nin H.1334/1916 tarihli bir eseri

Katalog No : 13

Eser No : 13

Envanter numarası : 8596

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Yâ Hazret-i Mevlânâ Kaddesallâhü SIRRâhû

Dili : Arapça

Manası : Ey Hazret-i Mevlânâ. Allah ruhunu mukaddes kılsın

Hattatı : Sâmi Efendi (1253/1838 - 1330/1912)

Yazım yılı : H.1283/1866

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 251 x 92 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde, mavi renk zemin üzerine 65 mm kalem kalınlığında, zerendûd tekniği uygulanarak meydana getirilmiş iki buçuk metre uzunluğunda büyük bir levhadır. Yazının sol alt kısmında 7 mm kalem kullanılarak yine zerendûd tekniği uygulanarak meydana getirilmiş hattatın imzası ve tarih vardır. İmzada bu yazıyı kulların zayıfı olan Sâmi yazdı Allah günahlarını bağışlasın mealiyle arapça olarak “Nemega-hû ezâf-ül ibâd Sâmi

ğâferallâhü zünûbehû” yazmaktadır Ayrıca yazının üst sol kısmında yine arapça 11 mm kalem kalınlığında Allah ruhunu mukaddes kılışın manasında “Kaddesallâhü Sirrahü” ibaresi yer almaktadır. Yazının etrafında bir tezyinat yoktur.Yazının zemininin zamanla kirlendiği görülmektedir. Bazı yerlerde ise büyük lekeler oluşmuştur. Eser altın varak çerçevesi olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Yüzyılımızın büyük hattatı Sâmi Efendi'nin hayatı Uğur Derman Hocamızın anlatımıyla şöyledir: “16 Zilhicce 1253 (13 Mart 1838) tarihinde İstanbul'da Fatih'in Haydarhâne mahallesinde doğdu. Babası Yorgancılar kethüdâsı Hacı Mahmud Efendi, annesi Nefise Hanım'dır. Kurban bayramı sonrasında doğduğundan kendisine İsmâil Hakkı adı verildi. Mahallesindeki sıbyan mektebine devam etti. Aksaray'da Pertevniyal Vâlide Sultan Camii'nin yerinde bulunan Kâtib Mustafa Efendi Camii Mektebi'nin hat hocası Boşnak Osman Efendi'den Sülüs-Nesih yazılarını meşke başladı, icâzet aldı. Bu iki nevi yazıda başka hocası olmamıştır. Kısa bir süre Arapça ve Farsça dersleri aldıktan sonra 14 Temmuz 1853'te 10 kuruş maaşla Maliye Kalemî'ne girdi. Burada kendisine Mehmed ismi ve Sâmi mahlası verildi. Eserlerinde asıl adını hiç kullanmamış, gençlik yazılarında bazan Yorganîzâde lakabına yer vermiştir. Bu sıralarda Mümtaz Efendi'den Bâb'ı-âli tarzı rik'a, Dîvân-ı Hümâyun'un hat muallimi Nâsîh Efendi'den Dîvânî, Celî Dîvânî yazmasını ve tuğra çekmesini öğrendi. Sülüs Celîsini de Mustafa Râkım'ın talebelerinden Mehmed Şâkir Recâi Efendi'den ilerletti. Ayrıca Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin meclislerine katılarak kendisinden faydalandı. Ta'lik hattını Kıbrısîzâde İsmâil Hakkı Efendi'den meşkedip 1857'de icâzet aldı. Hocasının 1862'de vefatının ardından Melekpaşazâde Ali Haydar Bey'e Celî Ta'lik hattı için devam etti. Ancak fitrî istidadı eski üstatların yazılarına bakarak feyiz almasını sağladı. Bu arada kâğıt terbiyesini öğrendi. Ebru kâğıdı imalini Özbekler Tekkesi şeyhi Edhem Efendi'den (bir rivâyete göre Ta'lik hocası Kıbrısîzâde'den) öğrenerek eserler verdi. Kalemıraş yapımında ve mühür hakkında çok başarı gösterdi. Mûsiki tahsiline başladığında Kapalı Çarşı İmâmeli Han'daki Hacı Efendi'den ney meşkettiyse de sonradan bıraktı. Resmî vazifesinde terfî ederek Dîvân-ı Hümâyun Mühimme Kalemî'ne nâmenüvis olarak tayin edilen Sâmi Efendi, 18 Nisan 1878'de Nâsîh Efendi'den boşalan Dîvân-ı Hümâyun Dairesi hutût-ı mütenevvia

muallimliğine getirildi. Daha sonra Nişân-ı Hümâyün Kalemî hulefalığından aynı kalemin mümeyyizliğine kadar yükseldi. Sadrâzam Cevad Paşa'nın Dîvân-ı Hümâyün'da açılmasını istediği ta'lîm-i hat şubesinin muallimliğine ilâve maaşla tayin edildi (1894). Fakat XX. yüzyılın başlarında bu şube kapatıldı. Uzun müddet Topkapı Sarayı'ndaki Enderûn-ı Hümâyün'da ve Çarşıkapı'daki Mustafa Paşa Medresesi'nde meraklılara hüsn-i hat öğretti. Meşrutiyet'in ilânından sonra emekliye ayrıldı. Son bir yılını felçli geçirip 1 Temmuz 1912'de Horhor'daki evinde vefat eden Sâmi Efendi'nin cenazesi ertesi günü Fâtih Camii hazîresine defnedildi. Kabrinin kitâbesini talebelerinden Hacı Kâmil Efendi (Akdik) Celî Sülüsle yazdı; taşın tezyinatı Tuğrakeş İsmâil Hakkı Bey'indir. Sülüs-Nesih hatları ile fazla uğraşmayan ve az sayıda kıta bırakan Sâmi Efendi bu hat nevilerinde çok beğendiği Mehmed Şevkî Efendi ile onun dayısı ve hocası Mehmed Hulûsi Efendi'den teberrüken icâzet aldı.”⁸⁹

Değerlendirme : Bu tez çalışmamız da katalogunu yaptığımız eserleri Osmanlının Celî Ta'lik ve Celî Sülüsteki son büyük hattatı Sâmi Efendi'nin yazıları ile kıyaslıyoruz. Bu katalog eserinin ise üstadı ait olması sebebiyle karşılaştırmayı yine kendisine ait fakat son dönemlerinde yazmış olduğu ve olgunluk zamanı (bilhassa H.1315-1330/1897-1911 tarihleri arası)⁹⁰ eserlerinden birisi olan H.1324/1906 tarihli Sabancı müzesi koleksiyonunda bulunan aynı bir yazısıyla karşılaştıracacağız. Bu iki yazı arasında çok bariz farklar olmamakla birlikte Sâmi Efendi'nin ufak detaylarda değişiklik yaptığı görülmektedir. Tarihi daha yeni olan eserdeki en önemli detay istif yapmaya çok uygun olmayan Ta'lik yazı ile istifli bir şekilde (قدس سره العزيز) ibaresini yazmasıdır.(Resim 3.18.) Üstad bu istifi keşîde dediğimiz harflerin uzun formlarını üst üste getirilmesiyle oluşturmuştur. Bundan başka olarak bu iki yazı da dik çıkan harflerin sonradan biraz incilmesi ve “Lamelif” (ل) harfinin kollarının daha uzun ve arasının daha dar olarak yazılması olarak değerlendirebiliriz.

⁸⁹Derman, Uğur, “SÂMÎ EFENDÎ, İsmâil Hakkı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 72.

⁹⁰ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 172.

Resim 3.17. Katalog eseri

Resim 3.18. Sâmi Efendi'nin H.1324 tarihli Sabancı Müzesi Koleksiyonu'nda bulunan bir yazısı

Katalog No : 14

Eser No : 14

Envanter numarası : 8602

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Fezâ-yı feyze yol bul şâh-rah-ı Mevlevîler de⁹¹

Niyâz ile rızâyı gözle şâh-ı Mevlevîler de

Döner tennüre-veş her asru vakt evzâ ı gam çekme

Hemişe ser-fürûkıl pîş-gâh-ı Mevlevîler de

Kanâ' atla refâh-ı hâl ise maksad şu 'âlem de

Bu da mestûrdur ey dil külâh-ı Mevlevîler de

Yenikapû'ya eyle ilticâ feyz almak istersen

Bu devrânı geçir ol bâr-gâh-ı Mevlevîler de

Kabûl eylerse Şeyh-i Şems-i Tebrîzî siyerü'l-hak

Ne devlet bende olmak hân-kâh-ı Mevlevîler de

Egerçi intisâbeyler isen ol mürşid-i kâmil

İder irşâd elbet cây-gâh-ı Mevlevîler de

Odur hem-nâm-ı Zi'n-nüreyn odur hem arif-i billah

Ki zâtı nûr-ı fitrîdir cibâh-ı Mevlevîler de

Yeni kapu'dan al feyz-i kadimin mürşid-i rûmun

Bu eski derdi mahv it tekihi kah-ı Mevlevîler de

Bu teng-na-yı mehabbet de sivadan geç Ata ya hü

Müna vü maksadı terk eyle rah-ı Mevlevîler de

Dili : Osmanlı Türkçesi

⁹¹ Aruz vezniyle yazılmış olan bu şiirin kalıbı: Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün'dür.

Manası

: Mevlevîlerin açık yolunda bereket fezasına yol bul,
 Kurtulmayı iste ve bunu Mevlevîlerin şahında gözle
 Gam çekme, her an u zaman Mevlevînin etekliği gibi döner;
 Daima Mevlevîlerin önünde baş eğ.
 Ey gönül, bu dünyada maksat kanaat ederek huzur bulmaksa,
 Bu da Mevlevîlerin külahında gizlidir.
 Feyz almak istiyorsan Yenikapı ya sığın.
 Bu zamanı Mevlevîlerin o atölyesinde geçir.
 Şeyh Şems-i Tebriz-i kabul ettiği takdirde
 Mevlevîlerin yüksek divanında köle olmak ne kadar güzeldir.
 Her ne kadar intisap etsen de
 Mevlevîlerin makamında irfan giysisini
 O mürşid-i kamil giydirir.
 Zinnureyn 'in adaşı odur, arif-i billah odur;
 Onun kişiliği Mevlevîlerin alınlarında itri bir nurdur.
 Rûm 'un mür şidi'nin kadim feyzini Yenikapı 'dan al,
 Bu eski derdi Mevlevîlerin tekkesinde yok et
 Ey Ata, bu sevgi dar geçidinde gayriden geç,
 Mevlevîlerin yolunda emeli ve arzuları bırak.

Hattatı : Eser ketebesizdir.⁹²

Yazım yılı : H.1290/1873

İncelendiği tarih : 12/06/2019

Eser ölçüleri : 189 x 151 cm.

Eserin özellikleri : Eser Cefî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah bez zemin üzerine 11 mm kalem kalınlığı ile zerendûd tekniği kullanılarak işlenmiş bir eserdir. Eserin orta kısmında altta”Niyaznâme-i Tayyazâde Ahmed Atabey ğufira lehümâ” yazmaktadır. Dokuz satır ve iki sütüandan meydana gelen eserin çevresi 10 mm kalınlığında bir cedvel ve kenarlarında ise ince kuzu cedvel ile çevrelenmiştir. Orta sütun ise kalın bir cedvel ile ayrılmıştır. Eserin bazı yerlerinde ve cedvelerde dökülmeler görülmektedir. Eser biraz yıpranmış altın varak ve bordo beyaz çizgili bir çerçeve ile muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı :Hattat hakkında bir malumata ulaşılamamıştır.

Değerlendirme :Eser, Ta'lik hattı açısından incelendiği zaman eserin bazı yerlerinde ölçü hataları olmakla beraber yazının ana iskeletinde iyi bir Ta'lik yazı olduğu görülmektedir. Yazının genelinde aynı karakterin devam ettirildiği, aynı harflerin standarda yakın yapıldığı, dik yazılan harflerin açılarının aynı olduğu görülmektedir. Ancak zerendûd işlemini uygulayan müzehip ya da hattatın aynı hassasiyeti göstermediği anlaşılmaktadır. Harf kenarlarındaki taşmalar harfin estetik görüntüsünü ve sanat hassasiyetini yok etmiştir. Ayrıca kalem kalınlığını artmasına ve harflerin olduğundan daha dolgun ve eserin tok görünmesine sebep olmuştur. Yazı Sâmi Efendi'nin yazıları ve harfleri ile değerlendirildiği zaman ana iskeletinde benzerlikler göze çarpmaktadır fakat eser estetik unsurları ile Sâmi Efendi'nin yazılarından ayrılmaktadır. (Resim 3.19)

⁹² İmza bölümünde bu şiirin yazarı Osmanlı tarihçi ve devlet adamı olan Tayyazade Ahmed Atâullah Beyin ismi yazmakta olup yazıyı yazan hattat hakkında bir bilgi yoktur.

Resim 3.19. 1-İncelenen katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir yazıdan detay

Katalog No : 15

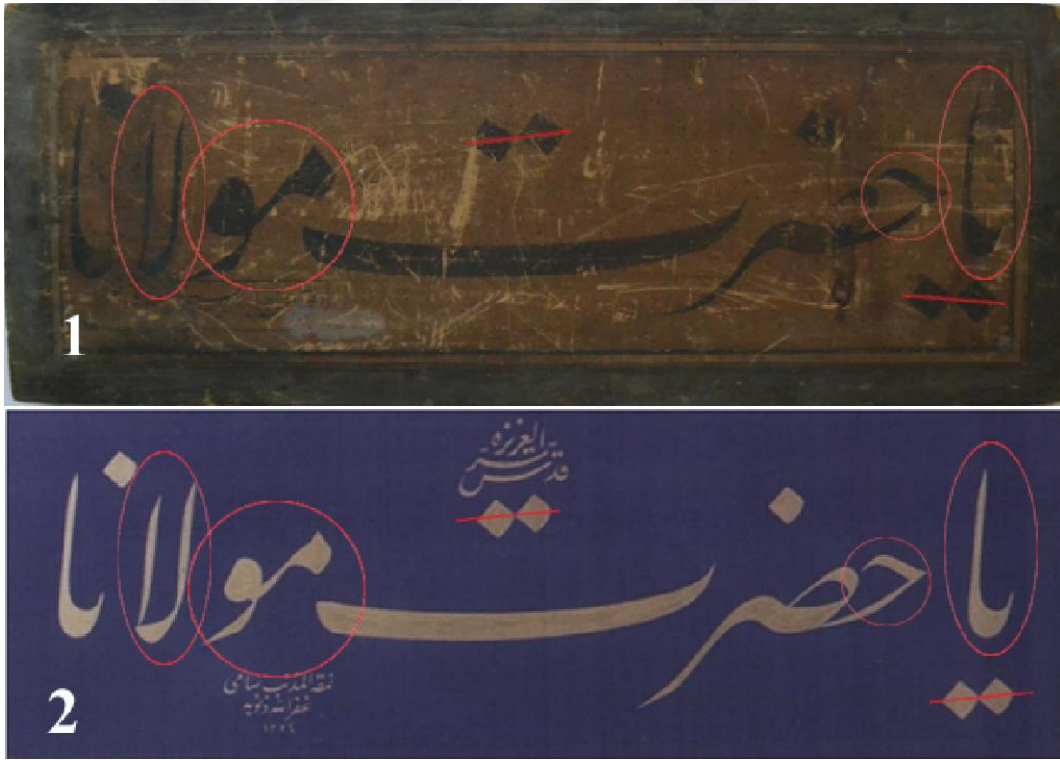
- Eser No** : 15
- Envanter numarası** : 8604
- Yazı türü** : Celî Ta'lik
- Okunuşu** : Yâ Hazret-i Mevlânâ Kaddese sirrahû
- Dili** : Arapça
- Manası** : Ey Hazret-i Mevlânâ Allah onun Ruhunu Mukaddes eylesin
- Hattatı** : İbrahim Efendi Çekerdi (ö.1200/1786)
- Yazım yılı** : Eserde tarih yoktur.
- İncelendiği tarih** : 15/07/2019
- Eser ölçüleri** : 90 x 34,5cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde açık renkli kâğıda is mürekkebi kullanılarak yaklaşık 26 mm kalem ile yazılmıştır. Eser ahşap üzerine yapıştırılmış ve çevresine cedvel çekilmiştir. Cedvelden sonraki dış pervazda koyu yeşil bir zemin kullanılmıştır. Eser ahşap üzerine yapıştırılması sebebiyle yazımın

zeminin de tahta kurdu delikleri görülmektedir. Zemini çok kirlenmiş olan yazıda mürekkep akmaları ve yer yer çizilmeler ve deformasyonlar görülmektedir. Eserin sol alt kısmında Hattata ait ketebe bulunmaktadır. Fakat eserde tarih yoktur. Eser çerçevesiz olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : İki numaralı katalogda hattat ile ilgili malumat verilmiştir.

Değerlendirme : Hattat İbrahim Çekerdi'nin bu eseri iki numaralı katalogdaki diğer yazısı ile benzer özellikler göstermektedir. Katalog eserimizin kendi içindeki noktalamalarında bir akış bozukluğu gözlenmektedir. Sâmi Efendi'nin Sabancı Müzesi Koleksiyonu'ndaki aynı bir eseri ile katalog eserimizi kıyasladığımız zaman "Mim" (م), "Vav" (و) ve "Ha" (ح) harflerindeki aşırı büyüklük göze çarpmaktadır. "Lamelif" (لا) harfinde ise aksine bir cıızlık gözlenmektedir. (Resim 3.20.)

Resim 3.20. 1-İncelenen katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir yazı

Katalog No : 16

Eser No : 16

Envanter numarası : 8605

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Sırr-ı tevhîdin Hudâyâ kıl tecellîsin 'ayân⁹³

Tûr-ı tende tâ ki lâ-yu'kal ola Mûsâ-i can

Dide-i dil açılıp görsün cemâlün nûrunu

Sîneler çâk eyleyüp girsın semâ'a âşıkân

Dili : Osmanlı Türkçesi

⁹³ Aruz vezniyle yazılan şiirin kalıbı Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün dür.

Manası : Ey Allâh'ım Tevhîdin sırrını tecellilerini açıkça göster ki
 Ten Tûr'unda can Mûsâsının akli almasın
 Gönül gözü açılıp senin cemâlinin nurunu görsün de
 Âşıklarsinelerini yırtarak semâ' etmeye başlasın.

Hattatı : Ahmed Rif'at (...../.....)

Yazım yılı : H.1310/1892

İncelendiği tarih : 15/06/2019

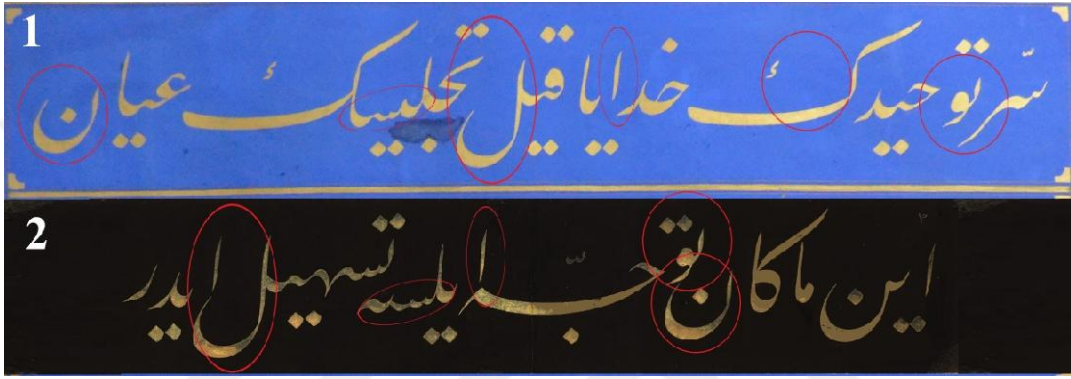
Eser ölçüleri : 90 x 72 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde, lacivert zemin üzerine 9 mm kalem kalınlığında, zerendûd tekniği ile dört satır halinde işlenerek meydana getirilmiştir. Eserin son satırının altında hattata ait imza da kulların zayıfı Ahmed Rif'at Allah onu affetsin manasında arapça olarak "El fakîr Ahmed Rif'at ğufira lehû" yazmaktadır. Sol alt kısımda ise eserin tarihi H.1310 olarak yazılmıştır. Eserin her satır arasına ve kenarlara 4 mm kalınlığında ana ve kuzu cedveller çekilmiştir. Her bölümün köşelerine birer geometrik desenle köşelik konulmuştur. Dış pervazın köşelerinde ve orta kısımlarında ise çiçek motiflerinden oluşan tezyinat yapıldığı görülmektedir. Bu süslemeler birbirine ince iki çizgiyle birleştirilmiştir. Yazı zeminde bazı yerlerde yıpranmalar vardır. Eser çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı :Hattat hakkında bir malumata ulaşamamıştır.

Değerlendirme : Eser güzel bir Ta'lik hattıyla yazılmıştır. Harfler satır nizamına uygun olarak yerleştirilmiştir. Yazının içinde denge unsuru olarak kullanılan keşîdeli harfler yazıya estetik ve ferahlık katmıştır. Dikine çıkan harflerde açı farklılıkları yoktur. Yazı içerisinde ise aynı yazılmış harflerde farklılıklar

görülmemektedir. Yazı yakından incelendiğinde zerendûd işçiliğinin zayıf olduğu görülmektedir. Bu da harf hassasiyetinin bazı yerlerde bozulmasına sebep olmuştur. Yazı Sâmi Efendi'nin yazıları ile kıyas edildiğinde çok fark gözlenmemekle beraber Sâmi Efendi'nin yazdığı çanaklı harflerin yarım nokta kadar büyük olduğu, “Vav” (و) harfinin kuyruğunun daha geniş olduğu söylenebilir. Katalog eserimizin “Elif” (ا) harfinin boyu yarım nokta kadar kısa ve daha tombul olduğu görülmektedir. (Resim 3.21.)

Resim 3.21. 1-İncelenen katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir yazı detayı

Katalog No : 17

Eser No : 17

Envanter numarası : 8629

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Beyzâ-i tuğrâyı devlettür külah-ı Mevlevî⁹⁴

Tude-i şehrâhı izzettür külâh-ı Mevlevî

⁹⁴ Aruz vezniyle yazılmış olan şiirin kalıbı: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün dür.

Şem-i garbı ilahîden firûzan dâimâ

Şule-i şem-i kerâmet dir külâh-ı Mevlevî

Şevkîle gerdandır bezm-i talebde muttasıl

Sagâr-ı sehbâ yı vahdetdür külâh-ı Mevlevî

Eylemiş perdâh da harad sun-ı marifet

Kalib-ı destra-ı rıf'at dür külâh-ı Mevlevî

La bûd eyler mâlik-i dihim-i mısır-ıtibâr

Kelle-i kandi hidâyetdür külâh-ı Mevlevî

Eylemez kayd-ı izâfet cevher-i halin tebâh

Havân-ı iksir-i iffetdür külâh-ı Mevlevî

Mürtesem mahfi hayûlasinde sad nağış ü suver

Zihniya fanus-ı hikmetdür külâh-ı Mevlevî

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Mevlevî külâhı devlet tuğrasının beyzasıdır

Mevlevî külâhı şeref, ve yüceliğe götüren

doğru yolun tamamıdır.

Mevlevî külâhı ilahi yakınlığın ışığından daima parlar

Keramet ışığının ateşi, parıltısıdır

Mevlevî külâhı vahdet şarabının kadehidir

Talep meclisinde daima devretmektedir

Mevlevî külahı rifat(yücelik, ululuk) sarığının kalıbıdır

Hüner gerektiren marifet eserinin çıkırıkçısı parlatmıştır.

Elbette, Mısır tâcınınmâlîki itibar eder

(Çünkü) Mevlevî külahı hidayetin kelle şekeridir

Mevlevî külahı İffet iksirinin dövüldüğü havandır.

(Onu herhangi bir şeyle) nispet etmek onun özünü bozamaz.

Örtülü, gizli cevherinde suretler yüz nakış ve şekildir

Ey Zihnî Külah-ı Mevlevî hikmet ışıkları saçan bir fenerdir

Hattatı : Derviş Ömer Resmî (...../.....)

Yazım yılı : H.1100/1689

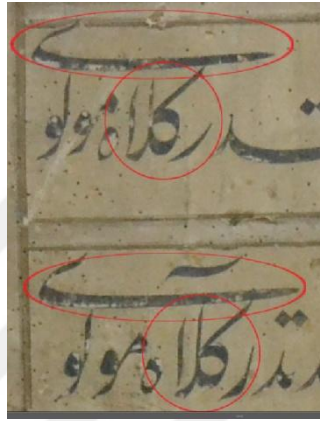
İncelendiği tarih : 15/06/2019

Eser ölçüleri : 69 x 117cm

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lîk hattı ile satır istifi halinde açık renk kâğıt üzerine is mürekkebiyle 7 mm kalem kullanılarak yedi satır ve iki sütün halinde yazılmıştır. Eser in çevresine ve satır aralarına ince ve kalın altın cedveller çekilmiştir. Eserin üst kısmında bulunan yarım daire şeklindeki bölge ve alt kısımdaki imza bölümünün sağ ve sol koltukları ise rûmî motifleri içeren bir kompozisyon ile tezyin edilmiştir. Eser ahşap üzerine yapıştırılmıştır. Eserin alt orta kısmında hattatın imzası bulunmaktadır. İmzada bu yazıyı kulların zayıfı ve günahkar Derviş Ömer Resmî yazmıştır manasında “Nemekahû el-müznib el-fagîr Derviş Ömer Resmî” yazmaktadır. Ahşabın zamanla deforme olması sonucu eserin kâğıdı da zarar görmüş ve çatlaklar oluşmuştur. Ayrıca ahşabın kurtlar tarafından yenmesi sonucu eser zemininde oluşmuş delikler görülmektedir.

Hattatın hayatı : Hattat hakkında bir malumata ulaşılamamıştır.

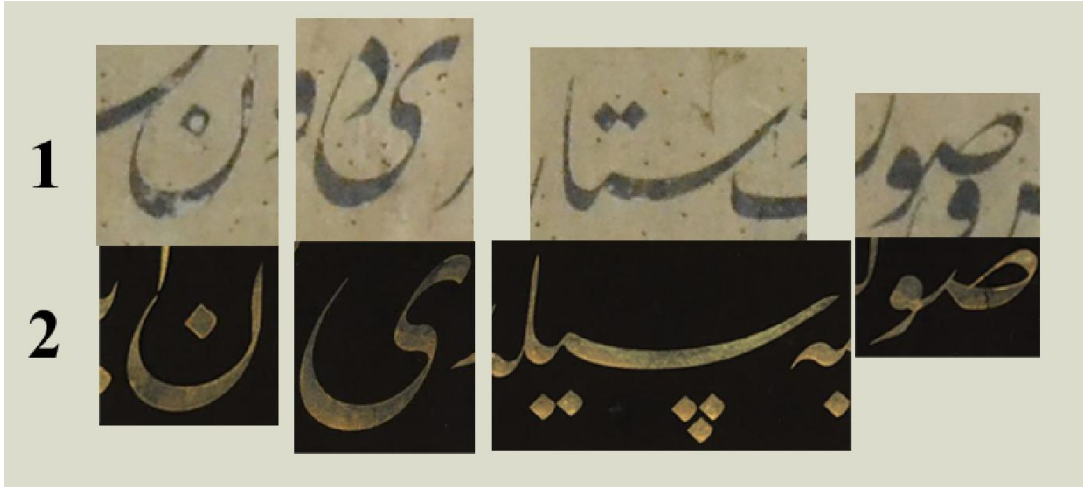
Değerlendirme : Eser, İran'da çıkıp gelişen ve Osmanlı'da Mehmed Esad Yesârî (ö.1213/1798) eliyle Türk üslûbü kazanan Ta'lik yazı ve bu itibarla Türk Ta'lik hattının kuruluş tarihi olarak kabul edilen H.1215/1800⁹⁵ yılından önce meydana gelmesi sebebiyle henüz olgunlaşmamış bir Celî Ta'lik tavrı sergilemektedir. Eserde aynı harflerin tekrar yazımında farklılıklar mevcuttur. Dikey çıkan harflerin açılarını birbirleriyle tutarsız olup keşideli yazılan aynı harflerde bir kısa bir uzun yapılarak yazıda dengesiz bir görüntü sergilemiştir. (Resim 3.22.)

Resim 3.22. Katalog eserinden detay

Eser Sâmi Efendi'nin yazılarına kıyas edildiği zaman, İran ekolünün bir göstergesi olan harflerin sıkışık bir şekilde yazılması çanakların derin ve dar olması gibi özellikleri görülmektedir. (Resim 3.23.)

⁹⁵ Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016, s. 241.

Resim 3.23. 1-Katalog eserinden harf detayı, 2-Sâmi Efendi'nin harflerinden detaylar

Katalog No : 18

Eser No : 18

Envanter numarası : 9375

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Bârekâ'llâhüteâlâ

Dili : Arapça

Manası : Allah mübârek etsin

Hattatı : Kazasker Mustafa İzzet Efendi (1216/1808 - 1293/1876)

Yazım yılı : H.1238/1823

İncelendiği tarih : 18/08/2019

Eser ölçüleri : 69 x 90 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile istifli bir şekilde siyah zemin üzerine 30 mm kalem kalınlığında, zerendûd tekniği ile işlenerek meydana getirilmiştir. Eserin siyah olan zemininin zamanla kahverengi bir renk aldığı ve zemininde yıpranmaların ve dökülmelerin olduğu görülmektedir. Eserin alt orta kısmında hattat ait yine Ta'lik hatla yapılmış çok güzel istifli bir imza ve tarih bulunmaktadır. Eserin zerendûd işçiliğinin yazının özelliğini bozmadan gayet hassas bir şekilde yapıldığı görülmektedir. Eser çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

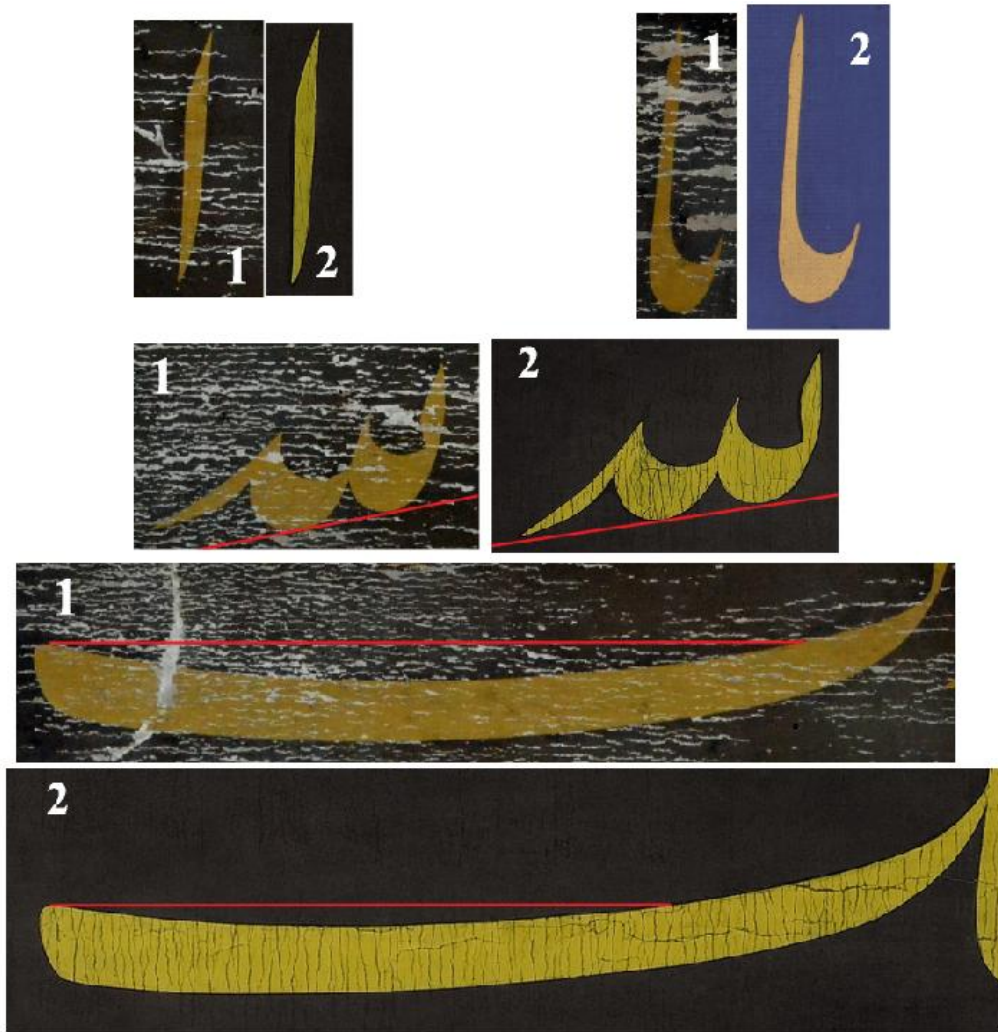
Hattatın hayatı :Ünlü hattat Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'nin öğrencisi ve aynı zamanda adaşı olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin hayatı M. Uğur DERMAN'a göre şöyledir: "Tosya'da doğdu. Babası Bostanoğulları ailesinden Seyyid Mustafa Ağa'dır. Kâdiriyye tarikatının Rûmiyye kolunun pîri İsmâil Rûmî'nin torunlarından olan annesi, daha küçüklüğünde yetim kalan oğlunun istidadını sezerek onu tahsil için İstanbul'a gönderdi. Annesinin akrabası bir müderrisin yardımıyla Fatih'teki Başkurşunlu Medresesi'nde tahsiline başlayan Mustafa İzzet bu dönemde Kömürçüzâde Hâfız Mehmed Efendi'den dinî mûsiki dersleri aldı. II. Mahmud'un musâhiplerinden olan Kömürçüzâde padişahın, Bahçekapı'daki Hidâyet Camii'ne 22 Temmuz 1814 Cuma günü selâmlık merasimi için gelişinde talebesi Mustafa'ya evvelden meşkettiği bir na't-ı şerifi okuttu. II. Mahmud, henüz on üç yaşındaki bu çocuğun sesini ve tavrını beğenerek yanına çağırıp takdirlerini bildirdi ve eğitimine itina gösterilmesini istedi. Doğrudan doğruya Enderûn-ı Hümâyun'a kabulü mümkün olmadığından Silâhdar Ahmedpaşazâde Ali Paşa'nın dairesinde yetiştirilmesine karar verildi. Burada gördüğü sıkı bir eğitimin yanı sıra hüsn-i hat ve mûsiki dersleri aldı. Üç yılın sonunda Ali Paşa'nın dairesinden Galata Sarayı'na nakledildi. Enderûn-ı Hümâyun'da Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi'den Ta'lik hattını meşkedip icâzet aldı. Necmeddin Okyay onun sermüezzinliği sırasında İmâd el-Hasenî'yi taklit yerine kendi tertiplemediği, kütlesiyle aldığı icâzetin aslını XX. asrın ilk yıllarında gerçekleştirilen Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey'in tereke müzayedesinde gördüğünü, fakat icâzetnâmenin tarihini hatırlamadığını beyan etmiştir. Mustafa

İzzet, Abdülmecid padişah olunca (1839) o devirde mühim bir vazife sayılan Eyüp Sultan Camii hatipliğine tâlip oldu. Bu vazifenin yanı sıra Lâleli Camii Vakfı'nın idaresi de kendisine verildi H.1261/1845 yılı başında bir cuma günü Eyüp Sultan Camii'ne giderek Mustafa İzzet'in hutbesini dinleyen Sultan Abdülmecid onu kendisine ikinci imam tayin etti. 1846'da Selânik, Mekke ve İstanbul pâyeleri, 1849'da önce Anadolu, aynı yıl padişahın birinci imamlığına getirildiğinde Rumeli kazaskerliği pâyeleri verildi. 1853'te padişahın imamlığından ayrılan Mustafa İzzet aynı yıl Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye âzalığına, 1857'de fiilen Rûmeli kazaskerliğine getirildi Kazaskerlikten ayrıldığı devrelerde yeniden Meclis-i Vâlâ'ya ve iki defa Meclis-i Hâss-ı Vükelâ'ya seçildi. 15 Kasım 1876'da vefat ederek Tophane'deki Kâdirihâne Tekkesi'nin hazîresine defnedildi. Kabir kitâbesi, talebesinden Muhsinzâde Abdullah Hamdi Bey tarafından girift Celî Sülûsle mükemmel bir şekilde yazılmıştır.”⁹⁶

Değerlendirme : Kazasker Mustafa İzzet Efendi hocası Yesârîzâde Mustafa İzzet Efendi mektebinden aldığı mirası daha ileriye götüren bir hattattır. Hocasını takibe çalışan hattat aynı zamanda adaşı olması münasebetiyle kendi yazılarının ayırt edilmesi için farklı bir imza çalışması yapmıştır.⁹⁷ Katalog eserimizi, aynı ekolün devamı niteliğinde Hattat Sâmi Efendi'nin yazılarıyla kıyas ettiğimizde gördüğümüz farklar ise şöyledir: Sâmi Efendi'nin “Bâ” (ب), “Yâ” (ي) gibi nidâlardaki harfleri Kazasker'e göre daha geniş yaptığı görülmektedir. “Elif” (ا) harflerinin boyları birbirine yakın olmakla beraber açıları farklıdır. Hattat Sâmi Efendi dik çıkan harflerin açılarını daha az yapmıştır. “Lafzatullah” (الله) ve keşîdeli harf yazımında ise aralarındaki farkların daha bariz olarak görüldüğü söylenebilir. Sâmi Efendi Kazasker'e göre “Lafzatullah” (الله) yazımını daha ferah ve eğimli yapmıştır. “Kef” (ك) çanakları karşılaştırıldığında ise Kazasker'in çanağı daha derin yaptığı görülmektedir. (Resim3.24.)

⁹⁶ Derman, M.Uğur, “MUSTAFA İZZET, Kazasker”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 31, İstanbul 2006, s. 304-307.

⁹⁷ Derman, M. Uğur, “Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin Eyüp Sultan'daki Celî Tâ'lik Kitabeleri” *Ömrünün Bereketi*: 3, İstanbul 2019, s. 405.

Resim 3.24. 1-Katalog eserinden harf detayları, 2-Sâmi Efendi'ye ait harf detayları

Katalog No : 19

Eser No : 19

Envanter numarası : 9380

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Mâlik-i ilm-i ledün vâsıl-ı sırr-ı nebevî

Zübde-i Âl-i (Muhammed) Seyyid Ahmed Bedevî

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Hz. Muhammed'in sırina sahip, ilmi ledün sahibi

: Özü yüce Hz. Muhammed (s.a.v.) dayanan Ahmed Bedevî

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : H.1275/1859

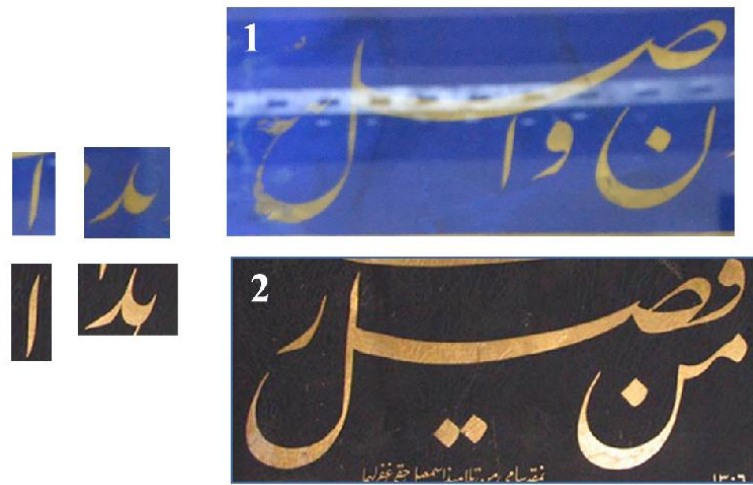
İncelendiği tarih : 18/08/2019

Eser ölçüleri : 62 x 35cm

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta-lik hattı ile satır istifi formunda mavi zemin üzerine 10 mm kalem kalınlığıyla zerendûd tekniği ile meydana getirilmiştir. Eser iki satırdan oluşmaktadır. Eserin çevresine ve satır arasına 5 mm kalınlığında altın cedveller çekilmiştir. Eserde hattata ait ketebe yoktur. Yazının sol alt kısmında H.1275 olarak tarih konulmuştur. Eser zemininde rutubetten veya içerisine su almasından bozulmalar olmuş, yazı ve cedvellerde dökülmeler meydana gelmiştir. Eser camlı ve çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

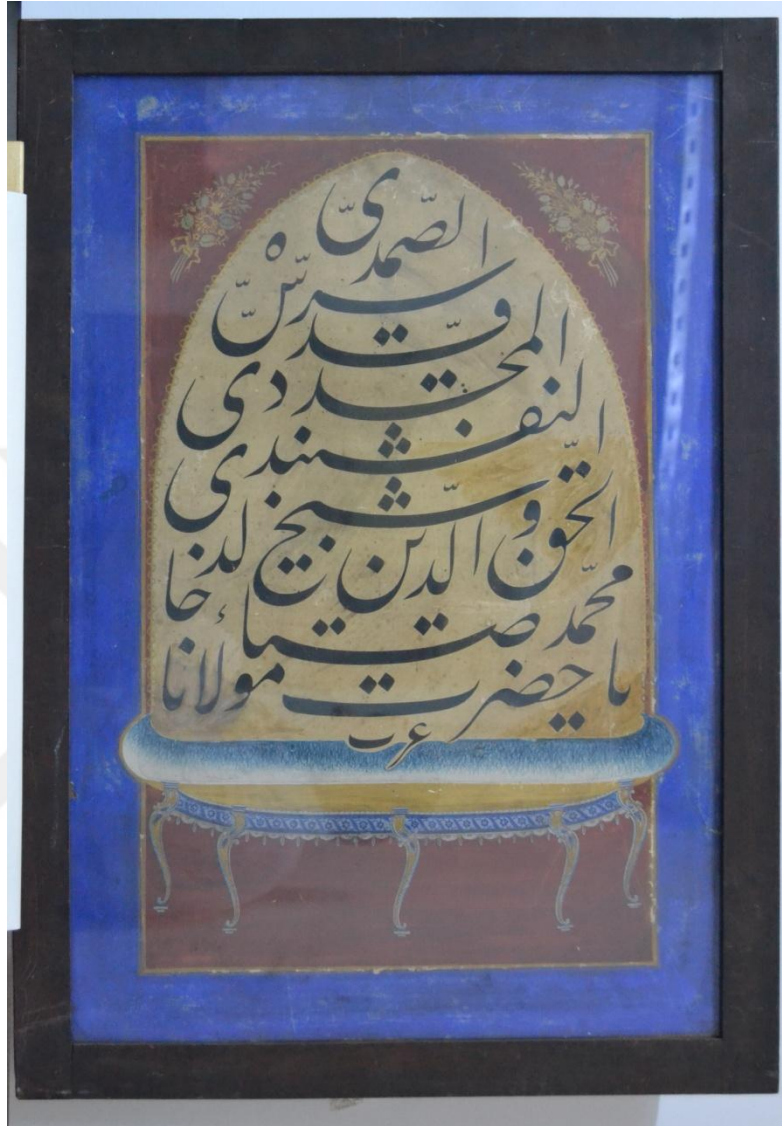
Hattatın hayatı : Eserde hattatın imzası yoktur veya tahrip olan kısımda bulunmaktadır.

Değerlendirme : Eser Ta'lik sanatının estetik özelliklerini sergilemektedir. Yazıda harflerin satır nizamına uygun olarak dizilmiş olduğu görülmektedir. Keşîdeli yazılan harfler alt alta denk getirilerek estetik âhenk sağlanmıştır. Dik harflerin açısı, çanaklı harflerin çanak genişliği ve aynı olan harflerin yazılışları birbirini tamamlayarak yazıda insicam sağlanmıştır. Eser Sâmi Efendi'nin yazılarıyla karşılaştırıldığında şunlar söylenebilir. Çanaklı harfler Sâmi Efendi'nin harflerine göre daha derin ve geniştir. Eserde keşîdeli harfler Sami Efendi'ye göre daha dik bir açıda yazılmıştır. Bu durum yazıda İran ekolünün etkili olduğunu düşündürmektedir. Fakat İran ekolünde çanaklar daha dar yapılmaktadır. “Elif” (ا) harfi daha kısa ve küt bir görüntüdedir. (Resim3.25.)

Resim 3.25. 1-Katalog eserinden detaylar, 2-Sâmi Efendi'nin harf detayları

Katalog No : 20

Eser No : 20

Envanter numarası : 9385

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Yâ Hz. Mevlânâ Muhammed Ziyâ-ül hak veddiyn şeyh hâliidi

Nakşibendî el-Müceddidî kaddese sirrahû samedi

Dili : Arapça

Manası : Müceddid hâlidî Nakşibendî şeyhi ey Muhammed Ziyâül hak
Samed olan Allah (c.c.) senin ruhunu mukaddes kılsın

Hattatı : Kazasker Mustafa İzzet (1216/1808 – 1293/1876)

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur.

İncelendiği tarih : 18/08/2019

Eser ölçüleri : 51 x 73,5 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile tarikat sikkesi formunda istiflenmiş açık renk aherli kâğıt üzerine is mürekkebi ile 10 mm kalem kullanılarak yazılmış bir levhadır. Eserin kenarlarına altınla cedvel çekilmiştir. İstif formunun sağ ve sol üst köşeleri birer çiçek demeti ile tezyin edilmiştir. Dış pervaz ise mavi çivit rektedir. Yazının alt formu bordo zemin üzerinde bir kâideyi simgeler şekilde ayaklar ve sehbadan oluşmaktadır. Eserin zemininde bazı yerlerde yıpranmalar ve cedvellerde dökülmeler görülmektedir. Eser siyah bir çerçevede ve camlı olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Hüsn-i hat sanatının büyük hattatı Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin hayatı Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar isimli eserde şöyle anlatılmaktadır:“Türk mûsikîsi ile hat sanatlarında altın çağın idrâk edildiği XIX. asırda bestekâr, neyzen, hânende, devlet adamı ve hattat olarak büyük bir şöhrete sâhip olan Mustafa İzzet Efendi, Tosya'da dünyâya gelmiştir. Babası Destan (Destbân veya Bostan) Ağazâde Mustafa Ağa'dır. Anne tarafından soyu Tophâne Kâdîrîhâne dergâhı mezarlığında medfun Peygamberimiz (s.a.v.)'in neslinden İsmâîl-i Rûmî'ye ulaşır. Babasının ölümü üzerine annesi, Mustafa İzzet Efendi'yi tahsil için İstanbul'a gönderdi. Fâtih Başkurşunlu Medresesi'nde Arapça ve dînî ilimleri öğrenmeye başlayan İzzet Efendi, sesinin güzelliği ve mûsikîye olan merâk ve kabiliyeti sebebiyle, Kömürcüzâde Hâfız Şeydâ'dan mûsikî meşketti. Bir cuma günü Hidâyet Câmii'nde müessir, dâvûdî bir ses ve güzel bir edâ ile okuduğu Na't-ı Şerîfi çok beğenen Pâdişah II. Mahmud, Silâhtar Gâzî Ahmed Paşazâde Ali Paşa'ya onun sanat öğrenimi ve terbiyesiyle alâkalanmasını emretti. Sultânın bu irâdesi üzerine Ali

Paşa, bir müddet İzzet Efendi'yi kendi dâiresine alarak saray için yetiştirdi. Ali Paşa'nın yanında gördüğü bu tahsil ve terbiyeden sonra, Galatasaray'ına alınan İzzet Efendi üç yıl Galatasaray'ında ilim ve mârifetini daha da geliştirdi. Bu esnâda kudretli bir hattat, iyi bir hânende ve usta bir neyzen olarak kendini gösterdi. Bu hünerleri sâyesinde şöhreti saraya kadar aksedince Enderûn-ı Hümâyûn'a alındı. İzzet Efendi, Sülûs ve Nesih yazılarını Çömez Mustafa Vâsıf Efendi (ö. 1269/1853)'den, Ta'lik yazısını da Yesârîzâde (ö.1265/1849)'den öğrenerek me'zun oldu. Zamanla saray hayâtından iyice sıkılan İzzet Efendi, hacca gitmek için izin istedi. H.1246/1830'da müntesibi olduğu Nakşî şeyhlerinden Ali Efendi ileberâber hacca gitti. Mekke'de bir müddet Şeyh Mehmed Can Efendi'nin hizmetinde bulundu ve onun yanından seyr-ü sülûkünü tamamladı. Dönüşte ilim muhitlerinden istifâde maksadıyla yedi ay Mısır'da kaldı. İstanbul'a döndükten sonra Mahmud Paşa Hamamı yakınlarında bir evsatin olarak yerleşti ve özlemine çektiği, saraydan uzak, dervişâne bir hayâta başladı. Bir Ramazan günü Bâyezid Câmii'nde kâmetini dinleyen pâdişah II. Mahmud: “Kâmet alan kimdir?” diye sordu. Bunun üzerine: “Bir Özbek dervişidir” diye arzetttiler. Pâdişah: “Mustafa Efendi'nin sesini ben tanıyam mıyım, beni mi aldatıyorsunuz?” dedi. Kendisini terkederek, derviş kıyâfetinde dolaşmasına son derece müteessir olan pâdişah onun cezâlandırılmasını istedi ise de sonra affetti. Tekrar saraya alınan İzzet Efendi, huzur fasıllarına bâzen ney üfleyerek bâzen de sesiyle katıldı. II. Mahmud'un ölümünden sonra, Eyyüb Sultan Câmii hatipliğine tâyin edildi. H.1261/1845'de de I. Sultan Abdülmecid'e ikinci imam oldu. Sırasıyla Selânik, Mekke, İstanbul ve Anadolu Kazaskerliği pâyesi verildi. Daha sonra şehzâdelere yazı ve bedi Besmele hocalığı, Nakîbü'l-Eşraf ve fiilen Rumeli Kazaskerliği yaptı. 27 Şevval 1293/1876'da vefât eden İzzet Efendi, Tophâne'de Kâdirîhâne hazîresine defnedildi. Mezar kitâbesi talebesi Muhsinzâde Abdullah Bey tarafından yazılmıştır.”⁹⁸

Değerlendirme : Ta'lik hattında harfler yapıları itibariyle istifli yazı yazmaya çok müsait değildir. Kazasker Mustafa İzzet Efendi bu eserinde keşîde dediğimiz uzatılarak yazılan harfleri üst üste getirmek suretiyle Ta'lik yazıda bir istifli

⁹⁸ Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul 2010, s. 195.

kompozisyon oluşturmuştur. Ayrıca yazının denge unsurları olarak sağ kısmında “Elif” (ا) ve “Lam” (ل) harflerini, sol tarafında ise “Ya” (ي) ve “Sin” (س) harflerini kullandığı görülmektedir. Eser dik harflerin açılı, çanaklı harflerin çanak boyları, keşîdeli harflerin boyları ve tekrar eden harflerin aynı yazımları ile kendi içinde bütünleyicilik özeliğini taşımaktadır. Yazıda dikkat çeken başka bir husus ise hattatın imzasıdır. İmzada noktalar konulmamıştır ve tarih yoktur. Eser Sâmi Efendi’nin harfleri ile karşılaştırıldığında zaman şu gibi farklar görülmektedir. “Ha” (ح) harfini yazımında Sâmi Efendi daha tok bir yazım tercih etmiş ve sonda yazılan “Ra” (ر) harfini uzun yapmıştır. “Nun” (ن) harfinin yazımında Mustafa İzzet Efendi’nin çanaklarının daha derin olduğu görülmektedir. Her iki hattatın “Ya” (ي) harflerinin ise benzer olduğu söylenebilir. (Resim 3.26.)

Resim 3.26.1-Katalog eserinden harf detayları, 2-Sâmi Efendi'ye ait harf detayları

Katalog No : 21

Eser No : 21

Envanter numarası : 10193

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Çîst mîdânî sadâ-yı nây ü üd⁹⁹

Ente Hasbî ente Kâfi ya Vedûd

Dili : Farsça - Arapça

Manası : Bu ud sesinin ne olduğunu biliyormusun

(Ne diye zikretmektedir)

Ey Vedûd olan (Allâhım) Sen bize yetersin sen kâfisin

Hattatı : Mehmed Bâhir (1205/1790 – 1282/1865)

Yazım yılı : H.1281/1864

⁹⁹ Arzu vezni ile yazılmış olan şiirin kalıbı: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün dür.

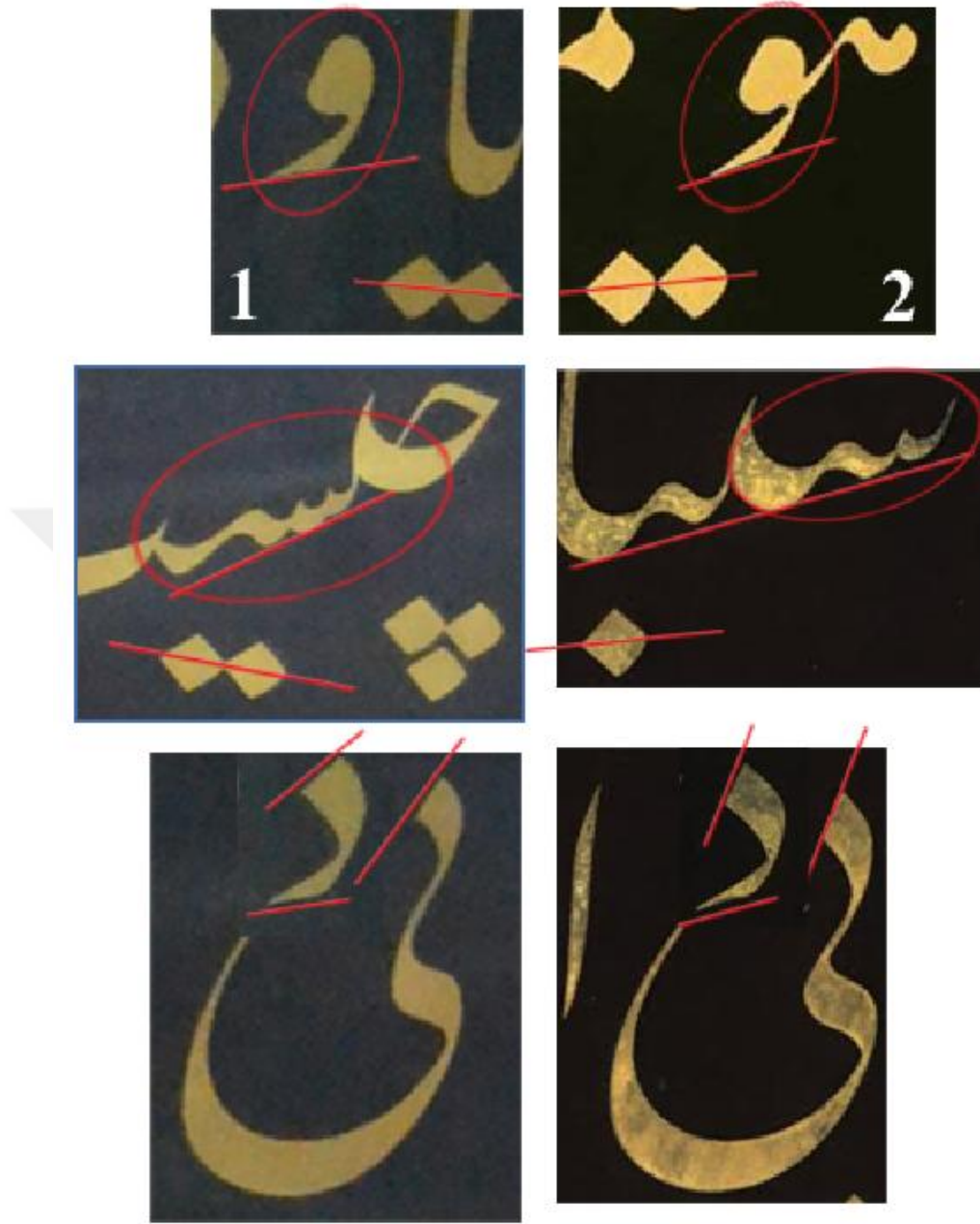
İncelendiği tarih : 18/08/2019

Eser ölçüleri : 140 x 65,5cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine 15 mm kalem kalınlığında ve iki satır olarak zerendûd tekniği ile meydana getirilmiş bir levhadır. Yazının alt orta kısmında hattata ait imza ve altında tarih bulunmaktadır. İmzada hattat "el-Fagîr es-Seyyid Mehmed Bâhir ğufîra lehû" yazmaktadır. Yazının kenarlarına ve satır arasına 5 mm ana ve kuzu cedvel çekilmiştir. Eserin her satır köşesi üçgen biçiminde köşelikler yapılarak tezyin edilmiştir. Eser camı kırık bir vaziyette çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Dört numaralı katalogda hattat hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Değerlendirme : Daha önce dört numaralı katalogda da eserini incelediğimiz Mehmed Bâhir Efendi'nin bu eseri Ta'lik sanatı açısından incelendiği zaman yazının akışını sağlayan harflerdeki ve noktalardaki eğimlerde düzensizlik ve yazı içindeki dikey harflerin açılarında farklılıklar vardır. Aynı harflerin yazılmasında da birlik sağlanamamıştır. Yazı Sâmi Efendi'nin harfleri ile karşılaştırıldığı zaman bu farklar ve eğimler bariz şekilde görülmektedir. "Vav" (ﻭ) harfindeki eğim farkı, noktaların yukarıya eğimleri yazının genel estetiğini ve akışını bozmaktadır. "Ya" (ﻱ) ve "Dal" (ﺩ) harflerinin başlangıcındaki kalem açılarındaki farklılıklar da bu söylediğimizi desteklemektedir. (Resim 3.27.)

Resim 3.27. 1-Katalog eserinden harf detayları, 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından harf detayları

Katalog No : 22

Eser No : 22

Envanter numarası : 10202

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Yâ Hazret-i Allâh

Dili : Arapça

Manası : Ey Hazret-i Allah (c.c.)

Hattatı : Şânîzâde Mehmed Atâullah (1175/1761 – 1242/1826)

Yazım yılı : H.1214/1799

İncelendiği tarih : 15/06/2019

Eser ölçüleri : 46 x 20,5 cm

Eserin özellikleri : Eser, Celi Ta'lik hattı ile satır istifi halinde koyu kahve bir zemin üzerine 10 mm kalem kalınlığında zerendûd tekniği ile yapılmış bir levhadır. Yazının sol alt kısmında hattat ait imza ve tarih vardır. Eserin iç bünyesindeki boşluklar orta kısımda üstte, altta ve imzanın çevresinde çiçek motifleriyle süslenmiştir. Eserin iç pervazında ana ve kuzu olmak üzere koyu yeşil cedveller

çekilmiştir. Dış pervaz koyu renkte olup üzerinde bir tezyinat yoktur. Eser ahşap üzerine yapıştırılmış olup genel durumu iyi değildir. Eserde yer yer kabarmalar görülmektedir. İç pervazın sol köşesinde yırtık bir kısım vardır. Dış pervazın sol alt kısmında ise rutubet ve ıslaklıktan kaynaklanmış bir deformasyon vardır. Eser çerçevesiz olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Hazarfen bir kişiliği sahip olan Şânîzade Mehmed Atâullah Ziya Yılmaz'ın göre: "İstanbul'da dünyaya geldi. Doğum tarihi tam olarak bilinmese de H.1184/1770-71'de doğduğu kabul edilir. Ailenin Şânîzâde diye anılması dedesinin babası Ahmed Efendi'nin "Tarakçı" lakabıyla tanınmasındandır. Kelime daha sonra Farsça karşılığı olan "Şânî" biçimine dönmüştür. Şânîzâde, ilmiye mesleğine intisap ettikten sonra Halıcıoğlu Mühendishânesi ve Süleymaniye Tıp Medresesi'nde tahsilini sürdürdü. Daha önce öğrendiği Arapça ve Farsça yanında İtalyanca, Fransızca ve Rumca'yı da öğrendi. Özellikle Latince'yi çok iyi bildiği söylenir. Tıp, matematik ve astronomi yanında bazı sanat dallarıyla da (tambur çalmak, ressamlık, hattatlık gibi) ilgilendiği kaynaklarda belirtilmektedir. Şânîzâde'nin ayrıca mükemmel saat yaptığı ve usta bir avcı olduğu kaydedilmektedir."¹⁰⁰

Hattatın hayatı Mahmut İnal'e göre ise şöyledir: "Şânîzâde, Şehremîni İbrahîm Efendi'nin vefâtından bahsederken diyor ki: hüsn-i hat ve kitâbetde tahsil-i mehârete niyetle hâlen mevâlden Mustafa Râkım Efendi'nin birâderi olup hatt-ı Sülûste üstâd-ı muhârrir-i hakir olan, zamanının şeyhü'l-hattatîni İsmâ'il Zühdi Efendi merhûmdan hatt-ı Sülûs ve Nesih meşkine müvâzibet eylediğinden bu takrîbe beynimizde husûl-i rabîta-i şirkete mebnî, aralıkda Ortaköy'de sahilhâne-i fakire gelüb Zühdi Efendi merhûmla beraber haftalarca beytutet ederlerdi Hattı Ta'likî Yesârî Es'ad efendi den vefatına kadar temeşşuk etti. Levhâ hâlinde yazılarını görmedim. Yazdığı Sülûs ve Ta'lik yazılar ve yaptığı resimler ile basılmıyan

¹⁰⁰ Yılmaz, Ziya, "Şânîzâde Mehmet Atâullah Efendi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul 2010, s. 334-336.

eserleri, hayatı boyunca topladığı mühim kitablar, sürgüne gönderilmesinden ve vefâtından sonra kimbilir, hangi kıymet bilmezlerin eline düşüp zâyî oldu.¹⁰¹

Değerlendirme : Hattat Şânîzâde Ataullah Efendi'nin bu eseri Ta'lik yazı çeşidi açısından incelendiğimiz zaman Celî Ta'lik yazının ogunlaşma zamanı olarak gösterilen hocası Yesârî Mehmed Es'ad Efendi'nin dönemine rastlamakta olduğu görülmektedir. Yesârî Mehmed Es'ad Efendi'nin yazılarıyla kıyaslandığı zaman benzerlikleri de göze çarpmaktadır. Ta'lik yazının olgun dönemi kabul ettiğimiz Sâmi Efendi'nin yazılarıyla kıyasladığımız zaman ise şunları söyleyebiliriz: Sâmi Efendi'nin eserlerindeki “Ya” (ى) harfi daha meyilli ve “Elif” (ا) harfi daha incedir. Katalog eserimizde ki noktaları Sâmi Efendi'nin noktaları ile kıyasladığımız zaman noktaların birbiriyle uyumsuz ve formlarının doğru olmadığı görülmektedir. Ayrıca “Hazret” (حضرت) kelimesinde bulunan “Ha” (ح) ve “Zat” (ض) harflerinin katalog eserinde Sâmi Efendi'nin harflerine göre büyük yazıldığı, “Ra” (ر) harfinin ise daha uzun ve açısının daha düz olduğu görülmektedir. Keşîdeli yapılan “Te” (ت) harfinin boyu Sâmi Efendi'nin harfiyle aynı olup katalog eserinde “Te”(ت) harfinin bitişi küt bir şekil yapılmıştır. (Resim 3.28.)

¹⁰¹ İnal, Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 66.

Resim 3.28. 1-Katalog eseri, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir eser

Katalog No : 23

Eser No : 23

Envanter numarası : 10246

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Yâ Hazret-î Pîr Seyyid İbrahîmed-Dusûkî

Kaddese sirrahu'l-‘Âlî

Dili : Arapça

Manası : Ey Hazreti Pir Seyyid İbrahîm Dusûkî

Allah (c.c) yüce ruhunu Mukaddes kılsın

Hattatı : Seyyid Ahmet Şemseddin

(1284/1868 – 1314/1897)

Yazım yılı : H.1308/1891

İncelendiği tarih : 10/10/2019

Eser ölçüleri : 60 x 27cm.

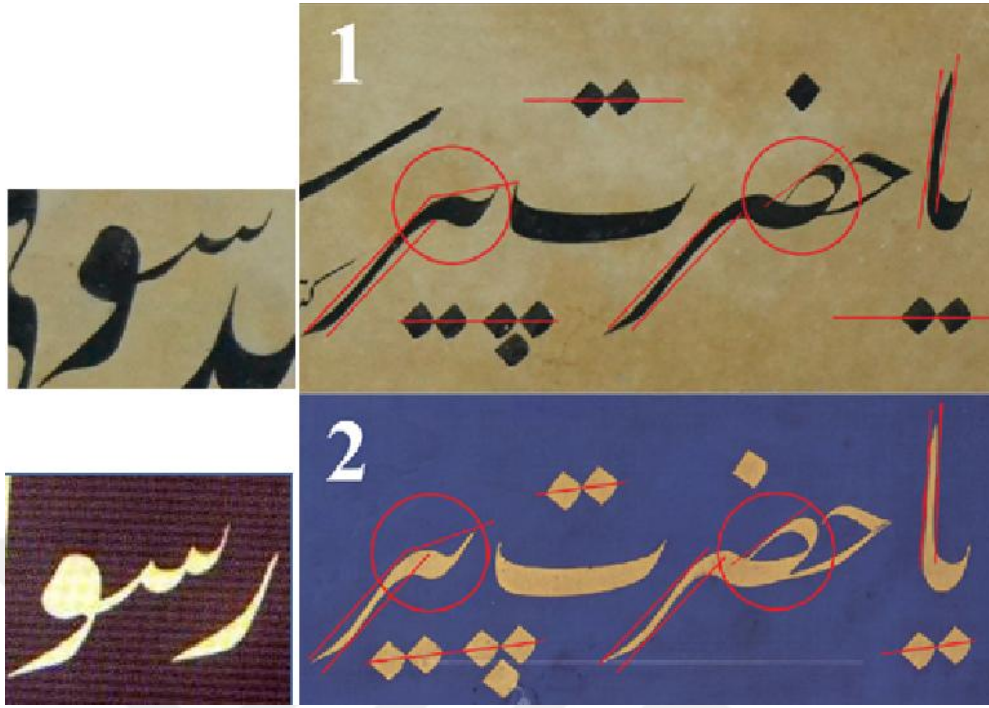
Eserin özellikleri : Eser Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde açık renk nohudi kâğıt üzerine 8 mm kalem kullanılarak is mürekkebi ile yazılmıştır. Yazının üst orta bölümünde yine Ta'lik hat ile “Gaddese sirrahû el-Âli” ibaresi küçük bir istif yapılarak yazılmıştır. Orta alt kısımda ise hattat ait imza bulunmaktadır. İmzada Bu yazıyı yazan aciz resmî dergahı'nın hizmetkârı Ahmed Şemseddin El Kâdirî manasında ”Ketebehû el-fakîr hadimü dergâh-ı resmî es-Seyyid Ahmed Şemsüddin el-Kâdirî.” yazmaktadır. Yazının kenarlarında cedvel yoktur. Farklı bir kâğıt ile ara suyu yapılmıştır. Yazının dış pervazı ise açık pembe renktedir. Yazının bazı yerlerinde yıpranmalar, yırtılmalar ve mürekkepte ise dökülmeler görülmektedir. Eser çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Hattat İstanbul'da bulunan Kâdirî tarikatının Resmîyye kolunun bir tekkesi olan Ayşe Hatun Tekkesi dördüncü posnişinidir Hüsn-i hat sanatındaki hocaları ile ilgili bir bilgiye ulaşılammıştır. Mehmed Hâkî Hazretleri'nden sonra irşad görevi Kabakulak şeyhi Mustafa Sabri Efendi'ye, onun rihletinden sonra da Kabakulak şeyhi İsmâil Hakkı Efendi'ye kalmış, ancak tekke arsa halinde olduğundan ötürü bu kişiler bilfiil şeyhlik yapmamışlardır. İsmâil Hakkı Efendi şeyhliği yeğeni Ahmed Şemseddin Efendi'ye devretmiştir. Sultan II. Abdülhamîd'in 27 Zilhicce 1305/4 Eylül 1888 târihli sultânî berâtı, onun Ayşe Hatun Tekkesi'ne şeyh ve mütevellî olarak atandığını yazar. Ahmed Şemseddin Hazretleri, Süleyman Sâfi Hazretleri'nin kızının torunudur. Annesi, Süleyman Sâfi Hazretleri'nin torunlarından Şerîfe Ümmülhayr Derviş Hâtun, babası ise İbrâhim Mâşûkî Hazretleri'nin dâmâdı olan Hoca Hâfız Hasan Hüsnü Efendi'dir. Dört Zilkâde 1284/28 Şubat 1868 Cuma günü dünyâya geldi. Hasan Hüsnü Efendi'nin küçük oğludur. Ahmed Şemseddin Efendi, Mustafa Sabri Efendi'den hilâfet almıştır. Kendi parasıyla yeni bir tekke binâsı inşâ ettirmiş, 1308 Zilkâde/1891 Haziran-Temmuz ayında sâde bir tören ile tekke yeniden açılmıştır. İsmâil Hakkı Efendi de bu zâta hilâfet vermiş, tâc giydirmiş ve o da 1309 Şâbanı/1892 Mart'ında tekkede bilfiil şeyhliğe başlamıştır. Ahmed Şemseddin Efendi posta oturduğu sırada 25 yaşında idi. Meşîhât mektûbî kalemi kâtiblerinden idi. ‘Saçlı’ diye şöhret bulmuştur. Hattat idi, çok güzel tâlik yazı yazardı. Çok ilâhi ve şugul bilen bir zât idi, repertuarının zenginliği ile ün salmıştı. Postnişinliği beş yıl sürmüş, 19 Şâban

1314/22 Ocak 1897 Cuma günü irtihâl etmiş, tekkenin tevhidhânesinde mihrâbın karşısındaki maksûreye sırlanmıştır. Tekkenin vâkifesi Ayşe Hâtun da aynı maksûrede yatmakta imiş. Bugün maksûreden en küçük bir iz yoktur.¹⁰²

Değerlendirme : Eser, Celî Ta'lik hattı satır nizamına uygun olarak yazılmıştır. Fakat yazıda Ta'lik yazı karakterini yansıtan bazı unsurlar eksiktir. Örneğin: Ta'lik yazının inceden kalına doğru hareket eden diyagonal çizgilerinde eksiklikler ve birbirine paralel olmaması gereken harf çizgilerinin paralel hareketleri v.b. gibi husulardan bahsedilebilir. Ayrıca yazı içinde aynı ve benzer harflerin dahi farklı farklı yazıldığı bu nisbetle sanat olarak incelendiğinde özensiz bir yazı olduğu söylenebilir. Eser Sâmi Efendi'nin yazılarıyla karşılaştırıldığında bu söylenen husular daha bariz olarak ortaya çıkmaktadır. Sâmi Efendi'nin yazılarındaki akıcılık ve bunu sağlayan açılı özellikle noktalar üzerinden söylemek gerekirse Katalog eserimizde görülmemektedir “Ya” (يا) nidasındaki “elif” (ل) harfi'nin açılı farkı “Hazret” (حضرت) kelimesindeki “Zat” (ض) harfinin küçüklüğü ve yuvarlak yapısı ve “Ra” (ر) harfinin kalından inceye giden yapısı katalog eserimizde yoktur. “Sin” (س) ve “Vav” (و) harfinin birleşiminde ki şekil bozukluğu da bariz bir şekilde görülmektedir. (Resim 3.29.)

¹⁰² <http://mustafaesmiahi.net/mustafaahi/tekkeler/aysehatuntekkesi.html> (Erişim tarihi 15/11/2019)

Resim 3.29. 1-Katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'nin yazısından detay.

Katalog No : 24

Eser No : 24

Envanter numarası : 10247

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Dahilek Yâ Ba'z ul-Eşheb. Kuddise SIRRâhû

Dili : Arapça

Manası : Sana sığınırım Ey Akdoğan Allah Rûhunu mukaddes kılsın

Hattatı : Derviş İsmet (...../.....)

Yazım yılı : H.1309/1892

İncelendiği tarih : 25/09/2019

Eser ölçüleri : 69,5 x 29 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine 12 mm kalem kalınlığında zerendûd tekniği ile yapılmış bir levhadır. Yazının sol üst kısmında ince bir kalemlle yazılmış istifli "Kaddese sirrahû" ifadesi yer almaktadır. Yazının sol alt kısmında ise hattata ait imzada "Harrara hû derviş İsmet ğufira lehû" yazmaktadır. Sağ alt kısmında ise tarih vardır. Yazının çevresine 5 mm

kalınlığında ana ve kuzu cedvel çekilmiştir. Eserde başkaca bir tezyinat yoktur. Eserin fiziki durumu iyi olup çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Hattat hakkında bir malumata ulaşılamamıştır.

Değerlendirme : Eser, Celî Ta'lik yazının hususiyetlerini taşımaktadır. Yazı Ta'lik hattının olgunluk dönemi olan H.1300 lü yıllara aittir. Eserin kendi içinde harf ve kompozisyonunda dengeli olduğu görülmektedir. Satır nizamına uygun olarak teşrif edilmiştir. Harflerin birbirine olan yakınlıkları dengelidir. “Kef” (ك) harfine keşide verilerek ilk kelime mana olarak vurgulanmış ve ayrıca estetik olarak yazıya bir ferahlık getirmiştir. Eser Sâmi Efendi'nin harfleri ile kıyas edildiği zaman şunlar söylenebilir. Genel itibarla Sâmi Efendi'nin yazısı katalog eserimize göre daha tok bir görünümde ve özellikle dik harflerin biraz daha kalın ve ferah yazıldığı söylenebilir. Katalog eserimizin “Dal” (د) harfi, “Ha” (ح) harfi ve “Ya” (ی) harfinin iç kısmının dönüşlerinin darlığı ilk göze çarpan kısımlardır. Keşideli olarak yazılmış olan “Kef” (ك) harfinin ucundaki sivrilik Sâmi Efendi'de daha yuvarlak yapılarak yazının celi formuna uygun tavır sergilemiştir. Katalog eserimizdeki “Sin” (س) harfi ise Sâmi Efendi harflerine göre büyük yazılan tek harftir. (Resim 3.30.)

Resim 3.30. 1-Katalog eseri 2-Sâmi Efendi'nin benzer bir yazısı

Katalog No : 25

Eser No : 25

Envanter numarası : 10339

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Yâ Hazret-i Eşrefzâde Abdullah Rûmî. Kaddese sirrahu

Dili : Arapça

Manası : Ey Eşrefoğlu Abdullah Rûmî.

Allah (c.c.) ruhunu mukaddes kılsın

Hattatı : Derviş İsmet (.../...)

Yazım yılı : H.1311/1893

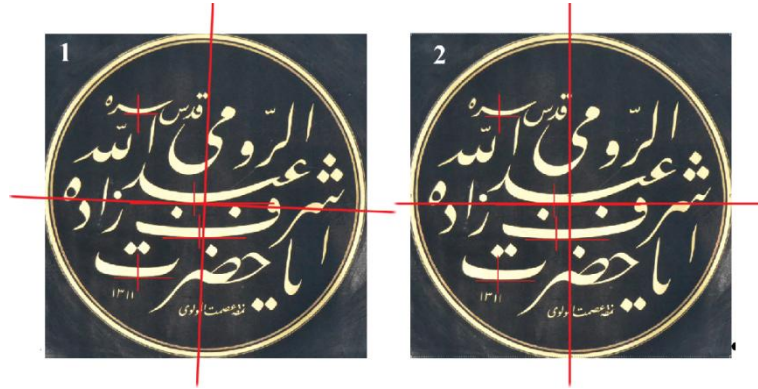
İncelendiği tarih : 25/09/2019

Eser ölçüleri :50,5 x 50,5 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile istifli bir şekilde siyah zemin üzerine 11 mm kalem kalınlığında zerendûd tekniği ile yapılmış bir yazıdır. Yazının alt kısmında hattata ait imza bulunmaktadır. İmzada: Bu yazıyı Mevlevî İsmet yazdı manasında arapça olarak "Nemekahû İsmet el-Mevlevî" yazmaktadır. Yazının çevresi yine dairevi formda 6 mm kalınlığında ana ve kuzu cedvellerle çevrilmiştir. Eserin dış pervazında siyah kısımlarda yerler beyazlaşmalar görülmektedir. Eserde başka bir tezyinat unsuru yoktur. Eser çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Hattat hakkında bir malumata ulaşılamamıştır.

Değerlendirme : Ta'lik hattında harf formları istifli bir yazı yazmaya çok müsait değildir. Fakat bazı benzer harflerin bir araya gelmesiyle beyzî, yuvarlak veya serbest formda istifli Ta'lik yazılar da yazılmıştır. Eserde keşîdeli yazılmış olan "Abd" (عبد) kelimesinin "Be" (ب) harfi ile "Fe" (ف) harfi üst üste denk getirilerek estetik açıdan bir istif formu oluşturulmuştur. Eser bir önceki katalogda (yirmidört numaralı katalog) yazısını incelediğimiz aynı hattat'a aittir. Bu yazıdaki imzasında anlaşıldığı üzere Hattat İsmet El-Mevlevî'nin bir Mevlevî mürşidi olduğu anlaşılmaktadır. Eser Ta'lik hattının inceliklerini sergilemektedir. Genel olarak harf ölçüleri ve formları yazının karakterine uygundur. Fakat yazının genel durumunda bir aç probleminden bahsetmek doğru olur. Yazının sağa dönük olarak durduğu görülmektedir. Bunun zerendûd'u uygulayan kişiden kaynaklandığı düşünülmektedir. (Resim 3.31.)

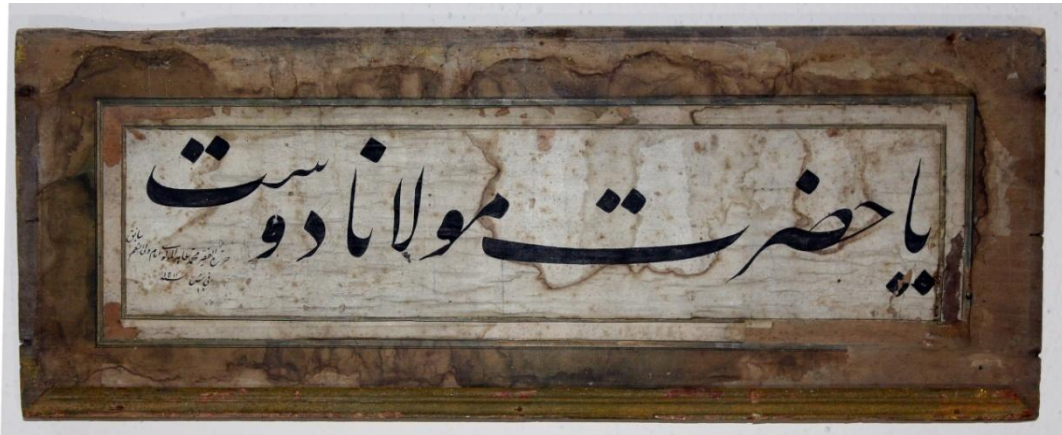
Resim 3.31. 1-Eserin mevcut eğimi, 2-Eserin olması gereken eğimi

Eser kendi içinde dikey harflerin aynı açıları, yatay harflerin birbirini tamalayan doğru formları ve noktaların kendi içindeki insicamı ile dengeli bir istif formu serilemektedir. Yazıda dikkat çeken bir husus ise “Eşrefzâde” (اشراف زاده) kelimesindeki “Zel” (ز) harfinin noktasıdır. Nokta yuvarlak formda kullanılmıştır. Bu tür kullanımlar yazıda yer darlığından, metnin okunmasında yanlış anlaşılacak yerlerde ferahlık oluşturmak için veya sırf estetik gayeden dolayı kullanılmaktadır. Eser Sâmi Efendi'nin harfleriyle karşılaştırıldığı zaman Sâmi Efendi'nin harflerine göre dik harflerin açıları sağa doğru daha meyilli ve genel olarak bütün harfler büyüktür. Örnek olarak ”Hazret” (حضرت) kelimesinin ”Ha” (ح) harfinin iç boşluğunun geniş olduğu, ”Zat” (ض) harfinin büyüklüğü ve “Ra” (ر) harfinin uzun olduğu görülmektedir. (Resim 3.32.)

Resim 3.32. 1-Katalog eseri 2-Sâmi Efendi'nin benzer bir yazısı

Katalog No : 26

Eser No : 26

Envanter numarası :10351

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Yâ Hazret-i Mevlânâ dost

Dili : Arapça

Manası : Ey Dost Hazret-i Mevlânâ

Hattatı : Mehmed Tahir ül-Mevlevî (...../.....)

Yazım yılı : H.1211/1796

İncelendiği tarih : 16/09/2019

Eser ölçüleri : 50,5 x 19,5 cm

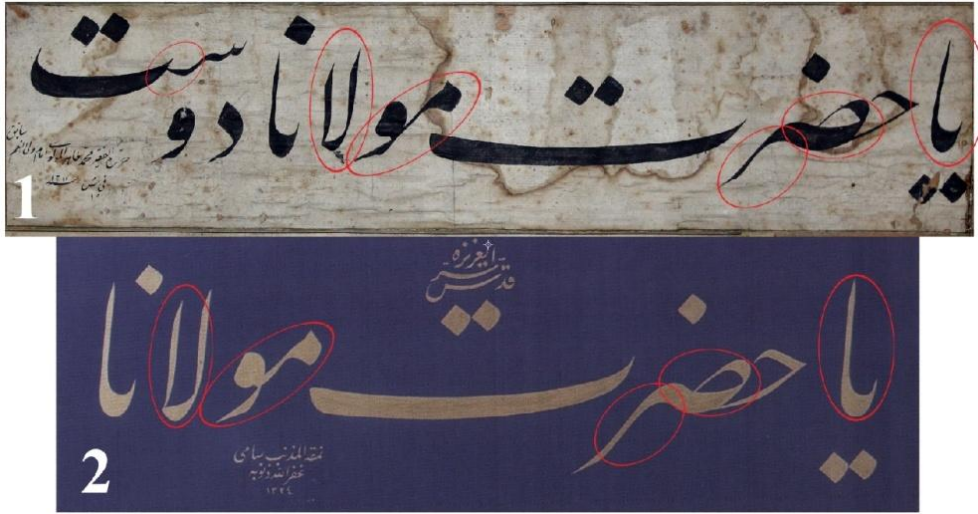
Eserin özellikleri : Eser, Celi Ta'lik hattı ile satır istifi halinde açık renk bir kâğıt üzerine is mürekkebi ile 10 mm kalem kullanılarak yazılmıştır. Yazının sol alt kısmında hattat ait imza ve tarih bulunmaktadır. Yazının çevresine cedvel çekilmiştir arasuyu boş bırakılan yazının dış pervazı koyu renklidir. Eser ahşap üzerine yapıştırılmıştır. Rutubeti çeken ahşap zemin eseri çok yıpratmıştır. Yazının bazı

yerlerinde ve cedvellerde dökülmeler görülmektedir. Eser çerçevesiz olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : Devrimizin büyük şairi Tahir ül-Mevlevî mahlasını kullanan Tahir Olgun (d.1877-ö.1951) ‘un dedesi Seyyid Mehmed Tahir Efendi (ö.1262/1845) hem Mevlevî dervişi hemde bir hattattır. Tam olarak kaç yıl yaşadığı veya doğum tarihi bilinmeyen hattatın yaşadığı yıllar bu eseri vermeye muktedir olabileceği yönündedir. Hattat Mahmut Celalaleddin’in en has öğrencisi olan hattat Mehmed Tahir Efendi aynı zamanda Sultan Abdülmecid’in hat hocalığını yapmıştır.¹⁰³ Fakat Mehmed Tahir Efendi’nin Ta’lik yazı yazdığına dair hiçbir bilgiye ulaşılamıştır.

Değerlendirme : Eser genel olarak Ta’lik hattının hususiyetlerini sergilemektedir. Eserde dik harflerin açıları birbiriyle aynı değildir. Bazı harflerin formları ise bozuktur. En sonda yazılan dost kelimesinde özellikle harfin bazı yerlerinde şişirmeler vardır. Eser Sâmi Efendi’nin yazılarıyla kıyas edildiği zaman şunlar söylenebilir. “Ya” (يا) nidasının yazımında “Elif” (ا) harfinin eğimi çok fazladır. “Hazret” (حضرت) kelimesindeki “Zat” (ض) harfinin tombul olarak yazıldığı sonraki harfe geçişte “Ra” (ر) harfinin kısa olarak yazıldığı görülmektedir. Celî yazıların uzaktan rahat görünmesi için harf bağlantıları normal olduğundan daha kalın olur. Bu katalog eserimizde “Mim” (م) ve “Vav” (و) harfi bağlantısı, “Sin” (س) ve “Te” (ت) bağlantılarının çok zayıf yapılması celî yazının hususiyetlerine çok uygun olmamıştır. “Lamelif” (لا) harfi ise olması gerekenden kısa yazılmıştır. (Resim 3.33.)

¹⁰³ İnal, Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s. 421.

Resim 3.33. 1-Katalog eserimiz 2-Sâmi Efendi'ye ait eser

Katalog No : 27

Eser No : 27

Envanter numarası : 1235

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Makâm-ı han-kâh-ı cennet-âsâ 'alemin rûhî¹⁰⁴

Cenâb-ı Pîr-i Sânîdir budur İsmâil-i Rûmî

Fuyûzâtı kerâmâtine bu zâtın nihâyet yok

Cihânı mest eder *Kâmil* anun sünbül gibi bûy-i

Dili : Osmanlı Türkçesi

¹⁰⁴ Aruz vezniyle yazılmış olan şiirin kalıbı şöyledir: Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

Manası : Âlemin ruhu olan makamı dergahı cennet gibi olan bu

Hz. İsmâil Rûmî ikinci pirdir

Bu zâtın kerâmetilerinin feyzine sınır yoktur

Onun gül gibi kokusu cihanı mest eder.

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Esere tarih atılmamıştır.

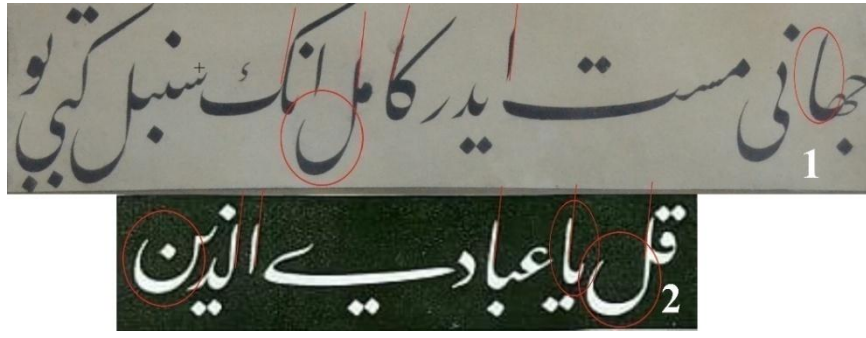
İncelendiği tarih : 05/09/2019

Eser ölçüleri : 74 x 77,5 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile açık renk kâğıt üzerine is mürekkebi ile 8 mm kalem kullanılarak dört satır halinde yazılmıştır. Yazı kenarı ve satır aralarına ince altın cedvel çekilmiştir. Dış pervazda ise koyu renk bir kâğıt kullanılmıştır. Dış pervazın köşeleri birer çiçek deseni ile tezyin edilmiştir. Köşe aralarına çekilmiş iki çizgi ve kenarlarda ikişer adet düğüm motifi koyularak tezyinat zenginleştirilmiştir. Eserin sol üst köşesinde bir kısım parça yırtılmıştır. Eser çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : -

Değerlendirme : Eser Ta'lik hattı açısından incelendiğinde bu tür yazının özelliklerini taşımakla beraber sanat inceliğini yansıtmadığı görülmektedir. Yazıda çoğu yerde dik ve yatay harflerin birbirinden farklı açılarla yazıldığı ve eserin kendi içerisinde belli bir ahengi sağlayamadığı söylenebilir. Satırların kimi sıkışık kimi seyrek yazılmıştır. Çanaklı harfler bazen geniş bazen dar bazen de derin yapılmıştır. Bu hususlar değerlendirildiği zaman yazının usta bir hattatın elinden çıkmadığı söylenebilir. Eser Sâmi Efendi'nin yazılarıyla karşılaştırıldığında bu durum daha belirgin görülmektedir. (Resim 3.34.)

Resim 3.34. 1-Katalog eserinden satır detayı, 2-Sâmi Efendini yazılarından satır detayı

Katalog No : 28

Eser No : 4

Envanter numarası : 1365

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Zahîr olmuş iken bu dergâha Sultân Dîvânî

Felek çok gördü yakdıâteş-i sûzân ile âni

Lisân-ı hâl ile etmekde idi dem be dem feryâd

Der idi el aman yok mu bana imdâd-ı subhânî

Olup ihyâsı mülhem kalb-i pâk-i şâh-ı Bu'l-hayra

Binâ kıldı hümâ-yı devleteşâyân bu eyvânı

Hemîşe makdemi mes'ûd ola ol şâh-ı devrânun

Kıla taht-ı feruh-zâddan temaşa şems-i rahşâni

Müebbed eylesün mecd ile Hak evreng-i satvetde

Sipihrin devri oldukça devâm üzre o hâkâni

Erişünsânına lâıyk hezârân âferîn Pir'den

Dahî rûh-ı revânından göre imdâd-ı rûhâni

Semâ' ettikçe dervîşân kudûm-ı Şevkîle her dem

Misal-i nay ide âh ü enîna'dâvü hasmâni

İşitdi semt-i kudretten dü mısra' *MevlevîFâzıl*¹⁰⁵

Biri cevher biri tarîh-i tam oldı gör ihsâni

Misalsizdir bu mahfil yapıdı Hân Abdülmecid A'la (1266)¹⁰⁶

Yapıldı Ferkadanmanend resmî mutrib eyvânı (1275)

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Sultan Dîvânî bu dergâh'a yardımcı olmuş iken

Felek çok gördü ve yakıcı bir ateşle onu yaktı.

Lisân-ı hal ile ara ara feryad ediyor ve

Bana kusursuz bir şekilde ihsan edecek yok mu derdi.

Hayır babası padişahın pak kalbine

¹⁰⁵ Eser Mevlevî Fazıl'a ait bir eserdir.

¹⁰⁶ Eserde ebced hesabı ile son iki satırda ayrı ayrı tarih düşürülmüştür.

buranın yeniden yapılması İlham olundu ve
 Bu yapıyı bina ederek başına devlet kuşunu kondurdu
 Zamanın Padişahı'nın bastığı yer daima mutlu ola
 Ve uğurlu tahtından parlak güneşi seyr etsin.
 Hak o hakanın güçlü tahtının yüceliğini
 Güneşin devr ettiği müddetçe müebbed etsin
 Hz. Pîr'den onun şanına binlerce aferinler ulaşsın
 Ve onun göçen ruhundan ilahi lütuflar erişsin.
 Dervişler her daim şevk ile çark vurup döndükçe
 Hasım ve düşmanları ney gibi inlesinler.
 (Allah'm) ihsanını gör ki Mevlevî Fâzıl kudret semtinden
 İki mısra işitti biri cevher tarih, diğeri de tam tarih oldu.
 Abdülmecid Ala Han'ın yaptırdığı
 bu mahfilin bir örneği yoktur
 Mutrib eyvanı ise Ferkadan yıldızları gibi yapıldı.

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur

İncelendiği tarih : 10/10/2019

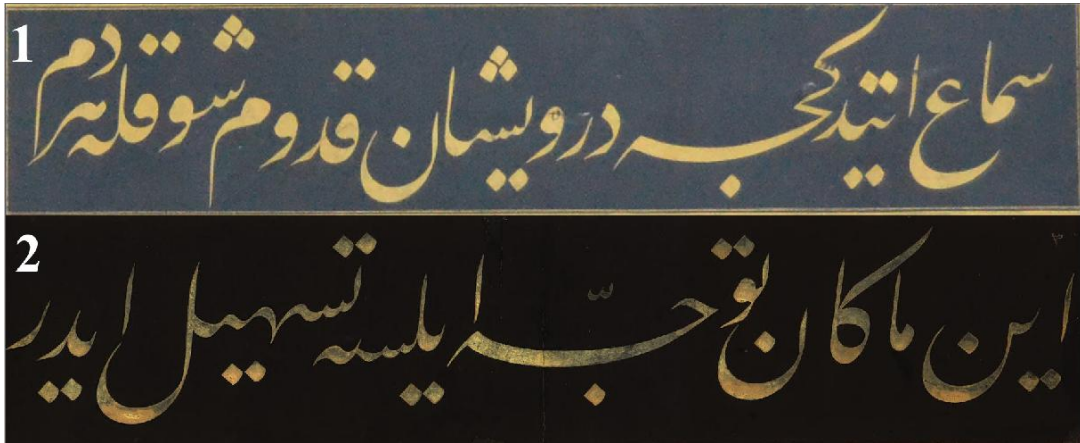
Eser ölçüleri : 81 x 73,5 cm

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine 6 mm kalem kalınlığında zerendûd tekniği ile yapılmıştır. Eser dokuz satır ve

iki sütundan meydana gelmektedir. Her satır ve sütunun arası 3 mm kalınlığında cedvelle ayrılmıştır. Cedveller bir ana ve iki kuzu'dan meydana gelmektedir. Eserde başkaca bir tezyinat yoktur. Eser gayet iyi durumda olup çerçevesiz olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : -

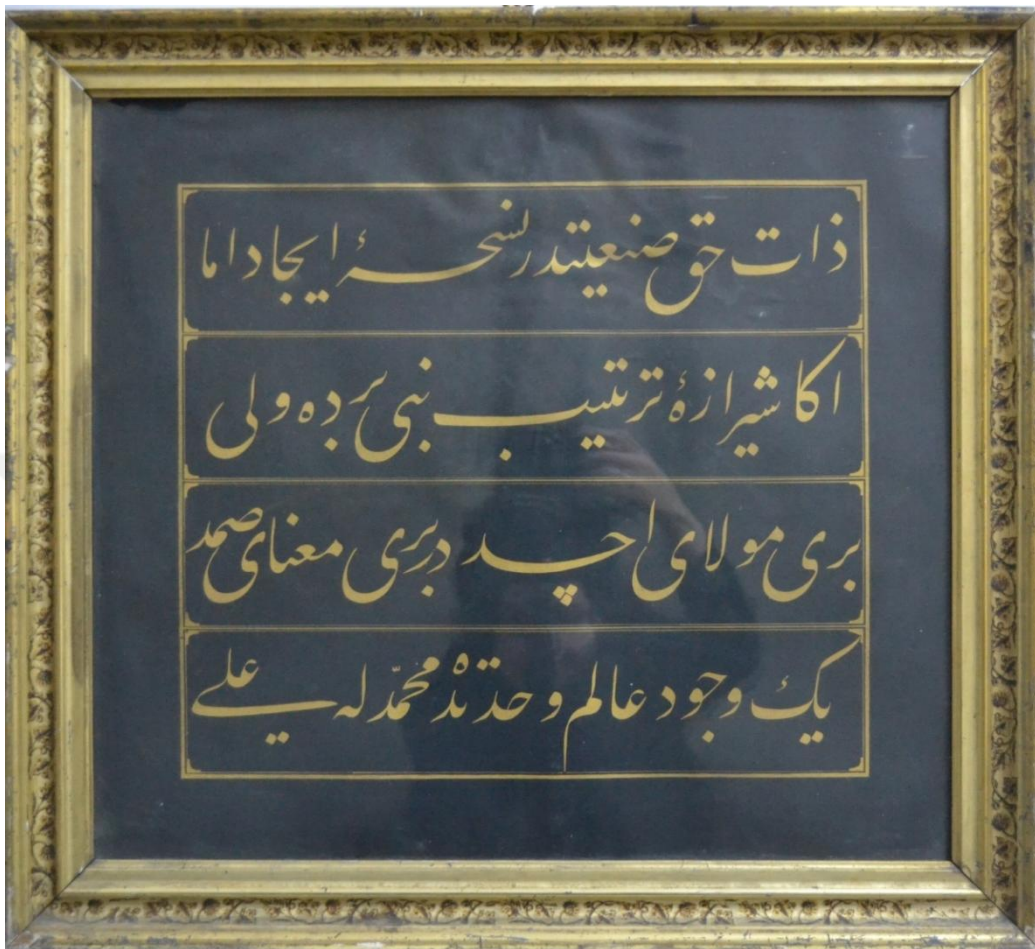
Değerlendirme : Eser Ta'lik hattı açısından incelendiğinde bu tür yazının özelliklerini taşımakta ve sanat inceliğini yansıtmaktadır. Eserin kendi içerisinde dengeleri sağladığı görülmektedir. Dik ve yatay harflerin açıları birbiriyle uyumludur. Çanaklı harflerin derinliği ve büyüklükleri birbirine müsavidir. Bunlarla beraber bazı satırlarda harf yoğunluğu fazla olmasına rağmen keşîdeli harf kullanılarak yoğun olan satırlar daha sıkıştırılmış ve bazı harfler yazının üzerine konulmuştur. Her satırın sonunda bulunan “Ni” (نی) kelimesi ise yazının dengesini sağlamaktadır. Eser Sâmi Efendi'nin yazılarıyla kıyas edildiği zaman şunlar söylenebilir. Katalog eserinin genel yapısında harflerin birbiriyle uyumlarında örnek esere göre bir uyumsuzluk görülmektedir. Harfler bazı yerde sıkışık bazı yerde ise ferah olarak yazılmıştır. Yazıda noktalar gözü yormaktadır. Özellikle üç nokta yazımında her noktanın birbiri içine girift durumu kalabalık bir görüntü sağlamaktadır. Eserin harfleri örnek eserimize göre biraz büyük yazılmıştır. “Vav” (و), “Gaf” (ق) gibi harflerin başları büyüktür. Çanaklı harflerin ise Sâmi Efendi'nin yazısında yarım nokta kadar geniş olduğu görülmektedir. Keşîdeli harflerin on bir nokta olması gerekenden ölçüsü katalog eserimizde yaklaşık dokuz nokta kadar olup kısa yazılmıştır. (Resim 3.35.)

Resim 3.35. 1-Katalog eserinin bir satırı, 2-Sâmi Efendi'ye ait bir satır.

Katalog No : 29

Eser No : 29

Envanter numarası : 5290

Cinsi : Hat levhası

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Zât-ı Hak san'atıdır nüshâ-i îcad ammâ

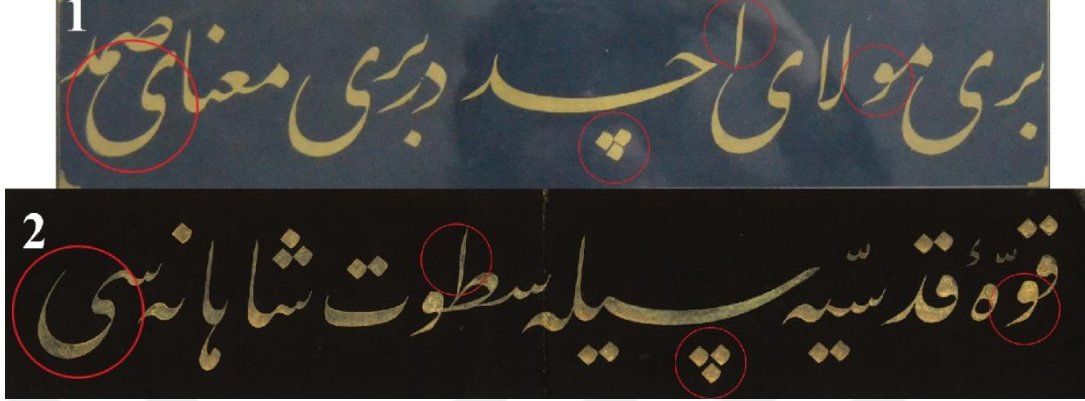
Ana şîrâze-i tertîb-i nebî bir de velî

Biri mevlâ-yi içdedir biri manâ-yı Samed

Yek vücûd âlem-i vahdetde Muhammed'le Alî

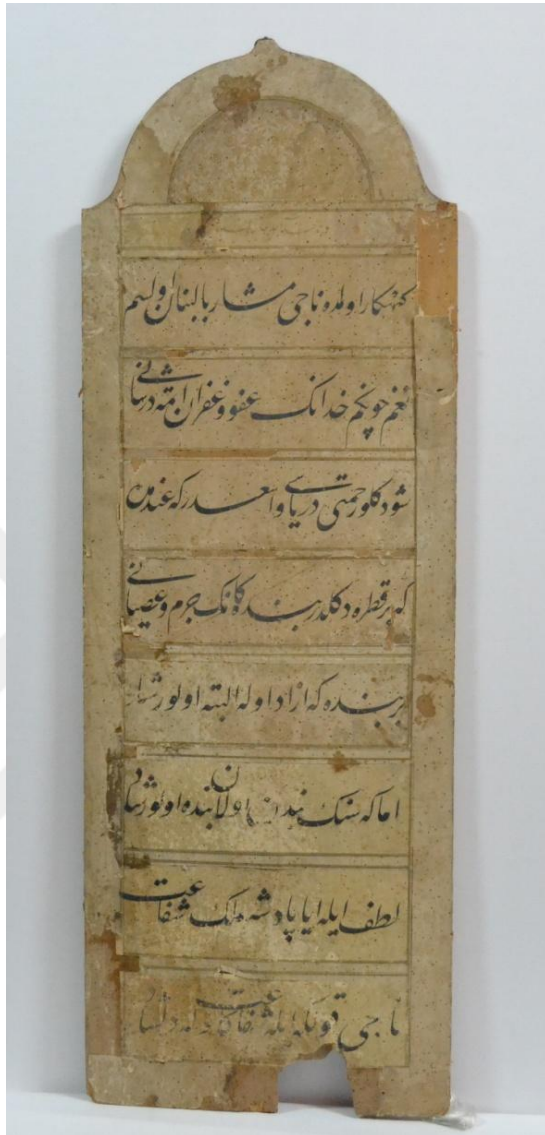
- Dili** : Osmanlı Türkçesi
- Manası** :Yaratmak Allah'ütealâ'nın sanatıdır ama
 Bu düzenin terazisi nebi ve bir veli olarak kurulmuştur.
 Biri alem de Mevla ile birliktedir biri madde aleminde tek.
 Muhammed ile Ali vahdet alemin de tek vücuttur.
- Hattatı** : Eserde ketebe yoktur.
- Yazım yılı** : Eserde tarih yoktur.
- İncelendiği tarih** : 10/10/2019
- Eser ölçüleri** : 63,5 x 59 cm.
- Eserin özellikleri** : Eser, Celî Ta'lik hat ile siyah zemin üzerine 6 mm kalem kalınlığı ile zerendûd tekniği ile yapılmış bir eserdir. Eser dört satırdan meydana gelmektedir. Her satırın arası ince cedvelle ayrılmıştır. Cedveller bir ana ve iki kuzu'dan meydana gelmektedir. Her satırın köşesinde gemometrik desenler uygulanmıştır Eserde başkaca bir tezyinat yoktur. Eser iyi durumda olup çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.
- Hattatın hayatı** :-
- Değerlendirme** : Eser Ta'lik hattı açısından incelendiğinde bu tür yazının özelliklerini taşımakta ve sanat inceliğini yansıtmaktadır. Eserin kendi içerisinde harf ve istif olarak dengeleri sağladığı görülmektedir. Dik ve yatay harflerin açıları nokta eğimleri birbiriyle uyumludur. Eser satır nizamına uygun olarak yazılmıştır. Harf aralarındaki mesafeler dengelidir, eserin her satırında bir keşîdeli harf kullanılmış, ilk üç satırda keşîdeler alt alta denk getirilmeye çalışılmıştır. Ferah bir görünüm sergileyen eser Sâmi Efendi'nin yazılarıyla karşılaştırıldığı zaman şunlar söylenebilir. Katalog eserimizde "Vav" (و) harflerinin örnek esere göre daha küçük olarak yazıldığı görülmektedir.Keşîde boyları uygun uzunluktadır. Çanaklı harflerin

genişliği ve derinliği Sâmi Efendi harflerine yakın yapılmıştır. Eserde kullanılan birlikte yazılmış üç noktanın sıkışık yapıldığı görülmektedir. (Resim 3.36.)

Resim 3.36. 1-Katalog eserinden bir satır detayı, 2-Sâmi Efendi'ye ait eser detayı

Katalog No : 30

Eser No : 30

Envanter numarası : 8226

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Güneh-kâr olmada *Nâcî* müşâr-ı bi'l-benân olsam¹⁰⁷

¹⁰⁷Aruz vezniyle yazılmış olan şiirin birinci kalıbı şöyledir: Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün / Mefâ 'ilün

Ne gam çünkim Hudânun afv ü gufrân etmedür şânı

Şu denlû rahmeti deryâsı vâsi'dür ki 'indimde

Ki bir katre degüldür bendegânun cürm ü 'isyânı

Bir bende ki azad ola elbette olur şâd¹⁰⁸

Ammâ ki senün benden olan bende olur şâd

Lutfeyle eyâ pâdişeh-i mülk-i şefâ'at

Nâcî kuluna eyle şefâ'at k'ola dil-şâd

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Nâcî günahkarlıkta parmakla gösterilen (bile) olsam

Gam yok, çünkü affetme ve merhamet Hudâ'nın şanıdır

Yanıdaki rahmet deryası o kadar geniştir ki

Kulların cürüm ve isyanları bir damla (bile) değildir.

Bir köle özgür olursa elbette mutlu olur

Ama senin kölen olan mutlu olur

Ey şefâat ülkesinin pâdişahı lütfet

Nâcî kuluna şefaet et ki gönlü sevinçle dolsun/sevinsin.

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur.

İncelendiği tarih : 10/10/2019

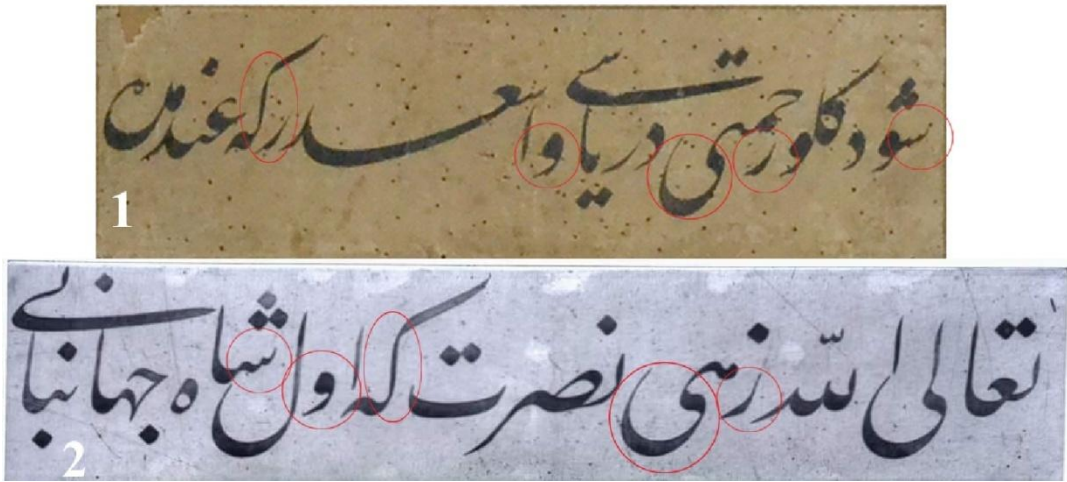
¹⁰⁸ Aruz vezniyle yazılan şiirin vezni kalıbı burada değişmiştir. Kalıp şöyledir: Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün

Eser ölçüleri : 34 x 108 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi olarak açık renk kâğıt üzerine siyah mürekkeple 5 mm kalem kullanılarak yazılmıştır Eser sekiz satırdan müteşekkildir. Eserin çevresine ve satır aralarına çift sıra altın cedveller çekilmiştir. Eserin üst kısmında bulunan yarım daire şeklindeki bölge rûmi motifleri içeren bir kompozisyon ile tezyin edilmiştir. Ahşap üzerine yapıştırılan eserin kâğıdı, ahşabın zamanla deforme olması sonucu zarar görmüş, kâğıtta dökülmeler olmuş ve çatlaklar oluşmuştur. Ayrıca ahşabın kurtlar tarafından yenmesi sonucu eser zemininde delikler olduğu görülmektedir. Eser çerçevesiz olarak muhafaza edilmektedir.

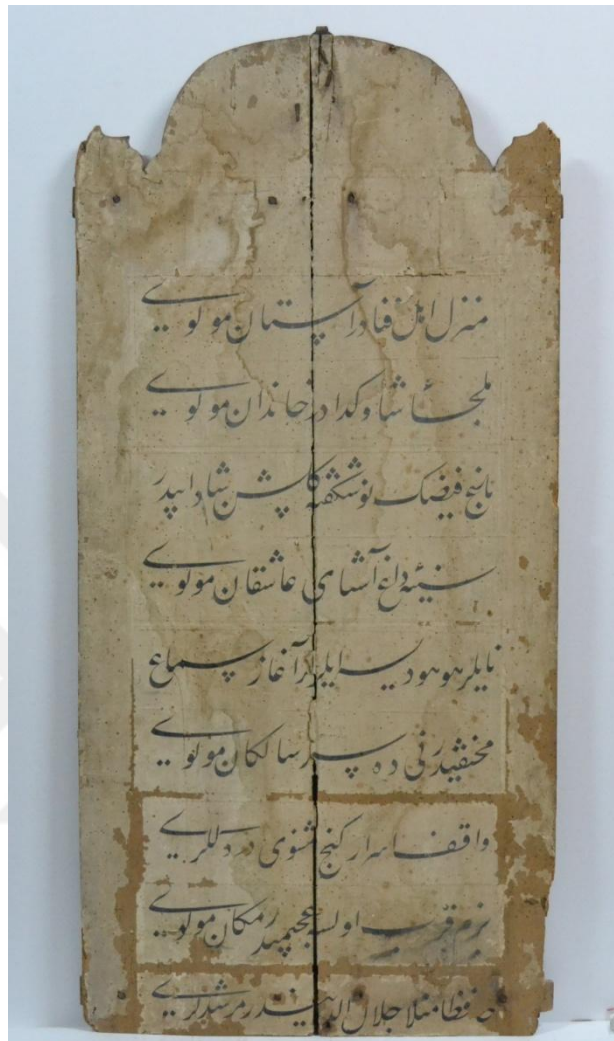
Hattatın hayatı :-

Değerlendirme : Eser Ta'lik hattı açısından incelendiğinde bu yazının hususiyetlerini sergilemektedir. Eserde ketebe ve tarih yoktur fakat eser on yedi numaralı katalogta incelediğimiz esere karakter olarak benzemektedir. Aynı tarz yazı ve harflerdeki benzerlikler eserin Hattat Ömer Resmî tarafından yazılmış olabileceğini göstermektedir. Eser Celî Ta'lik yazı açısından olgunlaşmamış bir tavır sergilemektedir. Eserde aynı harflerin tekrarında yazımında da farklılıklar mevcuttur. Dik çıkan harflerin açılı bir biriyle tutarsız olup keşideli yazılan aynı harflerde bir kısa bir uzun yapılarak yazıda dengesiz bir görüntü oluşmuştur. Eser, Hattat Sâmî Efendi'nin yazılarıyla kıyas edildiği zaman şunlar söylenebilir. Katalog eserimizde "Sin" (س) harfi dişleri sıkışık ve dar yapılmıştır. "Ya" (ي) harfinin örnek eserimize göre çanağı dar ve derin yapılmıştır. "Vav" (و) harfin başı sivri ve büyük çanağı kısadır. Katalog eserimizde bulunan dik harflerin sağa meyilleri fazladır (Resim 3.37.)

Resim 3.37. 1-Katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından bir detay

Katalog No : 31

Eser No : 31

Envanter numarası : 8631

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Menzil-i ehl-i fenâdurâsitân-ı Mevlevî¹⁰⁹

Melce'-i şâh ü gedâdurhânedân-ı Mevlevî

Bağî feyzin nev şüküfte gülîşen şadi ebter

¹⁰⁹ Eser Aruz vezniyle yazılmış olup kalıbı şöyledir: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün dür

Sine-i dâğâşinâ-yı âşıkân-ı Mevlevî

Nâyler hû hû dese eylerler âgâz-ı semâ

Muhtefidür neyde sırr-ı sâlikân-ı Mevlevî

Vâkıf-ı esrâr-ı genc-i Mesnevîdür dilleri

Bezm-i kurb olsa ‘acebmidür mekân-ı Mevlevî

Hâfizâ Monlâ Celâleddîndür mürşidleri

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Mevlevî dergâhı fenâfillâh olanların menzilidir

Mevlevî hânedânı şahların ve dilencilerin sığınağıdır

Feyiz bağının yeni açmış gül bahçesi

Mevlevî âşıklarının yaralı sinelerini mutlu eder.

Neyler hû hû dese semaya başlarlar

Mevlevî salıkların (dervişlerin) sırrı neyde gizlidir

Gönülleri Mesnevî hazinesinin sırlarına vâkıftır

Mevlevîlerin mekânı (yanı) yakınlık meclisi

(Allah katı) olsa şaşılır mı

Ey Hâfiz (onların) mürşidleri Monlâ fCelâleddin’dir

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur.

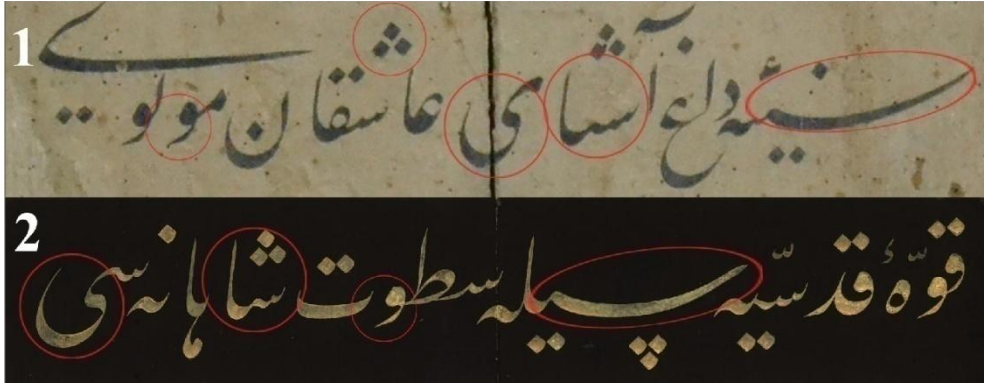
İncelendiği tarih : 10/10/2019

Eser ölçüleri : 56 x 117 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celi Ta'lik hattı ile satır istifi formunda açık renk kâğıt üzerine is mürekkebi ile 6 mm kalem kullanılarak dokuz satır halinde yazılmıştır. Eserin metninden anlaşıldığı üzere en az bir satır daha devamının olması gerekmektedir. Eser in çevresine ve satır aralarına cedveller çekilmiştir fakat zamanla kaybolmuş sadece izleri kalmıştır. Eserin üst kısmı yarım daire şeklindedir. Eser ahşap üzerine yapıştırılmıştır. İki parça olduğu tahmin edilen ahşap zamanla yarılmış ve yazı da ortadan ikiye ayırmıştır. Ahşabın zamanla deforme olması ve rutubetten etkilenmesi sonucu eserin kâğıdı da zarar görmüş ve kâğıtta dökülmeler olmuştur. Ayrıca ahşabın kurtlar tarafından yenmesi sonucu eser zemininde delikler oluşmuştur. Eserin özellikle alt kısmı daha fazla deforme olmuştur. Eserin içeriğinden anlaşıldığı üzere altta devam etmesi gereken parça veya parçalar olmalıdır. Eser çerçevesiz olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : -

Değerlendirme : İncelediğimiz katalog eseri ketebesiz ve tarihsizdir. Eser daha önce on yedi ve otuz numaralı katalog eserlerimize şekil olarak benzemekte olup bu eserlerle kıyas ettiğimizde eserin Yazım yılının H.1215/1800 yıllarından önce olduğunu düşünmekteyiz. Eser Ta'lik yazının kurallarına uymakla beraber estetik ve sanat açısından yoksundur. Eserde satır nizamı korunmuş fakat harfler irili ufaklı yapılmıştır. Dik olan harflerin açıları aynıdır. Eserde genel olarak harflerin aralarındaki mesafeler korunmuş ve ferah bir yazı ortaya çıkmıştır. Eser Sâmi Efendi'nin yazılarıyla kıyas edildiği zaman şunlar söylenebilir. Katalog eserimizin harf dizilimleri Sâmi Efendi'nin yazılarındaki gibi akıcı bir görünümde dir. Noktaların ferah yapıldığı da dikkatten kaçmamaktadır. Bu ferahlığın yanında harflerin henüz olgunlaşmadığı açıktır. Keşîdeli harfler daha derin, Çanaklı harfler daha dar ve derin yapılmıştır. “Vav” (و) başları örnek esere göre daha büyük yapılmıştır. Katalog eserinde âşinâ kelimesinin yazımında nun harfinin noktası yazılmamış, ayrıca Mevlevî kelimesinin yazımında ise lam harfi kısa bırakılmıştır. (Resim 3.38.)

Resim 3.38. 1-Katalog eserinden satır detayı, 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından bir örnek

Katalog No : 32

Eser Numarası : 32

Envanter numarası : 9297

Yazı türü : Celî Ta'lik

Okunuşu : Fahr-i sâdât-ı kirâm ü pişvâ-yı ârifin

Mazhar-ı sırr-ı halîl ü nuhbe-i ehl-i yakîn

Bülbül-i gül-zâr-ı âteş-gâh-ı 'aşk-ı lâ-yezâl

Hazret-i Ahmed Rûfâ'î râfi'-i i'lâm-ı dîn

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Manevi büyüklerin iftihar ve ariflerin öncüsü
 Allah'ın sevgili kulluğuna mazhar
 ve yakınlık sırrına erenlerin seçkini
 Allah aşkının alev ev yandığı bahçenin bülbülü
 Dini yayıp yücelten Hazret-i Rufâî Seyyid Ahmed'dir.

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur.

İncelendiği tarih : 10/10/2019

Eser ölçüleri : 60 x 64 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hat ile satır istifi halinde mavi zemin üzerine 7 mm kalem kalınlığında dört satır olarak zerendûd tekniği kullanılarak meydana getirilmiştir. Eserin çevresine ve satır arasına altın cedveller çekilmiştir. Satır köşeleri geometrik köşeliklerle tezyin edilmiştir. Dış pervaz zemini koyu mavi renktedir. Dış pervazda farklı renk altınlarla yapılmış birbiri içine geçmiş çiçek motiflerinden oluşan tezyinat vardır. Ayrıca her satırın sonu farklı çiçek motifleri ile tezyin edilmiştir. Eser zemininde rutubetten veya ıslanmaktan kaynaklı olduğunu düşündüğümüz deformasyonlar vardır. Eser camlı ve çerçevesi olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı :-

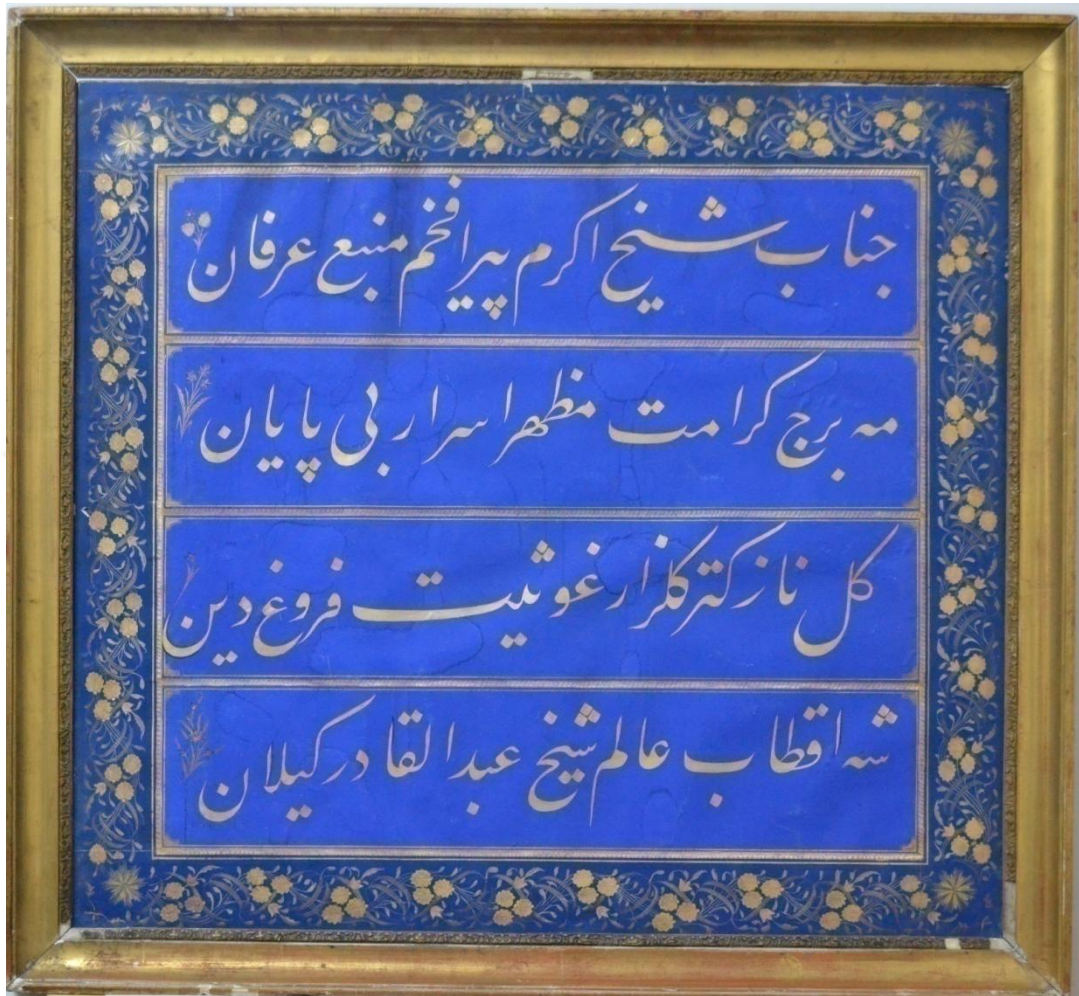
Değerlendirme : Eser, Ta'lik hattının özelliklerini göstermektedir. Eser satır nizamına uygun olarak yazılmıştır. İlk üç satırda alt alta keşîdeli harfler denk getirilmiştir. Ayrıca her satırın sonundaki çanaklı harflerle yazının bütünlüğü sağlanmıştır. Eserde harf araları dengelidir bu da yazının ferah olmasını sağlamıştır. Fakat bunun yanında eser estetik olgudan yoksundur. Harflerde bozukluklar vardır. Bunun zerendûd'u işleyen ustadan kaynaklandığı düşünülmektedir. Katalog

eserimizi Sâmi Efendi'nin örnek bir yazısıyla kıyasladığımız zaman şunları söyleyebiliriz. Katalog eserimizdeki keşîdeli harfler olaması gerekenden daha uzun yazılmıştır. Harflerdeki bozukluklar, örnek yazımız ile kıyas edilince, daha açık olarak ortaya çıkmaktadır. Katalog eserimizdeki çanaklı harfler örnek yazıya göre daha geniş yapılmıştır. Eserin kendi içinde yapılan “Vav” (و) harfleride birbirine benzememektedir. (Resim 3.39.)

Resim 3.39. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından bir örnek

Katalog No : 33

Eser Numarası : 33

Envanter numarası : 9298

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Cenâb-ı Şeyh-i Ekrem pîr-i efhâm menbâ'-ı 'irfân¹¹⁰

Meh-i burc-ı kerâmât mazhâr-ı esrâr-ı bî pâyân

Gül-i nâzik-ter-i gülzâr-ı gavsîyet fûrûğ-ı dîn

¹¹⁰ Aruz vezniyle yazılmış olan bu şirin kalıbı şöyledir: Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün dür.

Şeh-i aktâb-ı âlem Şeyh Abdulkâdir-i Gîlân.

- Dili** : Osmanlı Türkçesi
- Manası** : Şeyhlerin büyüğü, pirlerin ulusu irfan kaynağı
- Kerametler galaksisinin ayı, ilâhî sırların mazharı
- Dinin ışığı ve gavslık bahçesinin taze gülü
- Dünya kutuplarının şâhı, Hazret-i Şeyh Abdülkâdir Geylânî

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur.

İncelendiği tarih : 10/10/2019

Eser ölçüleri : 66 x 60,8 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi formunda mavi zemin üzerine 7 mm kalem kalınlığında, zerendûd tekniği ile yapılmış bir levhadır. Eser dört satır olarak yazılmıştır. Eserin çevresine ve satır arasına altın cedveller çekilmiştir. Satır köşeleri geometrik köşeliklerle tezyin edilmiştir. Dış pervaz zemini koyu mavi renktedir. Dış pervazda farklı renk altınlarla yapılmış birbiri içine geçmiş çiçek motiflerinden oluşan tezyinat vardır. Ayrıca her satır sonu farklı çiçek motifleri ile tezhiplenmiştir. Eser zemininde rutubetten veya ıslanmaktan kaynaklı olduğunu düşündüğümüz deformasyonlar vardır. Eser camlı ve çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : -

Değerlendirme : Eser bir önceki katalog eserimizin (otuz üç numaralı) ikizi mahiyettedir. Yazı özellikleri, zerendûd işçiliği cedvelleri ve tezyinatı ve çerçevesiyle aynı tavrı ve özellikleri taşımaktadır. Eser Ta'lik hattının özelliklerini göstermekte olup, satır nizamına uygun olarak yazılmıştır. Yine her satırın sonundaki çanaklı harflerle yazının bütünlüğü sağlanmıştır. Eserde harf araları dengelidir bu da

yazının ferah olmasını sağlamıştır. Bu eserde bazı harflerde eksiklikler vardır. Katalog eserimizi Sâmi Efendi'nin örnek bir yazısıyla kıyasladığımız zaman şunları söyleyebiliriz. Çanaklı yazılan “Ha” (ح) harfleri benzer mahiyettedir. “Te” (ت) harfi katalog eserinde eğimi az bir açıyla yazılmıştır. Bu da yazının akışını bozmaktadır. “Mazhar” (مظهر) kelimesinin yazımında “Mim” (م) ve “Zı” (ظ) harfinin arası dar yazılmıştır. “He” (ه) harfinin formunun bozuk olduğu görülmektedir. “Ser” (سر) harfinin yazımında katalog eserinin kısa yazıldığı, çanaklı olan “Ya” (ی) ve “Nun” (ن) harflerinin ise çanaklarının dar olarak yazıldığı görülmektedir. (Resim 3.40.)

Resim 3.40.1-Katalog eserinden detay, 2-Sâmi Efendi'nin yazılarından harf detayları

Katalog No : 34

Eser Numarası : 34

Envanter numarası : 9323

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Ni'me'l-Mevlâ ve ni'me'r-refik

Dili : Arapça

Manası : (Allah c.c.) En iyi dost ve en iyi yardımcıdır.

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : H.1262/1846

İncelendiği tarih : 10/10/2019

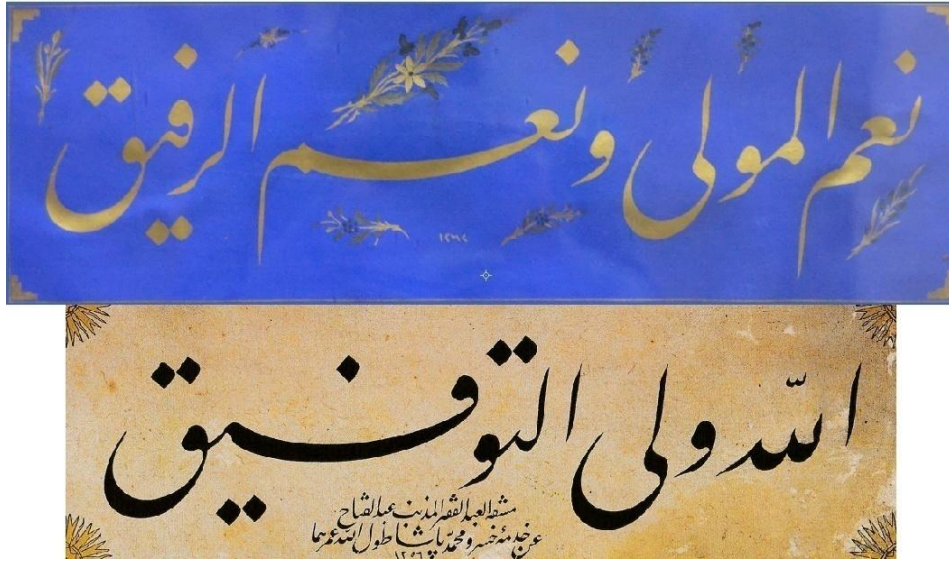
Eser ölçüleri : 56 x 28 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celi Ta'lik hattı ile satır istifi halinde mavi zemin üzerine 8 mm kalem kalınlığında zerendûd tekniği ile işlenmiş bir levhadır. Eserde hattata ait imza ve tarih yoktur. Eserin çevresine 4 mm kalınlığında ana ve kuzu altın

cedveller çekilmiştir. Satır köşeleri geometrik köşeliklerle ve eserin içinde bulunan boşluklar ise çiçek demetleri ile tezyin edilmiştir. Dış pervazın çerçeveye yakın kısmına yine ince bir cedvel çekilmiştir. Eser zemininde rutubetten veya ıslanmaktan kaynaklı olduğunu düşündüğümüz deformasyonlar vardır. Eser camlı ve çerçeveli olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : -

Değerlendirme : Eser Ta'lik hattının özelliklerini göstermekte olup, satır nizamına uygun olarak yazılmıştır. Eserde harf araları nizamidir. Eserin tam ortasında “Ayn” (ع) harfi keşîdeli yani uzatılarak yazılmıştır. Bu da eserin ferah ve dengeli olmasını sağlamıştır. Eser içerisindeki dikey ve yatay harflerin açısı da dengelidir. Noktalar yazıya uygun olarak ve ferah bir şekilde konulmuştur. Eserin estetik olarak olgun olduğu söylenebilir. Eserde ketebe yani imza yoktur ama eserdeki harflerin tavrı çanaklı harflerin durumuna bakarak Yesârizâde ekolünden Abdülfettâh Efendi'nin (ö.H.1314/1896) tavrını yansıtmakta olduğunu söyleyebiliriz (Resim 3.41.)

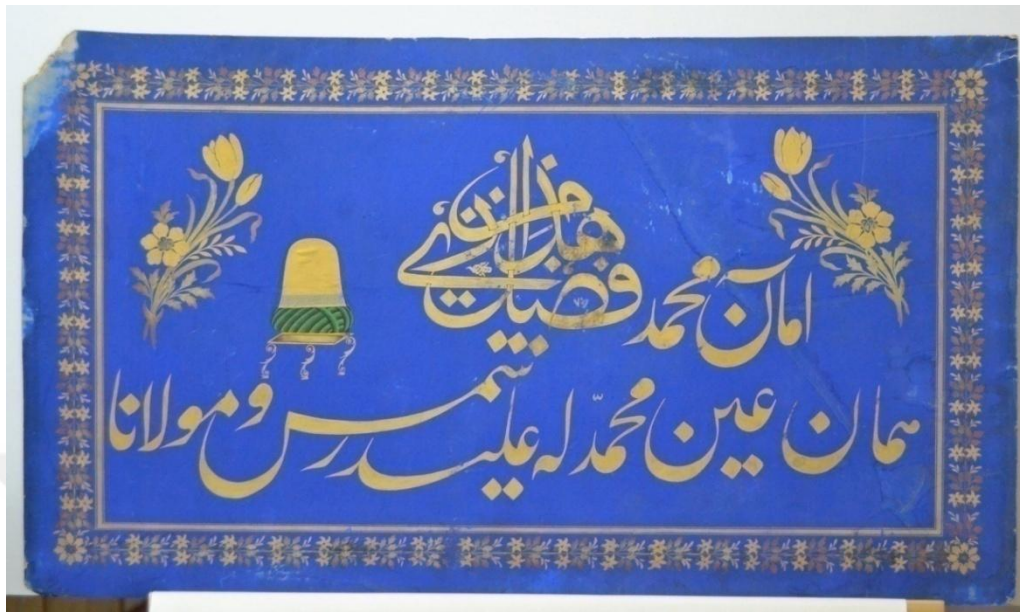
Resim 3.41. Katalog eseri ile Abdülfettah Efendi'ye ait bir yazı örneği

Katalog eserimizi Sâmi Efendi'nin örnek bir yazısıyla kıyasladığımız zaman eserlerin karakterinde benzerlikler olduğunu söyleyebiliriz. “Mim” (م) harfinin katalog eserimizde büyük olduğu görülmektedir. “Vav” (و) harfinin başı ve “Elif” (ا) harflerinin boyları aynıdır. “Ayn” (ع) harfi örnek eserimizde biraz büyük olmakla beraber şekli aynıdır. Çanaklı harflerin derinlikleri örnek eserimizde büyüklük göstermektedir. (Resim 3.42.)

Resim 3.42.1-Katalog eseri 2-Sâmi Efendi'ye ait örnek harfler.

Katalog No : 35

Eser Numarası : 35

Envanter numarası : 9645

Cinsi : Hat levhası

Yazı türü : Celî Ta'lik - Celi Sülüs

Okunuşu : Amân Muhammed (s.a.v.)

Hâzâ min fadli Rabbî (Celî Sülüs)

Hemân 'ayn-ı Muhammed'le 'Alî'dir Şems u Mevlânâ

Dili : Arapça

Manası : Yardım et ya Muhammed (s.a.v.)

Bu rabbinin fazlındandır (Celî Sülüs)

Şems ve Mevlânâ'nın beraberliği

Hz. Ali ile Hz. Muhammed (s.a.v.)'in beraberliği gibidir.

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur

İncelendiği tarih : 10/10/2019

Eser ölçüleri : 66 x 36 cm.

Eserin özellikleri : Yazı Celî Sülüs ve Celî Ta'lik hat çeşitleri ile mavi zemin üzerine 11 mm kalem kalınlığı ile Ta'lik yazı da satır istifi formunda zerendüd tekniği ile işlenmiş bir levhadır. Yazının orta kısmında Celî Sülüs ile bir istif vardır. Sağ ve sol üst köşelerinde birer çiçek demeti tezyin edilmiştir. Yine orta kısma yakın üstte bir derviş sikkesi tezyinatı vardır. Yazının çevresine ana ve kuzudan oluşan altın ile cedveller çekilmiştir. Dış pervazda ise köşelerde birer büyük çiçek motifi ile kenarlarda sarmaşık çiçek motifleri vardır.

Hattatın hayatı :-

Değerlendirme : YazıTa'lik hattı açısından incelendiğinde bu tür yazıya ait özellikleri, ölçü ve karakterleri taşımadığı görülmektedir. Esasen bir hattatın elinden çıkmadığı düşündüğümüz bu yazıyı değerlendirmeye uygun görmedik.

Katalog No : 36

Eser Numarası : 36

Envanter numarası : 10329

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Yâ Rabb bi cemal-i şeref-i nûr-i Muhammed

Pür Şebnem ola gonca-i bâğ-ı dâl-ı Ahmed

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Ey Rabbim Hz Muhammed (s.a.v.)'in nurlu

yüzünün şerefi hürmetine¹¹¹

Ahmed'in (s.a.v.) yol gösterici

bağının goncaları şebnelerle dolsun

¹¹¹ Aruz vezni ile yazılmış olan şiirin kalıbı şöyledir: Mef 'ülü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ülün.

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur

İncelendiği tarih : 10/10/2019

Eser ölçüleri : 49,5 x 30 cm

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hat ile satır istifi formunda iki satır olarak mavi zemin üzerine 7 mm kalem kalınlığında zerendûd tekniği ile işlenerek meydana getirilmiş bir levhadır. Eserde ketebe ve tarih yoktur. Eserin kenarlarına altın cedveller çekilmiş, köşelere geometrik formda köşelikler yapılmıştır. Eserin iç kısmında yazının boş yerlerinde bitkisel tezyinat vardır. Eserin dış pervazında ise köşelerde çiçek tezyinatı ve her tarafı saran beyaz bir çizgi üzerinde bitkisel tezyinat vardır. Eserin sağ üst köşesinde yıpranmaların olduğu görülmektedir. Bu kısımda ki tezyinatlar ve yazı dökülmüştür. Diğer kısımlar iyi durumdadır. Eser çerçeveli ve camlı olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : -

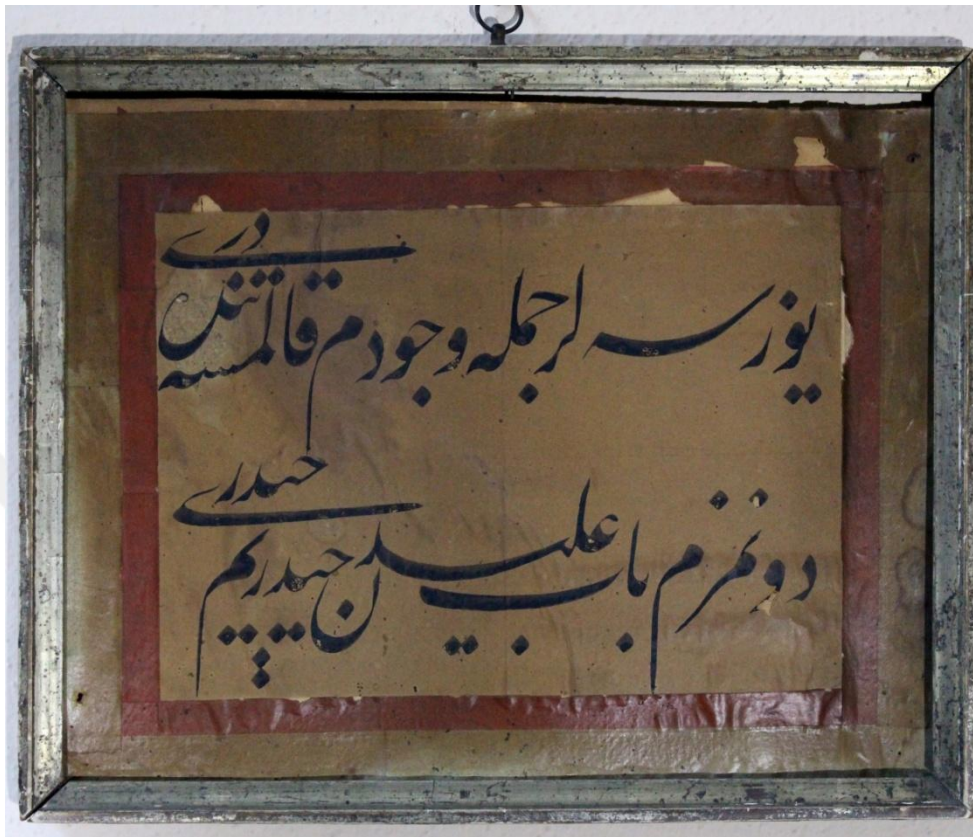
Değerlendirme : Eser Ta'lik yazı sanatı açısından değerlendirildiğinde bu nevi yazının karakterini ve özelliklerini göstermektedir. Eser otuz dört numaralı katalog eserimizdeki dönemin, yani H.1262/1846 yıllı veya yakın tarihinin hem tezyinat hemde yazı özelliğini göstermektedir. Yazının özelliklerine bakarak eserin Yesârizâde'nin ekolüne ait bir hattata ait olduğu söylenebilir. Eserin harflerinde bazı bozukluklar görülmektedir. Bu bozuklukların her yerde olmaması zerendûd uygulayan ustanın ehil olmadığı kanaatini vermektedir. Eserde birinci satırın sonunda ve ikinci satırın başında keşide kullanılarak yazıda denge sağlanmıştır. Harf aralıkları birbirine müsavi olup harfler satır nizamına uygun dizilmişlerdir. İstif genel itibariyle gayet başarılıdır ama özellikle noktalardaki şekil kayıpları göze çarpmaktadır. Eser Sâmi Efendi'nin harfleri ile kıyas edildiği zaman katalog eserinde keşidenin uzun yapıldığı, "Ğayn" (غ) harfinin çanağının geniş olduğu, "Dal" (د) harfinin ise örnek esere göre daha küçük yapıldığı söylenebilir. Bununla beraber

yazıdaki “Elif” (ا), “Ayn” (ع), “Vav” (و) ve “Lam” (ل) gibi birçok harf ve terkinin örnek eser ile müsavi olduğu görülmektedir. (Resim 3.43.)

Resim 3.43. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin eserinden detay

Katalog No : 37

Eser Numarası : 37

Envanter numarası : 10342

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Yüzseler cümle vücûdum kalmasa tende derî¹¹²

Dönmezem Bâb-1 Ali'den Haydarîyem Haydarî

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Bütün vücudumu yüzseler, tenimde deri kalmasa

Haydari yim ben Hz.Ali'nin kapısından dönmem.

¹¹² Aruz vezni ile yazılan şiirin kalıbı şöyledir: "Fe'ilâtün (Fâ'ilâtün) / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün" şeklindedir.

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : Eserde tarih yoktur.

İncelendiği tarih : 10/10/2019

Eser ölçüleri : 39 x 31,5 cm

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde iki satır olarak kahverengi bir kâğıt üzerine is mürekkebi ile 7 mm kalem kullanılarak yazılmış bir levhadır. Esere arasuyu mahiyetinde bordo renk bir kâğıt ile kuşak yapılmıştır. Dış pervaz ise birkaç ton koyu kahverengi kâğıttan oluşmaktadır. Eserde tezyinat yoktur. Eserin kâğıdında, dış pervazda ve mürekkeplerde dökülmeler görülmektedir. Eser çerçeve olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : -

Değerlendirme : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır nizamına uygun olarak yazılmıştır. Fakat yazıda Ta'lik karakterini yansıtan ve sanat özelliğini veren harf incelikleri eksiktir. Örnek olarak Ta'lik yazının genel karakterinde harfi oluşturan kalemin iç ve dış çizgilerinin paralel olmamasıdır. Fakat eserde harflerde bu özellik hiç görülmemektedir. Bununla beraber yazının içinde bulunan aynı harfler bile farklı yazılmıştır. Bu mahiyetle yazının sanat yönü eksiktir. Eser de hattat imzası ve tarih yoktur fakat eser harfleri ve satır düzeni incelendiği zaman yirmi üç numaralı katalog eserimizle aynı hattatın Seyyid Ahmed Şemseddin (1284/1868 - 1314/1897) elinden çıktığı düşünülmektedir. Eser Sâmi Efendi'nin yazılarıyla karşılaştırıldığında bu söylenen hususlar daha bariz olarak ortaya çıkmaktadır. Katalog eserimizdeki "Ya" ve "Vav" (و) birleşimindeki "Vav" harfinin küçük sivri ve alt kısmının kalın yapıldığı görülmektedir. "Cümle" (جملة) kelimesinin yazımında ise "Cim" (ج) harfinin "Mim" (م) harfinin yazımlarının Ta'lik yazının özellikleri Sâmi Efendi'nin harflerinde açıkça görünmektedir. Ayrıca katalog eserinde münferid olarak yazılan "Mim" (م) ve keşîdeli "Ya" (ي) harfindeki bozukluklar Sâmi Efendi'nin harfleriyle kıyas edildiği zaman farkları bariz olarak gözükmemektedir. (Resim 3.44.)

Resim 3.44. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin harflerinden detaylar

Katalog No : 38

Eser Numarası : 38

Envanter numarası : 10356

Yazı türü : Celi Ta'lik

Okunuşu : Tâlibi vâkîf eder nükte-i "kerramnâ"ya

Nefh-i feyz-i ezeli eyledi Mevlânâ'ya

Gösterir bezm-i elestî ile firdevsi sana

Durma gel şevk ile sen dergâh-i Mevlânâ'ya

Dili : Osmanlı Türkçesi

Manası : Allahü Zülcelâl Hazretleri, ney'e
 ezelî feyzin nefesini verdiği için
 Tâlibleri (dervişleri) “kerremnâ¹¹³ sözüne âgâh eder.
 Sen, Mevlânâ'nın Dergâhına şevk ile gel, durma;
 (Bu dergâh) sana Elest Bezmini ve Firdevs cennetini gösterir

Hattatı : Eserde ketebe yoktur.

Yazım yılı : H.1323/1905

İncelendiği tarih : 10/10/2019

Eser ölçüleri : 54 x 48,5 cm.

Eserin özellikleri : Eser, Celî Ta'lik hattı ile satır istifi halinde siyah zemin üzerine 7 mm kalem kalınlığında dört satır olarak zerendûd tekniği ile işlenerek meydana getirilmiş bir levhadır. Eser de ketebe yoktur. Eser kenarlarına ve satır aralarına 6 mm altın cedvel çekilmiştir. Eserin iç kısmında satırların başına ve sonuna ayrıca yazının boş kısımlarına bitkisel tezyinat yapılmıştır. Eserde bir deformasyon görülmemekte olup eser iyi muhafaza edilmiştir. Eser çerçeveli ve camlı olarak muhafaza edilmektedir.

Hattatın hayatı : -

Değerlendirme : Eser Ta'lik hattının özelliklerini göstermekte olup, satır nizamına uygun olarak yazılmıştır. İlk üç satırda keşîdeli harfler kullanılarak yazıya ferahlık katılmıştır. Eserde harf araları dik yazılan harflerin açıları dengelidir Yazıda akışı sağlayan denge unsurları yani harf ve nokta eğimlerinde yer yer bozulmalar olmakla beraber genel görünümde eser bir istif birliği sağlamaktadır. Eserde harf detaylarına bakılınca zerendûd uygulayan sanatkârın hassas olmadığı

¹¹³ “Kerramnâ” (Kur’ân: İsrâ, 17/70) (Biz insanı şeref ve şân sahibi kıldık)

anlaşılmaktadır. Katalog eserimizi Sâmi Efendi'nin örnek bir yazısıyla kıyasladığımız zaman şunları söyleyebiliriz. Öncelikle yazılardaki benzerlikler dikkat çekmektedir. Çanaklı harflerin ölçüleri sonda yazılan “Ra” (ر) harfinin benzerliği “Vav” (و), “Fe” (ف), ve “Kaf” (ق) başlarındaki benzerlik buna örnek olarak gösterilebilir. Bu duruma göre eserin Yesârizâde ekolünden bir hattata ait olduğu söylenebilir. Katalog eserimizdeki dik harflerin başlangıç kısımları çok tombul olduğu görülmekte ve “Elif” (ا) harfinin çivi gibi yapısı dikkat çekmektedir. “Vav” (و) ve münferid yazılan “Ra” (ر) harflerinin alt çanaklarındaki uzunluk ve şişkinlik Sâmi Efendi harflerine göre kaba durmaktadır. Münferit yazılan “Mim” (م) harfi ise yine örnek eserimizle aynı şîvede ve estetik seviyededir. (Resim 3.45.)

Resim 3.45. 1-Katalog eserinden satır detayı 2-Sâmi Efendi'nin eserlerinden detay

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

4.1. Değerlendirme

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan Ankara Etnografya Müzesi'nden gelen 220 adet levha koleksiyonu içerisinde yaptığımız araştırma neticesinde Celî Ta'lik hatla yazılmış kırk bir levha tespit edilmiştir. Levhaların üç tanesi baskı olması sebebiyle tez çalışmamıza dâhil edilmemiş, kalan otuz sekiz eser ile tez kataloğumuz oluşturulmuştur. Levhalar; hattatı ve hayatı, yazı türü, tarihi, dili, metni, okunuşu ölçüleri, eser özellikleri, teknik, form ve süsleme özellikleri ile mevcut fiziki durumları bakımından incelenmiş ve hüsn-i hat sanatı açısından Hattat Sâmi Efendi'nin yazıları ile kıyas edilerek değerlendirilmesi yapılmıştır.

İncelemesi ve değerlendirmesi yapılan otuz sekiz adet levhanın yirmi dört tanesi imzalı, on dört tanesi (Kat no: 14, 19, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38) ise imzasızdır. İmzalı olan yirmi dört eser, on sekiz hattat tarafından yazılmıştır. Eserler arasında XVIII. ve XIX. yüzyılda da yaşamış ekol sahibi Yesârizâde Mustafa İzzet, Sâmi Efendi gibi hattatlara ait eserler olmakla birlikte ismine tarihi kaynaklarda rastlanılamayan yedi adet hattat bulunmaktadır.

Katalog eserleri tarihi seyri içerisinde incelenirken XVII. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kadar Celî Ta'lik yazının İran etkisinden sıyrılarak harf mükemmeliyetinin oluşması, satır düzenindeki değişiklik ve istif kabiliyetinin olgunlaşma seyri ve aşamaları katalogların değerlendirme kısımlarında ele alınmıştır.

Eserlerde imzası olan on sekiz adet hattatın katalog ve envanter numarası verilen çizelgesi isim sırasına göre aşağıdadır.

Tablo 4.1. Katalog eserlerinde imzası olan hattatlar

Sıra No	Katalog No	Envanter No	Hattatı	Hattat'ın Hayatı
1	3. 16.	28709	Ahmed Rif'at	Yok
2	5	28727	Ali Haydar Bey	Var
3	24. 25.	10247	Derviş İsmet	Yok
4	17	8629	Derviş Ömer Resmî	Yok
5	7	1156	Eşrefzâde	Yok
6	2. 15.	28697	İbrahîm Efendi Çekerdi	Var
7	18. 20.	9375	Kazasker Mustafa İzzet	Var
8	11. 12.	5263	MehmedAzîz Rifaî	Var
9	4. 21.	28720	Mehmed Bâhir	Var
10	26	10351	Mehmed Tahir ül-Mevlevî	Yok
11	1	28685	Ömer Lütfi	Var
12	8	1317	Râfi	Yok
13	13	8596	Sâmi Efendi	Var
14	23	10246	Seyyid Ahmed Şemseddin	Var
15	9	1360	Sofizâde Hasan Vefa	Var
16	22	10202	Şânîzâde Mehmed Atâullah	Var
17	10	1363	Tevfik	Yok
18	6	28730	Yesârîzâde Mustafa İzzet	Var

Katalog eserleri tarih olarak tasnif edildiğinde yirmi beş adet eserde tarih bulunmaktadır. Bu eserlerden dört tanesinde imza olmamasına rağmen tarih atılmıştır. On üç adet eser (Kat. No: 5, 15, 20, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37) ise tarihsizdir. Tarih yazılmış olan eserlerden bir adedi XVII. yüzyıl, üç adedi XVIII. yüzyıl, on dokuz adedi XIX. yüzyıl ve iki adedi de XX. yüzyıla aittir. Buna göre katalog eserlerinin çoğunluklu olarak XIX. yüzyıla ait olduğu görülmektedir. Katalog eserlerinin tarih sıralamasına göre oluşturulan çizelgesi aşağıdadır.

Tablo 4.2. Katalog eserlerinin tarihî sıralaması

Sıra No	Katalog No	Envanter No	Yılı (Hicri)	Yılı (Miladi)	Ait Olduğu Yüzyıl
1	17	8629	1100	1689	XVII
2	2	28697	1183	1769	XVIII
3	26	10351	1211	1796	XVIII
4	22	10202	1214	1799	XVIII
5	18	9375	1238	1823	XIX
6	6	28730	1252	1836	XIX
7	34	9323	1262	1846	XIX
8	7	1156	1265	1848	XIX
9	19	9380	1275	1859	XIX
10	4	28720	1280	1863	XIX
11	21	10193	1281	1864	XIX
12	13	8596	1283	1866	XIX
13	8	1317	1286	1869	XIX
14	14	8602	1290	1873	XIX
15	23	10246	1308	1891	XIX
16	3	28709	1308	1890	XIX
17	24	10247	1309	1892	XIX
18	16	8605	1310	1892	XIX
19	9	1360	1311	1893	XIX
20	25	10339	1311	1893	XIX
21	10	1363	1312	1894	XIX
22	11	5263	1317	1899	XIX
23	12	5267	1317	1899	XIX
24	38	10356	1323	1905	XX
25	1	28685	1326	1908	XX

Katalog eserlerini içerik olarak tasnif ettiğimiz zaman eserlerin tekke ve zâviyelerden gelmesi sebebiyle levha içeriklerinin bu alanlara yönelik olarak şekillendiği görülmektedir. Arapça, Osmanlı Türkçesi, Farsça ve karışık olarak yazılan eserlerde on yedi adet tasavvufî söz ve şiir, on bir adet tasavvuf büyüklerinin isimlerinin yazılı olduğu niyaz levhaları, altı adet kibâr-ı kelâm, üç adet kitâbe ve bir adet besmele levhası bulunmaktadır.

Eserlerin içeriklerine göre oluşan tarikat bağlantılarında tasnif edilmiş olup eserlerin yirmi yedi tanesinin yedi tarikat ile bağlantılı olduğu görülmüştür. Hatta bazı hattat imzalarında “derviş”, “el-Mevlevî” gibi lakapların yazılmış olduğu görülmekte olup bu durum hüsn-i hat sanatının gelişmesinde tekke ve zâviyelerin katkısını da göstermektedir.

Katalog eserlerindeki bu tarikatlar ve bağlantıları ile ilgili içeriklerden çıkarılan ilişkiler şöyledir: On iki adet eser Mevlevî, on adet eser Kâdirî, beş adet eser de Bedevîyye, Dusûkiyye, Haydârî, Nakşibendiye ve Rufâiyye tarikatları ile ilişkilidir. Eserlerin dili, içerikleri ve bağlantılı oldukları tarikatları gösterir katalog sıralı çizelge aşağıya çıkarılmıştır.

Tablo 4.3. Katalog eserlerinin dil, içerik ve Tarikat bağlantılarını gösterir tablo

Katalog No	Dili	İçeriği	Tarikat Bağlantısı
1	Arapça	Besmele	-
2	Osmanlı Türkçesi-Farsça	Kibâr-ı Kelâm	-
3	Arapça	Kibâr-ı Kelâm	-
4	Arapça	Kibâr-ı Kelâm	-
5	Arapça	Yâ Hz. ..	Kâdirîyye
6	Arapça	Kibâr-ı Kelâm	-
7	Arapça	Yâ Hz. ..	Kâdirîyye
8	Arapça	Yâ Hz. ..	Mevlevî
9	Osmanlı Türkçesi	İnşâKitâbesi	Kâdirîyye

10	Osmanlı Türkçesi	İnşâ Kitâbesi	Kâdirîyye
11	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Kâdirîyye
12	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Kâdirîyye
13	Arapça	Yâ Hz. ..	Mevlevî
14	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Mevlevî
15	Arapça	Yâ Hz. ..	Mevlevî
16	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Mevlevî
17	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Mevlevî
18	Arapça	Kibâr-ı Kelâm	-
19	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Bedeviyye
20	Arapça	Yâ Hz. ..	Nakşibendiye
21	Farsça - Arapça	Tasavvufî Şiir	-
22	Arapça	Yâ Hz. ..	-
23	Arapça	Yâ Hz. ..	Dusûkiyye
24	Arapça	Yâ Hz. ..	Kâdirîyye
25	Arapça	Yâ Hz. ..	Kâdirîyye
26	Arapça	Yâ Hz. ..	Mevlevî
27	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Kâdirîyye
28	Osmanlı Türkçesi	İnşâ Kitâbesi	Mevlevî
29	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	-
30	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Mevlevî
31	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Mevlevî
32	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Rufaiyye
33	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Kâdirîyye
34	Arapça	Kibâr-ı Kelâm	-
35	Arapça	Tasavvufî Söz	Mevlevî
36	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	-
37	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Haydâri
38	Osmanlı Türkçesi	Tasavvufî Şiir	Mevlevî

Katalog eserlerimiz teknik açıdan tezhibi, yazım tekniği, zemini ve mürekkep bilgisi bakımından da değerdendirilmiştir ve katalogların gerekli kısımlarında açıklamaları yapılmıştır. Eserlerden on altı adedinin tezhipli olduğu görülmüştür. Yirmi ikiadet eser ise zerendüd tekniği ile işlenmiştir. Hem tezhipli hem de zerendüd ile meydana gelmiş on bir eser bulunmaktadır. Eselerde tezhibi yapan veya zerendüd uygulayan sanatçılar ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Zerendüd tekniği ile işlenmiş yirmi iki eserden on üç tanesi siyah zemin üzerine, dokuz tanesi ise mavi zemin üzerine uygulanmıştır. Bu uygulamalarda bazı eserlerin sanat hassasiyetinden yoksun olduğu (Kat no: 2, 14, 32, 38) görülderek belirtilmiş, bazı eserlerdeki ince işçilik (Kat no:3, 5, 6,13) ise takdirle karşılanmıştır.

Yazma olarak meydana getirilen eserler ise on altı adet olup bunlardan on dört tanesi açaıkrenk zemin üzerine is mürekkebi ile yazılmıştır. İki adet eserin bir tanesi siyah zemin üzerine üstübeç (beyaz) mürekkeple bir tanesi ise yine açaıkrenk zemin üzerine çivit (mavi) mürekkeple yazılmıştır. Eserlerin teknik özelliklerini gösterir tablomuz katalog sıra numarasına göre aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.4. Katalog eserlerinin teknik özellik tablosu

Katalog No	Süslleme Durumu	Yazım Tekniği	Zemin	Mürekkep
1	Tezhipli	Zerendüd	Siyah	Altın
2	Tezhipli	Yazma	Krem	İs
3	Tezhipli	Zerendüd	Siyah	Altın
4	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
5	Tezhipli	Zerendüd	Siyah	Altın
6	Tezhipli	Zerendüd	Mavi	Altın
7	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
8	Tezhipsiz	Yazma	Krem	Çivit (Mavi)
9	Tezhipsiz	Zerendüd	Siyah	Altın

10	Tezhipsiz	Yazma	Siyah	Üstübeç
11	Tezhipli	Yazma	Krem	İs
12	Tezhipli	Yazma	Krem	İs
13	Tezhipsiz	Zerendûd	Mavi	Altın
14	Tezhipsiz	Zerendûd	Siyah	Altın
15	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
16	Tezhipsiz	Zerendûd	Mavi	Altın
17	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
18	Tezhipsiz	Zerendûd	Siyah	Altın
19	Tezhipsiz	Zerendûd	Mavi	Altın
20	Tezhipli	Yazma	Krem	İs
21	Tezhipsiz	Zerendûd	Siyah	Altın
22	Tezhipli	Zerendûd	Siyah	Altın
23	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
24	Tezhipsiz	Zerendûd	Siyah	Altın
25	Tezhipsiz	Zerendûd	Siyah	Altın
26	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
27	Tezhipli	Yazma	Krem	İs
28	Tezhipsiz	Zerendûd	Siyah	Altın
29	Tezhipsiz	Zerendûd	Siyah	Altın
30	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
31	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
32	Tezhipli	Zerendûd	Mavi	Altın
33	Tezhipli	Zerendûd	Mavi	Altın
34	Tezhipli	Zerendûd	Mavi	Altın
35	Tezhipli	Zerendûd	Mavi	Altın
36	Tezhipli	Zerendûd	Mavi	Altın
37	Tezhipsiz	Yazma	Krem	İs
38	Tezhipli	Zerendûd	Siyah	Altın

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan incelemesini yaptığımız bu koleksiyondaki eserlerin fiziki durumları da değerlendirilmiştir. Bu

koleksiyonda fiziki durumu iyi olan on üç eser bulunmaktadır. Bununla birlikte bütünlüğü bozulmuş, zamanla yıpranarak rutubet ve nemden mürekkebi ve altını dökülmüş zemininde lekeler oluşmuş çerçevesiz, camı kırık restorasyona ihtiyaç duyan kötü ve orta dercede kötü yirmi beş eser bulunmaktadır.

Toplam otuz sekiz eserin yirmi yedi tanesi çerçevesiz, on bir tanesi ise çerçevesizdir. Bu eserlerden camlı, camsız veya camı kırık eserlerde mevcuttur.

Eserlerin fiziki durumları ile ilgili bir çizelge aşağıda katalog numarası sırasına göre verilmiştir.

Tablo 4.5. Katalog eserlerinin fiziki durumlarını gösterir tablo

Katalog No	Envanter No	Fiziki Durumu	Çerçeve Durumu
1	28685	Orta	Çerçevesiz
2	28697	Kötü	Çerçevesiz
3	28709	İyi	Çerçevesiz
4	28720	Orta	Çerçevesiz
5	28727	İyi	Çerçevesiz
6	28730	İyi	Çerçevesiz
7	1156	Orta	Çerçevesiz
8	1317	Orta	Çerçevesiz
9	1360	İyi	Çerçevesiz
10	1363	Kötü	Çerçevesiz
11	5263	İyi	Çerçevesiz
12	5267	İyi	Çerçevesiz
13	8596	Orta	Çerçevesiz
14	8602	Orta	Çerçevesiz
15	8604	Kötü	Çerçevesiz
16	8605	Orta	Çerçevesiz
17	8629	Kötü	Çerçevesiz
18	9375	Kötü	Çerçevesiz
19	9380	Kötü	Çerçevesiz
20	9385	İyi	Çerçevesiz
21	10193	İyi	Çerçevesiz
22	10202	Kötü	Çerçevesiz
23	10246	Orta	Çerçevesiz

24	10247	İyi	Çerçevesiz
25	10339	İyi	Çerçevesiz
26	10351	Kötü	Çerçevesiz
27	1235	Kötü	Çerçevesiz
28	1365	İyi	Çerçevesiz
29	5290	İyi	Çerçevesiz
30	8226	Kötü	Çerçevesiz
31	8631	Kötü	Çerçevesiz
32	9297	Orta	Çerçevesiz
33	9298	Orta	Çerçevesiz
34	9323	Orta	Çerçevesiz
35	9645	Kötü	Çerçevesiz
36	10329	Kötü	Çerçevesiz
37	10342	Kötü	Çerçevesiz
38	10356	İyi	Çerçevesiz

Bu nâdide koleksiyonun içerisinde onu daha değerli kılan meşhur hattatlara ait nâdide eserler de bulunmaktadır. Bu eserler yedi adet olup şunlardır:

- Türk Ta'lik ekolünü kurucusu Yesârizade Mustafa İzzet Efediyeye ait bir adet tezhipli zerendûd eser (Kat. No:6),
- Türk Ta'lik ekolünün son temsilcisi ve tamamlayıcısı mahiyetinde bulunan Hattat Sâmi Efendi'ye ait zerendûd eser (Kat. No: 13)
- Hüsn-i hat sanatımızda büyük yere sahip Yesârizâde'nin öğrencisi ve adaşı aynı zamanda mûsikîşinas Kazasker Mustafa İzzet Efendi'ye ait biri yazma, bir tanesi ise zerendûd iki adet eser (Kat. No: 18, 20)
- Sâmi Efendi'nin Ta'lik hocası Ali Haydar Efendi'ye ait bir zerendûd levha (Kat. No: 5)
- Sâmi Efendi'nin Öğrencisi ünlü Hattat Mehmed Azîz Rifaî'ye ait iki adet levha (Kat. No: 11, 12)

4.2. Sonuç

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, bünyesinde hibe, devir ve satınalma yoluyla toplanan birçok yazma esere ev sahipliği yapmaktadır. Bu eserler hat, tezhip, minyatür ve cilt bakımından yerli ve yabancı birçok akademik araştırmaya konu olmuştur. Bununla birlikte araştırmalara konu olmamış ve pek bilinmeyen geniş bir levha koleksiyonu da kütüphane bünyesinde bulunmaktadır.

Çalışmamızda bu koleksiyonun bir parçasını oluşturan Celî Ta'lik levhalar incelenerek değerlendirilmiştir. Kütüphanede, hat sanatı açısından incelemeye değer Sülüs, Nesih ve Ta'lik yazı ile birçok değerli eserin bulunduğu görülmüştür.

XVII. ve XX. Yüzyıl aralığında harf yapısı ve kompozisyon açısından gelişme ve olgunlaşma dönemini yaşayan Celî Ta'lik yazının bu seyri, katalog eserlerinde önemli görülen yerlerdeki şekil ve karşılaştırmalarla yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler esnasında Hattat Sâmi Efendi'nin yazılarıyla kıyaslanan katalog eserlerindeki eksiklikler ve Türk Ta'lik ekolünün ve yazı sanatının incelikleri yine örnek harf ve şekillerle anlatılarak Ta'lik yazı literatürüne katkı sağlamaya çalışılmıştır.

Kütüphane koleksiyonunda bulunan ve kültürümüzün en önemli göstergesi olan bu nâdîde eserlerin gelecek nesillere aktarılması için restore edilmesi ve araştırmalara ışık tutmaları için uygun yerlerde sergilenmesi temennimizdir.

Yaptığımız bu çalışmanın bilim, sanat ve akademik çalışmalara ışık tutması en büyük sevincimiz ve kazancımız olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alparslan, Ali, *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*, İstanbul 2016.
- Alparslan, Ali, *Ünlü Türk Hattatları*, Ankara 1992.
- Akkuş, Mehmed, “İsmâil Rûmî” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2001.
- Berk, Süleyman, *Hattat Mustafa Râkım Efendi*, İstanbul 2003.
- Berk, Süleyman, *Eyüplü Hattalar*, İstanbul 2004.
- Berk, Süleyman, *Hat San’atı*, İstanbul 2010.
- Berk, Süleyman, *İstanbul’un 100 Hattatı*, İstanbul 2012.
- Boydaş, Nihat, *Ta’lik Yazıya Plastik Değer Açısından Bir Yaklaşım*, İstanbul,1994.
- Çetin, M. Nihad, *İslâm Tetkikleri Dergisi Hatıra Sayısı*, C.9, İstanbul 1995, s.28.
- Derman, M. Uğur, “HAT”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 16, İstanbul 1997, s. 427-428.
- Derman, M. Uğur, “MUSTAFA İZZET, Kazasker”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 31, İstanbul 2006, s. 304-307.
- Derman, Uğur, “SÂMÎ EFENDİ, İsmâil Hakkı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 36, İstanbul 2009, s. 72-73.
- Derman, M. Uğur, “Türk Hat Sanatından Seçmeler”, İstanbul. 2017
- Derman, Uğur, “Kadıasker Mustafa İzzet Eefendi’nin Eyüp Sultan’daki Celî Tâ’lik Kitabeleri”, *Ömrümün Bereketi* : 3, İstanbul 2019.
- Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1990.
- Habibullah Fezâilî, *Hat-u Hattatan*, İstanbul, 1305.
- İnal, Mahmut Kemal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970.

Müstakimzâde, Süleyman, *Tuhfe-i Hattatin*, İstanbul, 1928.

Nefeszâdeİbrahim, *Gülzâr-ı Savâb*, İstanbul, 1938.

Özcan, Ali Rıza, “*Yesârîzâde Mustafa İzzet Mektebi*”, *Hat ve Tezhip Sanatı*, Ed. (Ali Rıza Özcan) Ankara 2012.

Serin, Muhittin, *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul, 2010.

Serin, Muhittin, *Hattat Aziz Efendi*, İstanbul 1988

Yazır, Mahmud Bedrettin, *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli*, C.1, Ankara, 1972.

Yılmaz, Ziya, “*Şânîzâde Mehmed Atâullah Efendi*”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* , C. 38, İstanbul 2010, s. 334-336.

Özcan, Ali Rıza, “*Türk Nesta’lık Ekolü, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Geleneksel Türk El Sanatları Ana Sanat Dalı Hat Programı, Sanatta Yeterlik Eser Çalışması*”, İstanbul 1996, s.21.

<https://www.ketebe.org/sanatkâr/cekerdi-ibRahîm-efendi-205> (Erişim tarihi 14/11/2019)

<https://ketebe.org/sanatkâr/sofizade-hasan-vefa-efendi-881> (Erişim tarihi 15/12/2019)

<http://mustafaesmâhi.net/mustafaahi/tekkeler/aysehatuntekkesi.html> (Erişim tarihi 15/11/2019)